

ХАЙНРИХ БЪОЛ
ВЪЗГЛЕДИТЕ НА ЕДИН
КЛОУН

Превод: Светлана Петрова

chitanka.info

На Анемари

*Защото ще видят онова, за което не им се
е говорило, и ще разберат това, което не са чули.*

1

Вече беше тъмно, когато пристигнах в Бон, наложих си пристигането ми да не протече механично, както се бе получило по време на петгодишното ми постоянно пътуване: надолу по стълбите на гарата, нагоре по стълбите на гарата, оставяне на пътната чанта, изваждане на билета от джоба на палтото, взимане на пътната чанта, подаване на билета, отиване до будката за вестници, купуване на вечерните вестници, излизане навън и повикване на такси. Цели пет години почти всеки ден заминавах за някъде и пристигах някъде, сутрин се изкачвах по стълбите на гарата и слизах по тях, а следобед слизах и се качвах, повиквах такси, бърках в джобовете на палтото си за пари, за да платя на шофьора, купувах си вечерните вестници от будките и в едно ъгълче на моето съзнание се наслаждавах на точно заучената небрежност на тази механичност. Откакто Мари ме напусна, за да се омъжи за Цюпфнер, този католик, действията ми станаха още по-механични, без да загубят от небрежността си. За разстоянието от гарата до хотела, от хотела до гарата има една мярка: таксиметърът. На две марки, на три марки, на четири марки и петдесет от гарата. Откакто Мари я няма, понякога излизах от ритъма си, обърквах хотела с гарата, нервно търсех пред портиера билета си за влака или питах служителя на изхода на гарата за номера на хотелската ми стая, нещо неопределено, което може да се нарече съдба, изглежда ми помагаше да си спомня професията и положението си. Аз съм клоун, официалното название на професията ми е: комик, не съм длъжник на никоя църква, на двадесет и седем години съм и един от моите номера се казва: „Пристигане и заминаване“, една (почти прекалено) дълга пантомима, при която зрителят до края бърка пристигането със заминаването, тъй като най-често репетирам този номер още веднъж във влака (той се състои от повече от шестстотин епизода, чиято хореография естествено винаги трябва да помня), близко е до ума, че понякога се поддавам на собствената си фантазия: нахълтвам в някой хотел, търся разписанието на влаковете, и го намирам, тичам по

някакво стълбище нагоре или надолу, за да не изпусна влака си, докато всъщност трябва само да отида в стаята си да се подготвя за представлението. За щастие в повечето хотели ме познават, в разстояние на пет години се създава ритъм с по-малко възможности за вариации, отколкото човек предполага — и освен това моят импресарио, който познава особеностите ми, се грижи нещата да протекат безпрепятствено. Това, което той нарича „чувствителност на артистичната душа“, се уважава напълно и щом вляза в стаята си, ме обгръща „аура на благоразположение“: виждам цветя в красива ваза и едва съм захвърлил палтото си и съм запратил обувките си в ъгъла на стаята (аз мразя обувки), красива камериерка ми носи кафе и коняк, пълни ми ваната и я ароматизира с боров екстракт, който действа успокоително. Във ваната чета вестници, все несериозни, до шест, но най-малко три и с умерено силен глас пея църковни песни: хорали, химни, литургии, които помня още от ученическите си години. Родителите ми, дълбоко вярващи протестанти, бяха привърженици на следвоенната мода за примирение на вероизповеданията и ме изпратиха в католическо училище. Самият аз не съм религиозен, дори не ходя на църква, а използвам литургичните текстове и мелодии като терапия: те ми помагат най-добре да преодоля двете си страдания: меланхолията и главоболието. Откакто Мари премина към католиците (въпреки че Мари си е католичка, това определение ми се струва подходящо), силата на тези две страдания се увеличи и дори Tantum Ergo или Лавретанската литания, досегашният ми фаворит в борбата с болката, почти не ми помагат. Има едно временно действащо средство: алкохолът — а би могло да има и трайно изцеление: Мари; но Мари ме напусна. Един клоун, който пие, пропада по-бързо, отколкото някой пиян майстор пада от покрива на някоя къща.

Когато съм пиян, на представлението си изпълнявам неточни движения, които се оправдават само с точността си, и изпадам в най-конфузната грешка, която може да допусне един клоун: смее се на собствените си хрумвания. Страшно унижение. А когато съм трезвен, страхът от излизането пред публика нараства до момента, в който стъпя на сцената (най-често се налагаше да ме избутват на сцената), и това, което някои критици наричат „тази замислена, критична веселост, зад която се чуват ударите на сърцето“, не бе нищо друго освен студено отчаяние, с което се превръщах в марионетка, впрочем

ставаше много лошо, когато краят се скъсваше и аз идвах отново на себе си. Вероятно монасите по време на съзерцание изпитват нещо подобно. Мари винаги мъкнеше със себе си много мистична литература и аз си спомням, че в нея често се срещаха думите „празен“ и „нищо“.

От три седмици бях най-често пиян и излизах на сцената с лъжлива самоувереност, затова и резултатите се появиха по-бързо, отколкото при някой нехаен ученик, който живееше с илюзии чак до получаване на свидетелството, половин година е дълго време за мечти. След три седмици вече не намирах цветя в стаята си, по средата на втория месец вече не ми даваха и стая с баня, а в началото на третия месец разстоянието от гарата възлизаше вече на седем марки, докато хонорарът ми се бе стопил до една трета. Нямах вече коняк, а проста ракия, нямах вече вариетета, а странни сдружения, които се събираха в тъмни зали, където аз играех на някаква сцена с мизерно осветление, където вече не можех дори да правя неточните си движения, а само гримаси, които забавляваха юбиляри от жп-то, пощата, митницата, домакини католички или евангелистки медицински сестри, пиещите бира офицери от Бундесвера, на които разкрасявах завършването на школата, не знаеха дали да се смеят или не, когато им представях остатъците от моя номер „отбранителен съвет“, а вчера в Бохум пред някакви младежи точно когато имитирах Чарли Чаплин се подхлъзнах и паднах и не можах повече да се изправя на крака. Дори не ме освиркаха, чу се само някакво състрадателно мърморене и когато завесата най-сетне се спусна, аз бързо изкуцуках навън, прибрах си парцалите и без да сваля грима си, се прибрах в пансиона, където стана страшна разправа, защото хазайката ми отказа да ми услуги с пари за таксито. Можех да успокоя мърморещия шофьор само като му дадох електрическата си самобръсначка не като залог, а като заплащане. Той бе достатъчно мил да ми върне един наченат пакет цигари и две марки. Легнах облечен на неоправеното си легло, изпих остатъка от бутилката и за първи път от месеци се почувствах освободен от меланхолията и главоболието. Лежах на леглото в такова състояние, в каквото се надявах да бъда е края на дните си — пиян и сякаш проснат в канавката. Щях да дам ризата си за една ракия, само сложните преговори, които изискваше размяната ме въздържаха от тази сделка. Спах прекрасно, дълбоко и със сънища, в които тежката

театрална завеса падна върху мен като мек, плътен саван, като благотворна тъмнина, и все пак както спях и сънувах, долавях вече страха от събуждането — все още с грима на лицето, с отекло дясно коляно, жалка закуска върху пластмасов поднос, а до каната с кафето имаше телеграма от моя импресарио: „Кобленц и Майнц отказаха Стоп вечерта ще се обади Бон. Цонерер.“ После се обади организаторът, от когото чак сега научих, че ръководи християнското образователно дело.

— Костерт се обажда — каза той студено и служебно по телефона, — трябва да изясним и въпроса за хонорара, господин Шнир.

— Моля — отвърнах, — нищо не ни пречи.

— Така ли? — рече той.

Замълчах, а когато той продължи, евтината му студенина вече се бе превърнала в примитивен садизъм.

— Споразумяхме се за сто марки хонорар за един клоун, който тогава струваше двеста — той направи пауза, навярно за да ми даде възможност да се ядосам, но аз мълчах и той отново стана посредствен, какъвто си беше по природа, и каза:

— Аз председателствам едно общополезно дружество и съвестта ми забранява да платя сто марки за един клоун, за когото може да се каже, че и двайсет са много.

Не виждах повод да наруша мълчанието си. Запаших цигара, налях си още от гадното кафе, чувах го да се задъхва; каза:

— Чувате ли ме още?

А аз отвърнах:

— Чувам ви — и зачаках.

Мълчанието е добро оръжие. В ученическите си години, когато ме викаха при директора или учителския съвет, винаги мълчах. Оставих християнина господин Костерт да се поти на другия край на жицата, бе прекалено ограничен, за да изпита съжаление към мен, но ограничеността му стигаше да изпитва самосъжаление. Накрая измърмори:

— Направете ми все пак някакво предложение, господин Шнир.

— Слушайте добре, господин Костерт — казах аз, — предлагам ви следното: вземете такси, отидете на гарата, купете ми един билет първа класа за Бон, купете ми една бутилка ракия, елате в хотела,

платете ми сметката включително и бакшиша и оставете тук в един плик толкова пари, колкото да ми стигнат за такси до гарата, освен това се задължавате при вашата християнска съвест да изпратите безплатно багажа ми до Бон. Съгласен ли сте?

Той изчисляваше, изкашля се и каза:

— Но аз исках да ви дам петдесет марки.

— Добре — отвърнах аз, — тогава се движете с трамвай, ще ви излезе по-евтино от петдесет марки. Съгласен ли сте?

Той започна отново да изчислява и каза:

— А не можете ли да си вземете багажа с таксито?

— Не — казах аз, — контузих се и не мога да го нося.

Явно християнската му съвест започна силно да се бунтува.

— Господин Шнир — каза той меко, — съжалявам, че аз...

— Добре, господин Костерт — рекох аз, — толкова съм щастлив, че мога да спестя петдесет и четири, петдесет и шест марки на християнското дело.

Натиснах вилката и поставих слушалката до телефона. Той беше от този тип хора, който щеше да се обади още веднъж и досадно да се лигави. Беше много по-добре да го оставя сам да се мъчи със съвестта си. Чувствах се ужасно. Забравих да спомена, че съм надарен не само с меланхолия и главоболие, а и с още едно друго, почти мистично качество: мога по телефона да долавям миризми, Костерт миришеше сладникаво на бонбони теменужки. Трябваше да стана и да си измия зъбите. Направих си гаргара с останалата ракия, свалих с много труд грима си, легнах отново в леглото и се замислих за Мари, за християните, за католиците и разгърнах пред себе си бъдещето. Мислех и за канавките, в които някой ден щях да лежа. За един клоун, който приближава петдесетте, има само две възможности: канавки или дворец. Аз не вярвах в двореца, а до петдесет ми оставаха повече от двадесет и две години. Фактът, че Кобленц и Майнц бяха отказали бе това, което Цонерер би определил като „Сигнал за тревога първа степен“, но тук се противопоставяше още едно качество, което бях забравил да спомена: моята инертност. И в Бон имаше канавки, а и кой ми налагаше да чакам до петдесет? Мислех за Мари — за гласа ѝ и гърдите ѝ, за ръцете и косите ѝ, за нейните движения и за всичко, което бяхме правили заедно. Също и за Цюпфнер, за когото тя искаше да се омъжи. Като момчета с него се познавахме много добре, толкова добре,

че когато се срещнахме вече като мъже, не знаехме, дали да си говорим на *ти* или на *ви*, и двете обръщения ни караха да се смущаваме и колкото пъти се срещрахме, не можехме да се отървем от това неудобство. Не разбирах защо Мари отиде точно при него, но може би никога не съм „разбирал“ Мари.

Вбесих се, но точно тогава Костерт ме откъсна от мислите ми. Той задраска по вратата като куче и каза:

— Господин Шнир, трябва да ме изслушате. Имате ли нужда от лекар?

— Оставете ме на мира — изкрещях аз, — пхнете плика под вратата и си вървете в къщи.

Той пхна плика под вратата, аз станах, взех го и го отворих: вътре имаше билет за влака втора класа от Бохум до Бон и парите за таксито бяха точно пресметнати: шест марки и петдесет пфенига. Бях се надявал, че ще ги закръгли на десет марки и вече бях пресметнал колко щях да спечеля като върна със загуба билета за първа класа и си купя билет за втора класа. Щях да спечеля около десет марки.

— Всичко наред ли е? — извика той отвън.

— Да — отвърнах, — изчезвайте, жалка християнска душицо.

— Но моля ви — започна той, а аз изкрещях: — Изчезвай!

За миг настана тишина, после го чух да слиза по стълбите. Децата на този свят са не само по-умни, те са и по-човечни и по-щедри от децата на небесната светлина. Тръгнах с трамвая за гарата, за да спестя малко пари за ракия и цигари. Хазайката ми удържа такса за една телеграма, която бях изпратил вечерта на Моника Силвс в Бон и която трябваше да плати Костерт, но не беше го направил. Така че и без друго парите ми нямаше да стигнат за такси до гарата, бях подал телеграмата преди да разбере, че в Кобленц бяха отказали — те бяха изпреварили моя отказ и това малко ме засегна. За мен щеше да е по-добре, ако аз бях отказал с телеграма: „Представлението невъзможно поради тежко нараняване на коляното.“ Е, поне телеграмата за Моника бе изпратена: „Моля пригответе жилището за утре. Сърдечни поздрави Ханс.“

2

В Бон всичко протичаше по друг начин. Там никога не съм имал представление, там живея, и повиканото такси никога не ме откарваше в някакъв хотел, а в моето жилище. Би трябвало да кажа нашето, на Мари и мен. Тук няма портиер, когото да сбъркам със служителя на гарата, и все пак това жилище, в което прекарвам само три до четири седмици в годината, ми е по-чуждо от всякакъв хотел. Трябваше да се въздържа пред гарата в Бон да махна на такси, този жест бе така добре заучен, че едва не изпаднах в неудобно положение. В джоба си имах само една-единствена марка. Спрях на стъпалата да се уверя, че ключовете са у мен — от външната врата, от вратата на апартамента, от бюрото, а в бюрото си можех да намеря ключа от велосипеда. Отдавна си мисля за една пантомима с ключове: мисля за цяла връзка ключове от лед, които по време на представлението се стопяват.

Нямах пари за такси, а за първи път в живота си действително се нуждаех от такси, коляното ми се бе подуло и аз закуцуках с мъка през площада пред гарата и навлязох в Постцрасе. От гарата до нашето жилище имаше само две минути, но те ми се видяха безкрайни. Облегнах се на един автомат за цигари и хвърлих поглед към къщата, в която дядо ми ми подари един апартамент — елегантно подредени апартаменти като кутийки, с изящно облицовани балкони, пет етажа, пет различни цветове тона на балконите. На петия етаж, където всички облицовки са в ръждиви цветове, живея аз.

Номер ли бе това, което изпълнявах сега? Пъхах ключа в ключалката на външната врата, без почуда приемах, че той не се топи, отворях вратата на асансьора и натисках числото пет, лек шум ме понесе нагоре, при всеки следващ етаж поглеждах през тясното прозорче на асансьора и отвъд него през всеки по-горен прозорец на стълбището — гърбът на някакъв паметник, площадът, църквата, окъпани в лъчи, черна ивица, бетонната плоча и отново с леко изместена перспектива — гърбът на паметника, площадът, църквата, окъпани в лъчи — три пъти, при четвъртия път само площада и

църквата. Пъхам ключа в ключалката на апартамента, без почуда приемам, че и тя се отваря.

Всичко в моя апартамент е само в ръждив цвят — вратите, тапетите, вградените шкафове, една жена в ръждивочервен халат на черната кушетка щеше много да подхожда, вероятно може да се намери такава, само че аз не страдам само от меланхолия, главоболие, инертност и от мистичната способност да усещам Миризми по телефона, най-страшното ми страдание е моята склонност към моногамия, съществува само една жена, с която мога да правя всичко, което мъжете правят с жените: Мари, и откакто тя си отиде от мен, аз живея като монах, само че аз не съм монах. Мислех си, дали да не отида в провинцията и в някогашното ми училище да попитам един от свещениците за съвет, но всички тези типове смятат мъжа за полигамно същество (по тази причина така усърдно защитават еднобрачието), сигурно ще им се сторя като някакво чудовище, а съветът им няма да бъде нищо друго освен скрито указание за райските обители, в които, както те смятат, любовта е продажна. От християните мога да очаквам изненади, като например при Костерт, който действително успя да ме смае, но при католиците вече нищо не ме учудва. Към католицизма изпитвах големи симпатии, дори още когато преди четири години Мари за първи път ме заведе в този „кръг на прогресивни католици“, тя държеше да ми представи интелигентни католици, естествено със задната мисъл, че някой ден ще приема тяхната вяра (тази задна мисъл притежават всички католици). Още първите мигове в тази среда бяха ужасни. Тогава бях в една доста тежка фаза от моето развитие като клоун, още нямах двадесет и две години и репетирах по цял ден. Много се радвах на тази вечер, бях мъртво уморен и очаквах весело събиране с много и хубаво вино, добра храна, може би и танци (почувствахме се обаче ужасно и не можахме да си позволим нито вино, нито добра храна), вместо това имаше лошо вино и се получи горе-долу така, както си представям семинар по социология със скучен професор. Не просто напрегнато, а напрегнато по някакъв ненужен и неестествен начин. Отначало се молиха заедно, а аз през цялото време не знаех къде да си дена ръцете и лицето, мисля, че един невярващ не бива да се поставя в такова положение. А и те не се молеха просто с „Отче наш“ или с „Аве Мария“ (дори и това щеше да е достатъчно тягостно, тъй като бях

възпитан като протестант всеки да се моли сам), не, това беше някакъв текст от Кинкел, много повече приличаше на някаква програма, „и те молим да ни поучиш да бъдем еднакво справедливи и към наследеното, и към новото“, и така нататък, и едва тогава преминаваха към „Темата на вечерта“: „Бедността в обществото, в което живеем“. Тази вечер се превърна в една от най-тягостните вечери в моя живот. Просто не мога да повярвам, че религиозните разговори трябва да бъдат толкова уморителни. Зная: в тази религия е трудно да се вярва. Възкръсване на плътта и вечен живот. Мари често ми четеше от библията. Сигурно е трудно да се вярва на всичко това. По-късно дори четох Киркегор (полезно четиво за начинаещ клоун), беше трудно, но не уморително. Не зная, дали има хора, които си бродират покривки за маса по Пикасо или Клее. Тази вечер ми се струваше, че тези прогресивни католици си плетяха на една кука престилки от Тома Аквински, Франциск Асизки, Бонавентура и Лъв XIII, естествено не за да прикриват голотата си, защото там не присъстваше никой (освен мен), който да не печели най-малко хиляда и петстотин марки на месец. На тях самите им беше толкова неудобно, че по-късно станаха цинични и сноби, освен Цюпфнер, когото цялата история така измъчваше, че ме помоли за една цигара. Това бе първата цигара в живота му и той я пушеше съвсем непохватно, аз виждах, че бе доволен, когато димът закриваше лицето му. Чувствах се ужасно заради Мари, която седеше бледа и треперееща, когато Кинкел разказа анекдота за мъжа, който печелел петстотин марки на месец и се оправял добре с тях, после получавал хиляда и забелязал, че му става по-трудно, дори изпаднал в големи затруднения, когато започнал да печели по две хиляди, а накрая, когато получавал вече по три хиляди, забелязал, че отново се оправял добре и формулирал опита си в следната мъдрост: „До петстотин на месец върви съвсем добре, но между петстотин и три хиляди е истинска мизерия.“ Кинкел дори не забеляза какво причини: плещеше, пушеше дебелата си пура, вдигаше чашата с вино до устата си, тъпчеше се с парчета сирене с олимпийска веселост, докато накрая дори прелатът Зомервилд, духовният съветник на братството, започна да проявява безпокойство и промени темата. Мисля, че той подхвърли ключовата дума „реакция“ и с това улови Кинкел на въдицата. Той клъвна веднага, побесня и прекъсна лекцията си с това, че един автомобил за дванайсет хиляди марки бил по-евтин

от този за четири хиляди и петстотин и дори жена му, която безкритично го боготвореше, облекчено си отдъхна.

3

За първи път се чувствах донякъде добре в това жилище, беше топло и чисто, и докато си закачах палтото на закачалката и поставях китарата в ъгъла, разсъждавах за това, дали едно жилище не е все пак нещо повече от самоизмама. Аз съм постоянно в движение и това сигурно никога няма да се промени — а Мари се застоява на едно място по-малко и от мен, и въпреки това изглежда се е решила да се установи окончателно на едно място. Тя ставаше нервна, когато ме ангажираха някъде повече от една седмица.

Моника Силвс и този път бе толкова мила, както винаги, когато ѝ изпращяхме телеграма. Тя беше взела ключа от портиера, беше почистила всичко, бе сложила цветя в хола, бе напълнила хладилника с всевъзможни неща, в кухнята на масата имаше смляно кафе, до него имаше бутилка коняк. На масата в хола имаше цигари и запалена свещ до цветята. Моника можеше да бъде страшно прочувствена до сантименталност дори може да прави кичови неща. Свещта, която ми бе поставила на масата, бе покрита с изкуствени восъчни капчици и сигурно не би издържала изпита на някое „Католическо братство по въпроса за естетиката“, но вероятно в бързината не е могла да намери друга свещ или пък е нямала пари за скъпа и изискана свещ, аз почувствах, че точно поради тази безвкусна свещ моята нежност към Моника Силвс стигна почти до онази точка, където моето предразположение към моногамията ми поставяше граници Другите католици от братството никога не биха рискували да станат сладникави или сантиментални, никога не биха се оголили така, биха го направили по-скоро по отношение на морала, отколкото по отношение на вкуса. Още долавях в апартамента парфюма на Моника, който бе прекалено тръпчив и моден за нея, нещо, което, струва ми се, се нарича „Тайга“.

От свещта на Моника си запалих една от нейните цигари, донесох коняка от кухнята, телефонния указател от коридора и вдигнах телефонната слушалка. Действително, Моника бе уредила и това за мен. Телефонът работеше. Силните сигнали ми прозвучаха като

ударите на някакво безкрайно далечно сърце, в този момент ги обичах повече от шума на морските вълни, повече от воя на бурите и ръмженето на лъвовете. Някъде в тези ясни сигнали се криеше гласът на Мари, гласът на Лео, гласът на Моника. Бавно поставих слушалката. Тя бе единственото оръжие, което ми бе останало, и скоро щях да го използвам. Вдигнах десния крачол на панталона си и огледах ожуленото си коляно, охлузванията бяха повърхностни, отокът безобиден, налях си един голям коняк, изпих чашата наполовина, а остатъка изсипах върху раненото си коляно, закуцуках обратно към кухнята и сложих коняка в хладилника. Едва сега се сетих, че Костерт въобще не ми донесе ракията, която си бях изпросил. Сигурно си е помислил, че от възпитателна гледна точка е по-добре да не ми носи ракия, като по този начин е спестил седем марки и петдесет пфенига за християнското дело. Реших да му се обадя по телефона и да го помоля да ми преведе сумата. Този тип не биваше да се измъкне толкова лесно, а освен това и парите ми трябваша. Цели пет години бях печелил повече, отколкото трябваше да харча, и все пак бях прахосал всичко. Разбира се, можех и занапред да кретам на нивото трийсет до петдесет марки, щом коляното ми оздравееше, всъщност ми бе все едно къде ще играя, публиката в мизерните салони е дори по-мила, отколкото във вариететата. Но трийсет до петдесет марки на ден са просто прекалено малко, хотелската стая много малка, като репетира, човек се блъска в масата и шкафовете, и аз смятам, че банята не е лукс и когато се пътува с пет куфара, таксито не е разточителство.

Отново извадих коняка от хладилника и отпих една глътка от бутилката. Не съм пияница. Алкохолът ми действа добре, откакто Мари си отиде. Вече бях отвикнал от паричните затруднения, а фактът, че притежавах само една марка и нямаше никакви изгледи скоро да спечеля значително повече, ме нервираше. Единственото, което наистина бих могъл да продам, беше велосипедът, но ако решех да продължа да кретам като клоун, велосипедът щеше да ми е от голяма полза, щеше да ми спестява таксито и пътните. Притежавах жилището с едно условие — няхах право да го продавам или да го давам под наем. Типичен богаташки подарък. Винаги с някаква уловка. Успях да си наложа да не пия повече коняк, отидох в хола и отворих телефонния указател.

4

Роден съм в Бон и познавам тук много хора: роднини, познати, бивши съученици. Родителите ми живеят тук, и брат ми Лео, който смени вероизповеданието си под настояничеството на Цюпфнер, следва тук католическа теология. Сигурно ще се наложи веднъж да видя родителите си, поне за да уредя с тях паричните въпроси. Може и да предоставя това на адвокатата си. Още не съм решил какво ще направя. След смъртта на сестра ми Хенриета, родителите ми вече не съществуват за мен като такива. Хенриета е мъртва от седемнайсет години. Тя бе на шестнайсет, когато свърши войната бе хубаво момиче, русо, най-добрата тенисистка между Бон и Ремаген. Тогава младите момичета трябваше доброволно да се включат в противовъздушната отбрана и Хенриета се записа през февруари 1945 година. Всичко стана толкова бързо и лесно, че аз въобще не го осъзнах. Връщах се от училище, прекосих Кьолнер щрасе и видях Хенриета да седи в трамвая, който тъкмо потегляше в посока към Бон. Тя ми махна и се усмихна, аз също ѝ се усмигнах. Имаше малка раничка на гърба си, на главата си имаше красива тъмносиня шапка и беше облечена с дебелото, синьо зимно палто с кожената яка. Никога досега не я бях виждал с шапка, тя все отказваше да си сложи. Шапката много я променяше. Изглеждаше като млада жена. Помислих си, че отива на излет, въпреки че съвсем не бе време за излети. Но тогава от училищата можеше да се очаква всичко. Те се опитваха дори в противовъздушните скривалища да ни обясняват простото тройно правило, въпреки че вече чувахме стрелбата на артилерията. Учителят ни Брюл пееше с нас „набожни и патриотични песни“, както ги наричаше той, и под това той разбираше „Вижте дом, пълен със слава“ като „Виждаш ли на изток утринната зора“. Нощем, когато за половин час утихваше, отекваха непрестанно стъпките на маршируващите: италиански военнопленници (в училище ни бяха обяснили, защо италианците вече не са ни съюзници, а ще работят при нас като пленници, но аз и до днес не разбрах защо), руски военнопленници,

пленени жени, немски войници; маршируващи крака през цялата нощ. Никой не знаеше точно какво ставаше.

Хенриета наистина изглеждаше, сякаш отива на екскурзия от училище. От училищата можеше да се очаква всичко. Понякога, когато между въздушните тревоги си седяхме в класната стая, през отворения прозорец чувахме истински пушечни изстрели и когато изплашени поглеждахме към прозореца, учителят Брюл ни питаше, дали знаем какво означава това. Междувременно бяхме разбрали какво означава: Отново бе застрелян някой дезертър горев в гората.

— Така ще стане с всички — казваше Брюл, — които отказват да защитават свещената ни немска земя от еврейските янки. (Неотдавна го срещнах пак, сега е остарял, побелял, професор е в някакъв висш педагогически институт и се смята за мъж със „смело политическо минало“, защото никога не е членувал в партията.)

Махнах още веднъж след трамвая, с който замина Хенриета, и се прибрах през нашия парк в къщи, където родителите ми вече бяха седнали с Лео на масата. Имаше супа от препечено брашно, като основно ястие картофи със сос и за десерт по една ябълка. Едва по време на десерта попитах майка си къде е отишла Хенриета на екскурзия. Тя се позасмя и каза:

— Екскурзия. Глупости. Тя замина за Бон, за да се запише в противовъздушната отбрана. Бели ябълката по-тънко, момчето ми, я виж.

Тя действително взе обелките от ябълката от моята чиния, поокълца ги и пълна в устата си резултатите от своята пестеливост — съвсем тънки парченца ябълка. Погледнах баща си. Той впери поглед в чинията си и не каза нищо. И Лео мълчеше, но когато погледнах още веднъж майка си, тя каза с нежния си глас:

— Ще разбереш, че всеки трябва да изпълни своя дълг, да прогони еврейските янки от нашата свещена германска земя.

Тя ми отправи такъв поглед, че ми стана страшно, после впи същия поглед и в Лео, и на мен ми се стори, че е готова и нас двамата да изпрати на бойното поле срещу еврейските янки.

— Нашата свещена германска земя — каза тя, — а те са навлезли чак до Айфел^[1].

Стана ми смешно, но избухнах в сълзи, захвърлих ножа за плодове и побягнах към моята стая. Беше ме страх, дори знаех защо,

но не бих могъл да го изразя, и просто се вбесих, като си спомних за проклетите обелки от ябълка. Погледнах покритата с мръсен сняг германска земя в нашата градина, погледнах към Рейн, през плачещите върби към планината Зибен и целият този пейзаж ми се видя идиотски. Бях виждал няколко от тези „еврейски янки“. Откарвах я с един камион от Венусберг надолу към Бон в един сборен пункт. Изглеждаха измръзнали, изплашени и млади, ако под евреи въобще можех да си представя нещо, то по-скоро бе нещо като италианците, които изглеждаха по-измръзнали от американците, прекалено изтощени, за да могат все още да се страхуват. Ритнах стола пред леглото си и тъй като той не падна, го ритнах още веднъж. Той най-после се преобърна и счупи на парчета стъклото на нощното ми шкафче. Хенриета със синя шапка и раница. Тя никога не се завърна и ние и до днес не знаем къде е погребана. След войната някой дойде при нас и ни съобщи, че е „загинала при Леверкузен“.

Тази загриженост за свещената германска земя е някак си комична, когато си представям, че голям дял от акциите на каменовъглената промишленост от две поколения насам е в ръцете на нашето семейство. От седемдесет години родът Шнир печели от копаенето, което свещената германска земя трябва да изтърпява: села, гори, замъци падат пред багерите като стените на Йерихон.

Едва след няколко дни научих на кого би могло да принадлежи авторското право за израза „еврейски янки“: на Херберт Калик, водачът на нашата група на хитлеровата младеж, на когото майка ми великодушно бе предоставила нашия парк, където щеше да ни обучава да боравим с противотанкови реактивни ръчни гранати. Осемгодишният ми брат Лео също участваше. Видях го да марширува на игрището за тенис с една такава граната на рамо и със сериозна физиономия, каквато могат да имат само децата. Спрях го и го попитах:

— Какво правиш?

А той каза с убийствено сериозно изражение:

— Ще стана върколак^[2], а ти няма ли да станеш?

— Ще стана — отвърнах и тръгнах с него покрай тенисната площадка към стрелбището, където Херберт Калик тъкмо разказваше историята за момчето, което на десет години вече получило железен кръст първа степен, някъде в далечна Силезия, където с

противотанкови реактивни ръчни гранати унищожило три руски танка. Когато едното от момчетата попита как се е казвало това момче, аз казах:

— Глупак.

Херберт Калик позеленя и изрева:

— Мръсен пораженец!

Наведох се и хвърлих в лицето на Херберт шепа пепел. Всички се нахвърлиха върху мен, само Лео запази неутралитет, разплака се, но не ми помогна и обзет от страх, изкрещях в лицето на Херберт:

— Нацистка свиня!

Някъде бях прочел тези думи, струва ми се на бариерата на един жп прелез. Не знаех точно какво означават, но имах чувството, че тук са на място. Херберт Калик веднага прекъсна побоя и стана делови, той ме арестува, после ме затвориха в бараката при стрелбището сред мишени и указателни табели, докато Херберт не събра с барабан родителите ми, учителя Брюл и някакъв нацист. Аз ревах от яд, изпотъпках мишените и непрекъснато виках на момчетата, които ме охраняваха отвън.

— Нацистки свине такива!

След един час ме замъкнаха на разпит в нашия хол. Учителят Брюл едва се владееше. Той все повтаряше:

— Да се унищожат до корен, до корен да се унищожат! — и до днес не разбрах точно, дали говореше за физическо унищожаване или, така да се каже, за морално.

В най-близко време ще му пиша до педагогическия институт и ще го помоля за разяснение в името на историческата правда. Членът на нацистката партия, заместник-ръководителят на местната партийна организация Льовених, бе напълно разумен. Той постоянно повтаряше:

— Не забравяйте все пак, че момчето още няма и единайсет години — и понеже ми действаше почти успокояващо, аз дори му отговорих на въпроса откъде знам тези ужасни думи:

— Прочетох ги на бариерата на улица „Анаберг“.

— Не ти ли ги е казал някой — попита той, — искам да кажа, не си ги чул от някого, нали?

— Не — отвърнах.

— Момчето не знае какво говори — каза баща ми и сложи ръка на рамото ми.

Брюл изгледа свирепо баща ми, после погледна изплашено към Херберт Калик. Явно жестът на баща ми се изтълкува като проява на голяма симпатия. Майка ми каза с нежния си, глупав глас:

— Та той не знае какво върши, не знае — иначе би трябвало да се откажа от него.

— Откажи се, де! — казах аз.

Всичко това се разиграваше в нашия огромен хол с помпозните, байцани в тъмно дъбови мебели, с ловните трофеи на дядо върху широката дъбова лавица, с големите бирени чаши и с тежките библиотечни шкафове с кристални витрини. Чувах стрелбата горе в Айфел, едва на двайсет километра от нас, понякога чувах дори и картечница. Херберт Калик, блед, рус, с фанатично лице, действащ като някакъв прокурор, барабанеше непрекъснато с кокалестите си пръсти по масата и настояваше:

— Строгост, строгост, безпощадна строгост.

Бях осъден под надзора на Херберт да изкопая в градината един противотанков окоп и още следобед аз се залових да ровя германската земя, следвайки традициите на семейство Шнир, макар и със собствени ръце, което противоречеше на тези традиции. Изкопах окопа напреко през любимата на дядо леха с рози, точно към копиецо на Аполон от Белведере и вече се радвах на мига, когато мраморната статуя щеше да се събори, победена от моето ентузиазизирано ровене; но се радвах прекалено рано; тя бе съборена от едно малко, луничаво момченце, което се казваше Георг. То само се хвърли във въздуха заедно с Аполон с една противотанкова ръчна граната, която бе взривило по погрешка. Коментарът на Херберт Калик за този нещастен случай бе лаконичен.

— За щастие Георг бе сирак.

[1] Айфел — северозападната част на Рейнския планински масив. — Б.пр. ↑

[2] В древната тевтонска митология върколакът-вампи́р е патриотична фигура, борец против нашествениците в защита на родината. — Б.пр. ↑

5

Потърсих в телефонния указател номерата на всички, с които щеше да се наложи да говоря. Вляво написах едно под друго имената на тези, от които можех да измъкна малко пари: Карл Емондс, Хайнрих Белен, и двамата мои съученици, единият следваше теология, сега учител, другият помощник свещеник, после Бела Брозен, любовницата на баща ми — а отдясно останалите, които само в краен случай щях да моля за пари: родителите ми, Лео (когото можех да помоля за пари, но той никога нямаше, всичко изхарчваше), членовете на кръжока: Кинкел, Фредебойл, Блотерт, Зомервилд, между тези две колонки имена — Моника Силвс, около чието име нарисувах красива фльонга. На Карл Емондс трябваше да изпратя телеграма и да го помоля да ми се обади по телефона. Той нямаше телефон. Предпочитах да се обадя първо на Моника, но трябваше да ѝ се обадя най-накрая — нашите отношения са в един стадий, в който би било неучтиво както физически, — така и метафизически да я пренебрегна. В това отношение бях в ужасно положение — моногамен по природа, откакто Мари избяга от мен в „метафизически ужас“, както го наричаше тя, аз живеех против волята си, но все пак съвсем естествено — в безбрачие.

Действително в Бохум аз повече или по-малко се подхлъзнах нарочно и паднах на коляното си, за да прекъсна започнатото турне и да замина за Бон. Почти непоносимо страдах от това, което в религиозните ѝ книги на Мари погрешно се нарича „плътски желания“. Само като си представя, че Мари прави с Цюпфнер това нещо, което трябваше да прави само с мен, меланхолията ми стига до отчаяние. Дълго се колебах, докато намерих и телефона на Цюпфнер и го записах в колонката на онези, от които не възнамерявах да искам пари. Мари би ми дала пари, веднага, дори всичко, каквото притежава, и би дошла при мен, да ме подкрепи, особено ако научеше каква серия от неудачи ме бе постигнала, но нямаше да дойде сама. Шест години са дълго време и нейното място не бе в къщата на Цюпфнер, нито на неговата маса, не и в неговото легло. Дори бях готов да се боря за нея,

въпреки че думата „боря“ в мен буди само физически представи, значи нещо смешно — сбиване с Цюпфнер. Мари за мен не беше още толкова мъртва, както майка ми бе мъртва за мен. Струва ми се, че живите са мъртви, а мъртвите живеят, но не така, както вярват християните и католиците. За мен момче като този Георг, който се взриви с противотанковата граната, е по-жив от майка ми. Все още виждам пред себе си луничавото, непохватно момче на ливадата пред Аполон и чувам Херберт Калик да крещи: „Не така, не така“, чувам експлозията, само няколко писъка, след това коментара на Калик: „За късмет Георг беше сирак“, а половин час по-късно на вечеря на онази маса, на която седяха да ме съдят, майка ми каза на Лео: „Един ден ти ще правиш това по-добре от това глупаво момче, нали!“ Лео кима, баща ми поглежда към мен, но не намира утеха в очите на десетгодишния си син.

Майка ми от години е председател на централния комитет на дружествата за помиряване на расовите противоречия, тя отива в дома Ане Франк, понякога дори ходи до Америка и държи пред американски женски клубове речи за разкаянието на германската младеж с все още нежния си, безобиден глас, с който вероятно е казала на прощаване на Хенриета: „На добър час, дете.“ Този глас можех да чувам по всяко време по телефона, а гласа на Хенриета — вече никога. Тя имаше необичайно плътен глас и звънлив смях. Веднъж, посред игра на тенис, тя изпусна ракетата си, остана неподвижна на мястото си и се загледа замечтано в небето, друг път, по време на ядене, изпусна лъжицата си в супата, майка ми се разкрещя, завайка се за петната по роклята и покривката. Хенриета въобще не я чуваше и когато дойде отново на себе си, само взе лъжицата от супената чиния, избърса я в салфетката и продължи да се храни, когато изпадна за трети път в това състояние, по време на игра на карти край камината, майка ми наистина се вбеси. Тя изкрещя: „Това проклето мечтаене“, а Хенриета я погледна и каза спокойно: „Какво има, просто вече не ми се играе“ и хвърли в огъня на камината картите, които бяха в ръката ѝ. Майка ми извади картите от огъня, при което си изгори пръстите, но ги спаси с изключение на една седмица купа — обявената боя, и ние вече никога не можахме да играем карти без да си спомняме за Хенриета, въпреки че майка ми се опитваше да се държи, „сякаш нищо не се бе случвало“. Тя не е злонамерена, само по един непонятен начин глупава — и пестелива. Тя

не позволи да се купи ново тестве карти, а аз дори допускам, че обгорената карта все още е в тестето карти и не ѝ напомня нищо, когато попадне в ръката ѝ при редене на пасианс. Много бих искал да се обадя по телефона на Хенриета, но теолозите още не са открили начин за подобна връзка. Потърсих в указателя номера на родителите ми, който все забравям: Шнир Алфонс, Д-р х.к.^[1], Генерален директор. Това Д-р х.к. бе ново за мен. Докато избирах номера, мислено си отивах у дома, надолу по Кобленцер щрасе, по алеята Еберт, а оттам свих наляво към Рейн. Пеша, почти за половин час. Вече чух гласа на прислужницата:

— Тук домът на д-р Шнир.

— Бих искал да говоря с г-жа Шнир — казах аз.

— Кой се обажда?

— Шнир — отвърнах, — Ханс, роден син на споменатата дама.

Тя преглътна, помисли за миг и аз почувствах по дългата шест километра линия, че се колебае. Впрочем тя миришеше приятно, само на сапун и малко на пресен лак за нокти. Очевидно знаеше за моето съществуване, но нямаше ясни указания по отношение на мен. Навярно само неопределени слухове: особняк, рядка птица.

— Мога ли да бъда сигурна — попита тя накрая, — че това не е някаква шега?

— Можете да бъдете сигурна — казах аз, — в краен случай съм готов да ви кажа някои особени белези на майка ми. Бенка вляво под устата, брадавица...

Тя се засмя, каза „Добре“ и превключи. Нашата телефонна система е сложна. Само баща ми има три различни телефона: един червен апарат за кафявите въглища, един черен за борсата и един частен, който е бял. Майка ми има само два телефона: един черен за централния комитет на дружествата за помирение на расовите противоречия и един бял за частни разговори. Въпреки че майка ми разполага с лична банкова сметка с шестцифрено салдо, сметките за телефона (и естествено пътните разноски до Амстердам и другаде) са за сметка на централния комитет. Прислужницата ме бе свързала погрешно, майка ми се обади по черния телефон служебно:

— Централният комитет на дружествата за примиряване на расовите противоречия.

Онемях. Ако беше казала „Госпожа Шнир“, вероятно щях да кажа: „Обажда се Ханс, как си, мамо?“. Вместо това казах:

— Обажда се един пътуващ делегат на централния комитет на еврейските янки, моля свържете ме с дъщеря си.

Самият аз се изплаших. Чух как майка ми изпищя, след това изпъшка по един такъв начин, от който ми стана ясно колко бе остаряла. Каза:

— Ти като че ли никога няма да забравиш това, а?

Самият аз почти се бях разплакал и казах тихо:

— Да забравя ли? Трябва ли, мамо?

Тя мълчеше, чувах само толкова ужасяващия за мен плач на старица. Не я бях виждал пет години, сега тя трябваше да е над шейсет. За миг действително бях повярвал, тя можеше да превключи и да ме свърже с Хенриета. Впрочем тя винаги говореше за това, че „може би имала дори телефонна връзка с небето“, тя го прави шеговито, както днес всеки говори за телефонните си връзки — една с партията, с университета, с телевизията, с вътрешното министерство.

Толкова бих искал да чуя гласа на Хенриета, дори и да би казала само „нищо“ или само „лайно“. От нейната уста това не би прозвучало ни най-малко вулгарно. Като казваше това на Шницлер, когато той говореше за мистичните ѝ дарби, то прозвуча така красиво като „сняг“ (Шницлер бе писател, един от онези готованци, които по време на войната живееха при нас, и винаги когато Хенриета изпадаше в това свое състояние, той говореше за мистична дарба, а заговореше ли той затова, тя казваше просто „лайно“). Тя можеше да каже и нещо друго: „Днес пак набих оня глупак Фоленбах“ или нещо на френски: „La condition du Monsieur le Comte est parfaite“^[2]. Понякога тя ми помагаше да си пиша домашните и винаги се смеехме, че пише толкова добре домашните на другите, а своите собствени толкова лошо.

Вместо това чувах само старческия плач на майка ми и я запитах:

— Как е татко?

— О — каза тя, — остарял е — остарял и помъдрял.

— А Лео?

— О, Лео, той е прилежен, много прилежен — отвърна тя, — предсказват му бъдеще като теолог.

— О, боже — казах аз, — точно на Лео бъдеще като теолог.

— Бяхме много огорчени, когато той си смени вероизповеданието — каза майка ми, — но човешкият дух се понася нагам, накъдето поиска.

Тя отново бе овладяла гласа си, а аз за секунда бях изкушен да я попитам за Шницлер, който продължава да се мъкне у нас. Той бе пълничък, добре поддържан мъж, който тогава все мечтаеше за благородното европейско единство, за самосъзнанието на германците. По-късно от любопитство прочетох един негов роман. „Френска любовна връзка“, оказа се по-скучен, отколкото обещавахе заглавието. Оригиналното в него бе фактът, че героят, един пленен френски лейтенант, беше рус, а героинята, германско момиче от Мозел, бе тъмнокоса. Той подскачаше всеки път, когато Хенриета — струва ми се всичко на всичко два пъти — казваше „лайно“ и твърдеше, че съвсем естествено една мистична дарба може да се предхожда от „принудителния стремеж да се бълват грозни думи“ (при това при Хенриета този стремеж изобщо не бе принудителен, и тя въобще не бълваше тази дума, тя просто я казваше тихичко), и за доказателство мъкнеше петтомната „Християнска мистика“ от Гьорес. В неговия роман, разбира се, всичко беше изтънчено, там „поетичните названия на френските вина звънтят като кристални чаши, когато влюбените вдигат наздравица в тяхна чест“. Романът завършва с тайна венчавка; но тя донесе на Шницлер негодуванието на писателската цензура на райха, която му наложи забрана да пише някъде за около десет месеца. Американците го приеха в културната им служба с отворени обятия като боец от съпротивата и днес той обикаля из Бон и при всяка възможност разказва, че нацистите го били забранили. Такъв лицемер няма нужда да лъже, за да е винаги добре. При това той беше този, който принуди майка ми да ни изпрати на военна служба, мен в младежките отряди, а Хенриета в Съюза на германските момичета. „В този час, уважаема госпожо, ние трябва просто да бъдем сплотени, да се подкрепяме, да страдаме заедно.“ Виждам го застанал край горящата камина с една от пурите на татко в ръка. „Някои несправедливости, на които станах жертва, не могат да помрачат моя ясен, обективен възглед, че фюрерът... — и гласът му действително потрепваше — че фюрерът вече държи избавлението в ръцете си.“ Казал го беше някъде ден и половина преди американците да превземат Бон.

— Как е всъщност Шницлер? — попитах майка си.

— Прекрасно — отвърна тя, — в министерството на външните работи вече не могат без него.

Естествено тя бе забравила всичко, учудващо е все пак, че „еврейските янки“ въобще събудиха някакъв спомен в нея. Отдавна вече не съжалявах, че започнах разговора по този начин.

— А как е дядо? — попитах.

— Фантастично — отвърна тя, — неуморим. Скоро ще празнува деветдесетия си рожден ден. За мен е загадка как става това.

— Много е просто — казах, — тези старчоци не се измъчват нито от спомени, нито от угризения на съвестта. В къщи ли е?

— Не — отвърна тя, — отиде за шест седмици на Иския^[3].

Замълчахме и двамата, аз все още не бях овладял гласа си, а тя се бе съвзела напълно, когато ме запита:

— Но истинската причина за твоето обаждане — чувам, че пак си зле. Имаш професионални неудачи... както ми разказаха.

— Така ли? — рекох. — Сигурно се страхуваш, че ще ви искам пари, но няма защо да се безпокоиш, мамо. Вие и без това няма да ми дадете. Ще трябва да ги искам по юридически път. Парите ми трябва, защото искам да отида в Америка, там ми предложиха една възможност. Впрочем той е от еврейските янки, но аз ще направя всичко възможно, за да не допусна никакви расови противоречия.

Сега тя бе по-далеч от плача, от когато и да било. Преди да затворя телефона, чух само, че каза нещо за принципи. Впрочем тя миришеше както винаги: на нищо. Един от принципите ѝ: „Една дама не излъчва никаква миризма.“ Вероятно по тази причина баща ми си има такава красива любовница, която сигурно не излъчва никаква миризма, но изглежда, сякаш благоухае.

[1] Хонорис кауза. — Б.пр. ↑

[2] Състоянието на г-н графа е превъзходно (фр.). — Б.пр. ↑

[3] Иския — остров в залива на Неапол. — Б.пр. ↑

6

Подложих под гърба си всички възглавници, до които можах да се докопам, вдигнах болния си крак нависоко, издърпах телефона наблизко и се размислих, дали все пак да не отида в кухнята, да отворя хладилника и да донеса тук бутилката коняк.

Тези „професионални неудачи“ прозвучаха от устата на майка ми особено злобно, тя дори не се опита да прикрие своя триумф. Вероятно бях все пак прекалено наивен, като си мислех, че тук в Бон никой не знае за моите провали. Щом го знаеше майка ми, знаеше го и баща ми, а в такъв случай го знаеше и Лео, чрез Лео и Цюпфнер, значи и цялото обкръжение на Мари. Това щеше страшно да я засегне, по-страшно, отколкото мен. Ако се откажех напълно от пиенето, бързо щях да стигна отново до едно ниво, което Цонерер, моят импресарио, щеше да нарече „приятно над средното“, и това щеше да ми осигури двайсет и двете години, които не ми достигаха до канавката. Това, което Цонерер винаги хвали, е моята „широка професионална основа“, той и без това нищо не разбира от изкуство, оценява го с една почти гениална наивност просто по успеха. От занаята разбира и знае добре, че още двайсет години щях да балансирам над нивото от трийсет марки. При Мари е различно. Тя ще бъде огорчена от моята „деградация в изкуството“ и от моята нищета, която аз съвсем не намирам за толкова страшна. Всеки, който стои отстрани — а на тоя свят всеки стои отстрани на всички останали — винаги възприема нещата по-лоши или по-добри, отколкото онзи, който е вътре в тях, били те щастие или нещастие, любовна мъка или „артистична деградация“. Нищо нямаше да ми струва да изпълнявам добри клоунски номера или дори само гримаси и мимики в опушени мрачни зали пред католическите домакини или пред протестантските милосърдни сестри. Само че тези религиозни дружества имаха много жалка представа за хонорарите. Естествено една такава добра председателка на сдружение си мисли, че петдесет марки са добра сума и ако човек я получава двайсет пъти в месеца, би трябвало да му стигат. Но ако ѝ покажа сметката си за

грима и ѝ разкажа, че за репетиции ми трябва хотелска стая, която да е малко по-голяма от два и двайсет на три, тя сигурно ще си помисли, че моята любима ми струва по-скъпо от Савската царица. Но когато после ѝ разкажа, че живея само от рохки яйца, бульон, кюфтета и домати, тя ще се прекръсти и ще си помисли, че съм недохранен, защото не ям всеки обяд „питателна храна“. Ако ѝ разкажа още и, че личните ми пороци се състоят от вечерни вестници, цигари и игра на „Не се сърди човече“, сигурно ще ме вземе за измамник. Вече отдавна се отказах да разговарям с когото и да било за пари или изкуство. Там, където двете се докоснат, нищо не става: изкуството се заплаща или прекалено ниско или прекалено високо. Веднъж видях един клоун в някакъв английски пътуващ цирк, който професионално бе двайсет пъти по-добър от мен, а в изкуството ме надминаваше десет пъти, но на вечер не получаваше и десет марки. Казваше се Джеймс Елис, беше в края на четирийсетте и когато го поканих на вечеря — имаше омлет с шунка, салата и ябълков пастет, му стана лошо: от десет години не бе ял толкова много наведнъж. Откакто се запознах с Джеймс, вече не говоря за пари и за изкуство.

Приемам нещата такива, каквито са, не забравям и за канавката. Мари има съвсем други идеи в главата си, тя все говореше за „провидение“, всичко било провидение, и това, което аз върша. Бил съм толкова весел, толкова благочестив по свой начин и толкова непорочен. Ужасно е това, което става в главите на католиците. Те дори не могат да пият хубаво вино без да изопачават всичко, на всяка цена те трябва да „осъзнаят“ колко хубаво е виното и защо. Що се отнася до съзнанието, те не отстъпват на марксистите. Мари бе ужасена, когато преди няколко месеца си купих китара и казах, че в най-скоро време ще изпълнявам композирани от мен самия и с мой текст песни с нея. Тя смяташе, че това е под моето ниво, а аз ѝ казах, че под нивото на канавката е само каналът, но тя не разбра какво исках да кажа, а аз мразя да обяснявам образно казаните неща. Човек или ме разбира или не. Аз не съм тълкувател.

Човек би могъл да си помисли, че като при марионетка конците вече са се скъсали. Напротив — аз ги държах здраво в ръцете си и се видях да лежа там, в Бохум на онази сцена, пиан, с ожулено коляно, чувах в залата шепот на съчувствие и сам се почувствах подъл — въобще не заслужавах толкова съчувствие, бих предпочел няколко

освирквания, дори и куцането ми не отговаряше на нараняването, въпреки че действително бях наранен. Исках да си върна Мари и бях започнал да се боря, по свой начин, само заради онова нещо, което в нейните книги се наричаше „плътско желание“.

Бях на двацет и една, тя на деветнайсет, когато една вечер просто отидох в нейната стая, за да правим с нея онова, което вършат заедно мъжът и жената. Следобед я бях видял с Цюпфнер как ръка за ръка излизат от младежкия дом, и двамата засмени, и това ме жегна. Тя не беше за Цюпфнер, и това тъпо хващане за ръчичка просто ме поболя. Почти всички в града познаваха Цюпфнер, преди всичко заради баща му, когото нацистите бяха изхвърлили. Той беше гимназиален учител и веднага след войната бе отказал да стане директор на същото училище. Някой беше поискал дори да го направи министър, но той се бе ядосал и бе казал: „Аз съм учител и искам пак да бъда учител.“ Той бе висок тих мъж, когото аз като учител намирах малко скучен. Веднъж заместваше учителя ни по немски и ни чете едно стихотворение за Лило, красивата, млада фея.

Моята преценка за училищните работи не означава нищо. Беше просто грешка да ме пращат на училище по-дълго, отколкото трябваше според закона, дори и определеното от закона време беше много. Никога не съм обвинявал учителите за училището, а само моите родители. Тази представа, че „на всяка цена той трябва да си вземе матурата“, е нещо, с което един ден трябва да се заеме централният комитет на дружествата за помирение на расовите противоречия. Това действително е расов въпрос — абитуриенти, неабитуриенти, прогимназиални учители, гимназиални учители, академици, неакадемици, всевъзможни раси. Когато бащата на Цюпфнер ни прочете стихотворението, изчака няколко минути и попита усмихнато:

— Е, иска ли някой да каже нещо?

Аз веднага скочих и казах:

— Намирам стихотворението прекрасно.

След това целият клас избухна в смях, но бащата на Цюпфнер не. Той се усмихваше, но не с високомерие. Струваше ми се много мил, само малко суховат. Не познавах сина му много добре, но все пак по-добре от бащата. Веднъж минах покрай игрището, когато той играеше

футбол с момчетата от неговата група, и когато застанах там и започнах да ги наблюдавам, той ми извика:

— Не искаш ли да играеш с нас?

Аз веднага казах „да“ и влязох като лъв бегач в отбора, който играеше срещу Цюпфнер. След играта той ми каза:

— Не искаш ли да дойдеш с нас?

Аз попитах:

— Къде?

А той каза:

— На нашето събиране.

А когато аз казах:

— Но аз не съм католик — той се засмя и другите също се засмяха.

Цюпфнер каза:

— Ние пеем, а ти сигурно също обичаш да пееш.

— Да — отвърнах, — но от такива събирания ми е писнало, две години бях в един интернат.

Въпреки че се засмя, все пак се бе засегнал. Той каза:

— Но ако ти е приятно, ела пак да поиграем футбол.

Още няколко пъти поиграх футбол с неговия отбор, ходих с тях да ядем сладолед, но той никога повече не ме покани на техните събирания. Знаех, че Мари се събира вечер с нейната група в същия дом, познавах я добре, много добре, защото много често бях с баща ѝ, понякога дори вечер отивах на игрището, когато тя играеше с момчетата народна топка и ги гледах. По-точно казано гледах нея, а тя ми махаше понякога и ми се усмихваше, а аз също ѝ махвах и също ѝ се усмихвах, познавахме се много добре. Тогава често ходех при баща ѝ и тя понякога оставаше при нас, когато баща ѝ се опитваше да ми обяснява Хегел и Маркс, но в къщи тя никога не ми се усмихваше. Когато в онзи следобед я видях да излиза от младежкия дом ръка за ръка с Цюпфнер, нещо ме жегна. Бях в много глупаво положение. Бях напуснал училището на двайсет и една годишна възраст в шести гимназиален клас. Кюретата бяха много мили, дадоха ми дори прощална вечер с бира и сандвичи, с цигари, а за непущачите имаше шоколад и аз изпълних пред съучениците си всякакви номера: католическа проповед и протестантска проповед, работник с плик със заплата, а също и най-различни смешки и имитации на Чарли Чаплин.

Дори държах прощална реч „За налудничавото схващане, че матурата е съставна част от вечното блаженство“. Тази раздяла беше главозамайваща, но в къщи бяха сърдити и огорчени. Майка ми бе просто подла с мен. Караше баща ми да ме заключи в килера, а баща ми непрекъснато ме питаше какъв искам да стана и аз казах „клоун“. Той каза:

— Искаш да кажеш актьор — добре — мога да те пратя в едно училище.

— Не — казах аз, — не актьор, а клоун — и училища въобще няма да ми помогнат.

— Но как си го представяш ти това? — попита той.

— Никак — отвърнах, — никак. Ще се махна отук.

Следвах два ужасни месеца, защото аз просто не намирах смелост да избягам, и при всеки залък, който хапвах, поглеждах майка си, сякаш бях престъпник. При това тя години наред бе хрантутила разни пройдохи, но те бяха „хора на изкуството и поети“ — Шницлер, този некадърник, и Грубер, който не бе толкова лош. Той беше тлъст, мълчалив и мръсен лирик, който живя у нас половин година и не написа нито ред. Когато слизаше сутрин за закуска, майка ми всеки път го поглеждаше, сякаш очакваше да открие по него следите от нощните му битки с демона. Начинът, по който го оглеждаше, бе вече почти неприличен. Един ден той изчезна безследно и ние децата бяхме изненадани и изплашени, когато открихме в стаята му купчина разкъсани от четене криминални романи, а на бюрото му имаше бележка, на която имаше само една дума: „Нищо“, на едно листче тя бе написана два пъти: „Нищо, нищо.“ За такива хора майка ми слизаше специално в мазето и донасяше допълнително парче шунка. Мисля, че ако бях започнал да мъкна в къщи огромни стативи и на огромни платна да цапотя най-различни дивотии, тя щеше да е дори в състояние да се помири с моето съществуване. Тогава можеше да каже: „Нашият Ханс е човек на изкуството, той ще намери своя път. Все още се бори.“ Обаче аз не бях нищо повече от един малко пораснал шестокласник, за който тя знаеше само, че „може добре да прави разни гримаси“. Аз отказвах естествено за малкото храна да демонстрирам и „доказателства на своите умения“. Така прекарвах половината от деня при бащата на Мари, стария Деркум, на когото помагах малко в магазина и който ми подаряваше цигари, въпреки че работите му не

вървяха много добре. Само два месеца прекарах по този начин в къщи, но ми се сториха като цяла вечност, много по-дълги от войната. Рядко виждах Мари. Тя усилено се готвеше за матурата и учеше със съученичките си. Понякога старият Деркум ме хващаше, че въобще не го слушах, а се бях вторачил в кухненската врата, тогава поклащаше глава и казваше: „Днес тя ще се върне късно“ и аз се изчервявах.

Беше един петък и аз знаех, че петък вечер старият Деркум винаги ходи на кино, но не знаех, дали Мари щеше да си е в къщи или щеше да е при една приятелка да учат за матурата. Не мислех за нищо и все пак мислех почти за всичко, дори и за това, дали „после“ щеше да е в състояние да си вземе изпита, и вече знаех, което после се и потвърди, че половин Бон не само щеше да се възмути от прелъстяването, но и щеше да добави: „И то непосредствено преди матурата.“ Мислех дори за момичетата от нейната група, за които това щеше да е разочарование. Имах ужасен страх от това, което в интерната едно момче веднъж определи като „физически подробности“, обезпокояваше ме и въпросът за потентността. Изненадващото за мен бе, че не усещах ни най-малко от „плътското желание“. Мислех и за това, че не бе почтено от моя страна да вляза в къщата и да отида в стаята на Мари с ключа, който ми бе дал баща ѝ, но нямах никакъв друг избор, освен да използвам този ключ. Единственият прозорец в стаята на Мари гледаше към улицата, която до два часа сутринта бе толкова оживена, че щях да се озова в полицията — а днес трябваше да свърша тази работа с Мари. Дори отидох в дрогерията и с парите, които бях взел назаем от брат ми Лео, си купих някакво нещо, за което в училище разказвах, че повишавало мъжествеността. Станах алено червен, когато влязох в дрогерията, за късмет ме обслужи мъж, но аз говорех толкова тихо, че той ми кресна и ме подкани да кажа „силно и ясно“ какво искам и аз назовах името на препарата, получих го и платих на жената на собственика, която ме изгледа и поклати глава. Естествено тя ме познаваше, и когато на другата сутрин научи какво се бе случило, сигурно си е помислила разни работи, които въобще не бяха верни, защото две пресечки по-нататък аз отворих кутийката и изхвърлих таблетките в канавката.

В седем часа, когато започваха кината, аз отидох на Гуденаушрасе, вече с ключа в ръка, но вратата на магазина бе още

отворена, и когато влязох вътре, Мари показа главата си от горния коридор и извика:

— Ало, има ли някой?

— Да — извиках, — аз съм.

Изтичах по стълбите нагоре, и тя ме погледна изненадано, когато без да я докосвам, бавно я избутах назад в нейната стая. Не говорихме много, само се гледахме и се усмихвахме и аз не знаех, дали да ѝ говоря на *ти* или на *ви*. Тя бе облечена със сивата, износена, наследена от майка ѝ хавлия, тъмната ѝ коса бе вързана отзад със зелена панделка. По-късно, когато развързах шнура, видях, че това бе парче въдичарска връв от баща ѝ. Бе толкова изплашена, че нямаше нужда да казвам нищо, тя вече знаеше какво исках.

— Върви си — каза, но го каза машинално и аз знаех, че тя трябваше да го каже, ние и двамата знаехме, че хем беше казано сериозно, хем машинално, но още като ми каза „Върви си“, а не „Вървете си“ въпросът вече бе предрешен. Толкова нежност се криеше в тази малка думичка, че аз помислих, че ще ми стигне за цял живот, и едва не се разплаках, тя го каза така, че аз бях убеден: знаела е, че ще дойда, във всеки случай не бе много изненадана.

— Не, не — казах, — няма да си тръгна, а и къде ли да отида?

Тя поклати глава.

— Трябва ли да взема отнякъде двайсет марки на заем, да отида в Кьолн и по-късно да се ожения за теб?

— Не — отвърна тя, — не отивай в Кьолн.

Погледнах я и вече почти не изпитвах страх. Вече не бях дете, а тя бе жена, погледнах я там, където притискаше хавлията с ръце, погледнах към нейната маса пред прозореца и бях доволен, че по нея нямаше разни учебни боклуци — имаше само шивашки принадлежности и една кройка. Изтичах долу в магазина, заключих го и оставих ключа там, където се слагаше от петдесет години насам — между копринените възглавници и тетрадките за краснопис. Когато се върнах, тя седеше на леглото и плачеше. Аз седнах на леглото ѝ, в другия ъгъл, запалих цигара, дадох ѝ я, и тя изпуши първата цигара в живота си, непохватно, разсмяхме се, тя така смешно издихваше дима с издадените си устни, че изглеждаше почти кокетно, и когато случайно димът ѝ излезе през носа, аз прихнах — изглеждаше толкова порочно. Накрая започнахме да говорим и говорихме много. Тя каза, че

мислела за жените в Кьолн, които правели „тази работа“ за пари и вярвали, че се заплаща с пари, но тя не се заплаща с пари, и така всички жени, чиито мъже ходели там, били виновни за това, а тя не искала да носи вината на тези жени. И аз говорих много, казах, че всичко, което съм чел за тъй наречената плътска любов и за другата любов, намирам за пълна глупост. Аз не мога да ги разделям, а тя ме попита, дали я намирам за красива и дали я обичам, а аз ѝ казах, че тя е единственото момиче, с което бих искал да правя „тая работа“, и винаги съм мислил само за нея, когато съм мислил за тая работа, още в интерната, само за нея. Накрая Мари стана и отиде в банята, докато аз останах седнал на леглото ѝ, продължих да пуша и си спомних за отвратителните хапчета, които бях изхвърлил в канавката. Отново се уплаших, отидох до банята, почуках, Мари се поколеба за секунда, преди да каже „да“, след което аз влязох вътре и щом я видях, страхът ми изчезна. Сълзи се стичаха по лицето ѝ, докато си разтриваше в косата лосион, след това се напудри, а аз казах:

— Какво правиш тук?

Тя отвърна:

— Разкрасявам се.

Сълзите прокараха тесни бразди в дебелия слой пудра, който бе нанесла по лицето си, и тя каза:

— Не искаш ли все пак да си отидеш?

А аз отвърнах:

— Не.

Тя се понапръска още и с одеколон, докато аз седях на ръба на ваната и размишлявах, дали два часа щяха да стигнат; вече бяхме прахосали повече от половин час в приказки. В училище имахме специалисти по тези въпроси: колко трудно било да направиш от едно момиче жена, и аз постоянно мислех за Гунтер, който трябвало първо да изпрати Зигфрид, мислех си за ужасното клане на Нибелунгите, пламнало поради „тая работа“ и как бях станал в училище, когато изучавахме „Сагата на Нибелунгите“ и бях казал на отец Вунибалд: „Всъщност Брунхилда е била жена на Зигфрид“, а той се засмя и каза: „Но е бил женен за Кримхилда, моето момче“, аз се ядосах и заявих, че намирам това тълкувание за „попско“. Отец Вунибалд се ядоса, започна да чука с пръст по катедрата, позова се на авторитета си и забрани „подобни обиди“.

Станах и казах на Мари:

— Я не плачи.

Тя престана да плаче и заглади с пухчето от пудрата следите от сълзите си. Преди да отидем в нейната стая, ние поспряхме малко на прозореца в коридора и погледнахме към улицата: беше януари, улицата беше мокра, светлините над асфалта бяха жълти, зелена бе рекламата над магазина за зеленчуци отсреща: Емил Шмиц. Познавах Шмиц, но не знаех, че малкото му име бе Емил, и името Емил ми се стори неподходящо за фамилното име Шмиц. Преди да влезем в стаята на Мари, аз отворих малко вратата и запалих вътре лампата.

Когато баща ѝ се върна в къщи, ние още не бяхме заспали; беше почти единайсет, чухме го как влезе долу в магазина, за да си вземе цигари, преди да се изкачи по стълбите. И двамата си помислихме, че той би трябвало да забележи нещо: беше се случило нещо толкова голямо. Но той не забеляза нищо, позаслуша се малко на вратата и се качи горе. Чухме как събу обувките си, хвърли ги на пода, по-късно го чухме да кашля в съня си. Аз мислех за това как би приел случилото се. Той вече не бе католик, отдавна бе излязъл от църквата и пред мен винаги ругаеше „фалшивия сексуален морал на буржоазното общество“ и побесняваше от „измамните, които вършат свещениците с брака“. Но аз не бях сигурен, дали щеше да приеме спокойно това, което бях направил с Мари. Много го обичах, а и той мен, и бях изкушен да стана посред нощ, да отида в неговата стая и да му кажа всичко, но тогава се сетих, че бях достатъчно голям, на двайсет и една, а и Мари също, на деветнайсет, и че определени форми на мъжка откровеност са по-неловки от премълчаването, а си помислих и още, че това въобще не го засягаше толкова, колкото си представях. Едва ли бих могъл следобеда да отида при него и да му кажа: „Господин Деркум, тази нощ искам да спя при дъщеря ви“ — а какво се бе случило, той щеше сам да разбере.

Малко по-късно Мари стана, целуна ме в тъмното и свали чаршафите от леглото. В стаята бе съвсем тъмно, отвън не влизаше никаква светлина, бяхме дръпнали плътните завеси и аз размишлявах за това, откъде тя знаеше какво трябва да прави сега: да свали спалното бельо и да отвори прозореца. Тя ми прошепна:

— Отивам в банята, ти се измий тук — и ме издърпа за ръката от леглото, поведе ме в тъмнината към ъгъла, където бе шкафът ѝ с

приборите за миене, прокара ръката ми върху каната с вода, върху сапунерката, върху легена и излезе с чаршафите под мишница. Аз се измих, отново легнах в леглото и се чудех къде се бави Мари с чистото спално бельо. Бях мъртво уморен, радвах се, че без да изпадам в страхови състояния, можех да мисля за проклетия Гунтер, и тогава се изплаших, че на Мари може нещо да ѝ се е случило. В интерната бяха разказвали страхотни подробности. Не беше приятно да се лежи без чаршафи на дюшека, той бе стар и сплъстен, аз бях само по фанелка и треперех. Отново помислих за бащата на Мари. Всички го смятаха за комунист, но когато след войната трябваше да стане кмет на града, комунистите се погрижиха да не стане и всеки път, когато започнех да сравнявам нацистите с комунистите, той се вбесяваше и казваше: „Има една разлика, момче, дали човек ще загине в една война, която се води от някаква си сапунена фирма — или ще загине за една идея, в която вярва.“ Какъв бе в действителност, не знам и до днес, и когато веднъж Кинкел пред мен го нарече „гениален сектант“, бях готов да заплюя Кинкел в лицето. Старият Деркум бе един от малкото мъже, които вдъхваха у мен уважение. Той бе слаб и огорчен, много по-млад, отколкото изглеждаше и от многото пушене имаше задух. През цялото време, докато чаках Мари, го чувах горе в спалнята да кашля, чувствах се като подляр, като все пак знаех, че не бях такъв. Веднъж ми бе казал: „Знаеш ли защо в господарските къщи, каквато е къщата на твоите родители, стаите на прислужничките винаги са до стаята на подрастващите момчета? Ще ти кажа: това е една прастара спекулация с природата и милосърдието.“ Искаше ми се да слезе долу и да ме изненада в леглото на Мари, но да се кача горе и така да се каже да му докладвам, не ми се искаше.

Вън вече се развиделяваше. Беше ми студено и мизерната обстановка в стаята на Мари ме потискаше. Семейство Деркум отдавна се смятаха за пропаднали и упадъкът им се приписваше на „политическия фанатизъм“ на бащата на Мари. Преди те имаха малка печатница, едно малко издателство, една книжарница, но сега имаха само това малко магазинче за писмени принадлежности, в което продаваха и лакомства на учениците. Баща ми веднъж ми каза: „Ето, виждаш ли докъде може да доведе фанатизмът — при това след войната като политически преследван, Деркум имаше прекрасна възможност да издава собствен вестник.“ Странно, но аз никога не

намирах Деркум за фанатичен, вероятно баща ми бъркаше фанатизма с последователността. Бащата на Мари не продаваше дори молитвеници, макар че това би била една възможност да спечели малко пари.

Когато в стаята на Мари стана светло, аз видях колко бедни бяха те в действителност: в гардероба ѝ висяха три рокли — тъмнозелената, за която имах чувството, че я виждах на нея от едно столетие, една жълтеникава, която бе почти съвсем износена, и странния тъмносин костюм, който носеше винаги на процесиите, старото тъмнозелено зимно палто и само три чифта обувки. За миг изпитах изкушението да стана, да отворя чекмеджетата и да разгледам бельото ѝ, но после се отказах. Мисля, че дори когато се ожения за някоя жена, няма да разглеждам бельото ѝ. Баща ѝ отдавна вече не кашляше. Беше минало вече шест часа, когато Мари най-после се върна от банята. Радвах се, че бях сторил с нея онова, което винаги исках да сторя, целунах я и бях щастлив, че тя се усмихна. Усетих ръцете ѝ на врата си: ледено студени, и я попитах шепнешком:

— Какво си правила?

Тя отвърна:

— Какво съм правила ли, изпрах спалното бельо. С удоволствие бих ти донесла чисто, но имаме само четири комплекта, винаги по два на леглата и два за пране.

Притеглих я до себе си, завих я и сложих ледените ѝ ръце под моите мишници, и Мари каза, че там им било така прекрасно, топло като на птиците в гнездото.

— Не можех да дам бельото на госпожа Хубер — каза тя, — винаги тя ни пере, така целият град щеше да разбере какво сме направили, а да го изхвърля също не исках. За миг помислих да го изхвърля, но после реших, че ще е жалко.

— Нямаше ли топла вода? — попитах, а тя отвърна:

— Не, бойлерът отдавна е развален.

Тогава тя изведнъж се разплака, аз я попитах, защо плаче сега, а тя прошепна:

— Господи, аз съм католичка, ти нали знаеш.

Казах ѝ, че всяко друго момиче, независимо дали е евангелистка или невярваща, вероятно също би се разплакала, и аз знам дори защо. Тя ме погледна въпросително и аз казах:

— Защото действително съществува нещо такова като невинност.

Продължи да плаче, но аз не я попитах защо. Знаех: от няколко години тя общуваше с тази група момичета и винаги бе участвала в процесиите, сигурно беше разговаряла с тях за Дева Мария — и сега се чувстваше като измамничка или предателка. Можех да си представя колко ѝ бе тежко. Наистина бе тежко, но аз не можех повече да чакам. Казах, че ще говоря с момичетата, а тя подскочи и каза:

— Какво — с кого?

— С момичетата от твоята група — отвърнах ѝ. — За теб наистина е тежко и ако опре ножът до кокала, спокойно можеш да кажеш, че съм те изнасилил.

Тя се засмя и каза:

— Не, това е глупаво, какво ще кажеш на момичетата?

Отвърнах:

— Нищо няма да им кажа, просто ще застана пред тях, ще им изпълня няколко номера и имитации, и те ще си помислят: Аха, значи това е този Шнир, който е направил с Мари тая работа — и тогава всичко ще бъде съвсем друго, няма само да се шушука.

Тя помисли, пак се засмя и каза тихо:

— Не си глупав.

После изведнъж отново заплака и каза:

— Тук вече не мога да се покажа пред хората.

Попитах я:

— Защо? — но тя плачеше и клатеше глава.

Ръцете ѝ под моите мишници се стоплиха и колкото по-топли ставаха те, толкова повече ми се доспиваше. Скоро нейните ръце започнаха да ме топят и когато отново ме попита, дали я обичам и я намирам за красива, ѝ казах, че това е напълно естествено, но тя каза, че ѝ било много приятно да чува това „естествено“, а аз промърморих сънливо, да, да, намирам я за красива и я обичам.

Събудих се, когато Мари стана, изми се и се облече. Тя не се срамуваше и за мен бе съвсем естествено да я наблюдавам. Беше още по-ясно от преди: колко бедно бе облечена. Докато връзваше всичко и го закопчаваше, аз мислех за многото хубави неща, които щях да ѝ купя, когато имам пари. Често заставах пред модни магазини и разглеждах поли и пуловери, обувки и чанти и си представях как щяха да ѝ стоят, но баща ѝ имаше толкова педантични възгледи за парите, че никога не бих се осмелил да ѝ донеса нещо. Веднъж ми бе казал:

„Ужасно е да си беден, но още по-лошо е едва да свързваш двата края, състояние, в което се намират повечето хора.“ „А да си богат?“ попитах аз, „Това как е?“ — и се изчервих. Той ме бе погледнал строго, също се бе изчервил и бе казал: „Момче, може да стане много лошо за теб, ако не се откажеш да мислиш. Ако имах все още смелост и вяра, че а този свят човек може да оправи нещо, знаеш ли какво щях да направя?“ — „Не“, казах аз. „Щях“, каза той и лицето му пламна отново, „щях да създам някакво дружество, което да се грижи за децата на богатите. Тези глупаци употребяват понятието «асоциален» само за бедните.“

Много неща ми минаха през главата, докато наблюдавах как Мари се облича. Радваше ме, но и същевременно ме натъжаваше колко непринудено приемаше тялото си. По-късно, когато ходехме заедно от хотел на хотел, сутрин винаги оставах в леглото, за да мога да я наблюдавам как се мие и облича, и когато банята бе на неудобно място и не можех да я виждам от леглото си, аз лягах във ваната. През онази сутрин в нейната стая най-много ми се искаше да остана да си лежа, а тя никога да не свърши с обличането. Тя си изми основно врата, ръцете до раменете и гърдите, после и зъбите. А аз винаги, когато можех, избягвах да се мия сутрин, а миенето на зъбите и до днес ме ужасява. Предпочитам ваната, но винаги обичах да наблюдавам Мари, тя бе толкова чиста и непринудена, дори малкото движение, с което затваряше капачето на пастата за зъби. Помислих си за брат ми Лео, който бе много набожен, съвестен и точен и който винаги подчертаваше, че „вярвал“ в мен. И той бе пред матура и някак си се срамуваше, че е успял, на деветнайсет години, съвсем нормално, докато аз на двайсет и една, в шести клас все още се дразнех от лъжливото тълкуване на „Сагата на Нибелунгите“. Лео дори познаваше Мари от някакви работнически сдружения, където млади католици и евангелисти дискутираха за демокрацията и конфесионалната толерантност. Ние двамата, Лео и аз, гледахме на нашите родители само като на един вид домашна настояническа брачна двойка. За Лео бе ужасен шок, когато научи, че татко има любовница от почти десет години. И за мен бе шок, но не морален, аз вече можех да си представя, че сигурно е ужасно да си женен за майка ми, чиято измамна благост се изразяваше в произнасянето на И и Е. Тя рядко изговаряше изречение, в което имаше А, О или У и за нея бе

типично, че името на Лео бе съкратила на Ле. Любимото ѝ изречение бе: „Ние виждаме нещата различно“ — второто ѝ любимо изречение бе: „По принцип съм права, но съм готова да преосмисля някои неща.“ За мен фактът, че баща ми си имаше любовница: бе по-скоро естетически шок: това въобще не му подходеше. Той не е нито страстен, нито витален и ако не трябваше да приема, че тя за него бе само нещо като медицинска сестра или „душевна хигиенистка“ (при което патетичният израз „любовница“ пак не попада), то нередното бе, че не подходеше на баща ми. В действителност тя бе просто една мила, хубава, не безумно интелигентна певица, на която той дори не осигуряваше допълнителни ангажименти или концерти. За това той бе твърде коректен. На мен цялата тази работа ми се струваше много объркана, а за Лео бе угнетителна. Засегнати бяха идеалите му, а за състоянието на Лео майка ми не намери други думи освен: „Ле е в криза“ и когато на едно класно получи двойка, искаше да заведе Лео на психолог. Успях да предотвратя това като му разказах всичко, което знаех за нещата, които правят помежду си мъжът и жената, и така усилено му помагах в домашните работи, че на следващите контролни получи отново четворки и петици — и тогава майка ми сметна, че вече не е необходимо да го води на психолог. Мари облече тъмнозелената рокля и въпреки че имаше трудности с ципа, аз не станах да ѝ помогна: беше толкова хубаво да гледам как се пресягаше с ръце назад към гърба си, да гледам бялата ѝ кожа, тъмните ѝ коси и тъмнозелената рокля; радвах се и на това, че тя не се нервираше; накрая дойде при леглото, аз се изправих и ѝ вдигнах ципа. Попитах я, защо става така ужасно рано, а тя ми каза, че баща ѝ заспивал истински едва към сутринта и щял да остане до девет часа в леглото и тя трябвало да прибере долу вестниците и да отвори магазина, защото понякога идвали ученици от литургията, за да си купят тетрадки, моливи, бонбони, и „освен това“, каза тя, „е по-добре в осем и половина вече да си излязъл от къщи. Сега ще направя кафе, а след пет минути тихо ще слезеш в кухнята.“

Почувствах се почти като женен, когато слязох в кухнята, Мари ми сипа кафе и ми направи един сандвич. Тя поклати глава и каза:

— Неизмит, несресан, винаги ли така сядаш на закуска? — а аз казах „да“, дори и в интерната не успяха да ме научат редовно да се мия рано сутрин.

— Но какво правиш? — попита тя. — Нали все някак трябва да се освежиш?

— Изтривам се с одеколон — отвърнах.

— Но това е доста скъпо — каза тя и веднага се изчерви.

— Да — отвърнах, — но на мен винаги ми го подаряват, по едно голямо шише, един чичо, който е генерален представител на това чудо.

От неудобство се заоглеждах из кухнята, която толкова добре познавах: тя бе малка и тъмна, само нещо като задна стая към магазина. В ъгъла бе малката печка, в която Мари бе поддържала брикетите на жаравата по начин, по който го правят всички жени: вечер ги завива в мокър вестник, сутрин разравя жаравата и я разпалва с дърва и нови брикети. Мразя тази миризма на пепел от брикети, която сутрин се носи из улиците, а тази сутрин бе изпълнила спарената, малка кухня. Беше толкова тясно, че всеки път, когато Мари взимаше кафеника от печката, трябваше да стане и да отмести стола, и вероятно майка ѝ и баба ѝ е трябвало да правят същото. Тази сутрин кухнята, която така добре познавах, ми се стори за първи път делнична. Може би за първи път усещах какво е делник: да трябва да правя нещо, при които не желанието бе решаващо. Нямах никакво желание да напусна някога този тесен дом и да поема навън каквито и да е задължения, да поема задължението за това, което бях извършил с Мари, пред момичетата, пред Лео, дори и родителите ми щяха да го научат отнякъде. Бих предпочел да остана тук и до края на живота си бих продавал бонбони и тетрадки, вечер бих си лягал горе в леглото с Мари и бих заспивал при нея, наистина да заспивам при нея, както последните часове преди ставането, с нейните длани под моите мишници. Намирах го ужасен и прекрасен, този делник, с кафеника и сандвичите, и избелялата, синьо-бяла престилка на Мари върху зелената ѝ рокля, и ми се струваше, че само жените намират делника за така естествен като тялото си. Гордеех се, че Мари бе моя жена, ала самият аз не се чувствах достатъчно възрастен, за да се държа така, както би трябвало да се държа отсега нататък. Станах, заобиколих масата, прегърнах Мари и казах:

— Спомняш ли си още как стана през нощта и пра чаршафите?

Тя кимна.

— И никога няма да забравя — рече тя, — как стопли дланите ми под твоите мишници, но сега трябва да си отиваш, скоро ще стане

седем и половина и ще дойдат първите деца.

Помогнах ѝ да внесе пакетите с вестници и да ги разопакова. В този момент отсреща дойде Шмиц от зеленчуковия пазар и аз бързо се прибрах в коридора, за да не ме види — но той вече ме бе видял. И дяволът дори не вижда, колкото съседите. Аз стоях в магазина и разглеждах новите сутрешни вестници, за които така лудеят повечето мъже. Мен вестниците ме интересуват само вечер или във ваната, а във ваната и най-сериозните сутрешни вестници ми изглеждаха така несериозни като вечерните. Най-голямото заглавие тази сутрин гласеше: „Щраус: напълно последователен!“ Може би щеше да е по-добре, ако съставянето на една уводна статия или на заглавията се предостави на някоя кибернетична машина. Но има граници, които глупостта не бива да преминава. Звънчето на вратата на магазина издрънча и вътре влезе едно малко момиченце, осем или девет годишно, тъмнокосо с червени бузки и току-що измито, с молитвеник под мишница.

— Бонбони теменужки — каза то, — за един грош^[1].

Аз не знаех колко теменужки се дават за един грош, отворих буркана, отброих двайсет бонбона в едно пликче и за първи път се засрамах от мръсните си пръсти, които изглеждаха още по-големи през дебелото стъкло на буркана. Момичето ме погледна смаяно, когато сложих в пликчето двайсет бонбона, но аз казах:

— Всичко е наред, хайде върви — и взех нейния грош от тезгяха и го хвърлих в касата.

Когато Мари се върна и аз гордо ѝ показах гроша, тя се засмя.

— А сега трябва да си ходиш — каза.

— Но защо? — попитах, — не мога ли да почакам, докато баща ти слезе долу?

— Когато той слезе, в девет часа, ще дойдеш пак. Върви — каза тя, — трябва да разкажеш на брат ти Лео преди да го е научил от някой друг.

— Да — отвърнах, — права си, а ти — и аз отново се изчервих, — не трябва ли да отидеш на училище?

— Днес няма да ходя — рече тя, — никога вече няма да отида. Върни се по-скоро.

Беше ми трудно да се разделя с нея, тя ме изпрати до вратата и аз я целунах на отворената врата, така че Шмиц и жена му отсреща да ни

видят. Те се изпулиха оттам като риби, които изведнъж са открили, че отдавна са глътнали въдицата.

Тръгнах си без да се оглеждам. Беше ми студено, вдигнах си яката на самото, запалих една цигара, заобиколих леко пазара, тръгнах надолу по Францисканерщрасе и на ъгъла на Кобленцер щрасе скочих в движение в автобуса, кондукторката ми задържа вратата отворена, закани ми се с пръст, когато спрях при нея, за да си платя и укорително поклати глава, сочейки ми цигарата. Загасих я, пъхнах остатъка в джоба на самото си и се промъкнах към средата на автобуса. Просто стоях така, гледах Кобленцер щрасе и мислех за Мари. Нещо в лицето ми изглежда вбесяваше мъжа до мен. Дори свали вестника, отказа се от своя „Щраус: напълно последователен!“, свали очилата си на носа, изгледа ме клатейки глава и измърмори: „Невероятно.“ Жената, която седеше зад него, за малко не се препъна в една торба с моркови, която бе оставила до краката си, кимна в съгласие на неговия коментар, поклати също глава и безгласно размърда устни.

По изключение дори се бях сресал пред огледалото на Мари с нейния гребен, носех сивото си, чисто, съвсем нормално яке, а брадата ми никога не растеше толкова бързо, та ако един ден не я избръсна, да ме прави „невероятен“. Нито съм много висок, нито много нисък, а носът ми не е толкова дълъг, че да бъде отбелязан в паспорта ми под особени белези. Там пише: никакви. Не бях нито мръсен, нито пиан, и все пак жената с торбата с моркови се развълнува повече, отколкото мъжът с очилата, който накрая след едно последно отчаяно поклащане на главата си, отново си вдигна очилата и се залови с последователността на Щраус. Жената ругаеше тихо под носа си, движеше неспокойно глава, за да извести на останалите пътници това, което не искаха да издадат устните й. И до днес не знам как изглеждат евреите, иначе щях да преценя, дали не ме е взела за такъв, по-скоро мисля, че не се дължеше на външността ми, а на погледа ми, с който гледах улицата през прозореца на автобуса и мислех за Мари. Тази мълчалива враждебност ме изнерви, слязох една спирка по-рано и изминах пеша надолу част от алеята Еберт, преди да свия към Рейн.

Стволовете на буките в нашия парк бяха черни, още влажни, игрището за тенис се червенееше току-що трамбовано, откъм Рейн чувах воя на шлеповете, а когато влязох в коридора, чух как Ана тихичко и сърдито мърмореше в кухнята. Разбирах само едно-

единствено нещо, което тя все повтаряше: „... няма да свърши добре... да свърши добре... няма.“ Викнах през отворената врата в кухнята:

— За мен няма нужда да правиш закуска, Ана!

Бързо отминах и спрях в дневната. Никога досега не ми се бяха виждали толкова мрачни дъбовите облицовки, дървените поставки с бирени халби и ловните трофеи. В съседната стая Лео свиреше на пиано една мазурка от Шопен. Тогава той възнамеряваше да следва музика, сутрин ставаше в пет и половина, за да се упражнява преди училище. Онова, което свиреше, ме пренесе в по-късно време на деня и аз забравих, че Лео свири. Лео и Шопен не си подхождаха, но той свиреше толкова добре, че аз го забравих. От по-старите композитори най-много обичам Шопен и Шуберт. Знам, че нашият учител по музика имаше право, когато наричаше Моцарт божествен, Бетовен — прекрасен, Глук — уникален, а Бах — велик; знам. Бах винаги ми е приличал на някаква трийсеттомна догматика, която ме изумява. Но Шуберт и Шопен са толкова земни, какъвто съм сигурно и аз. Най-много обичам да слушам тях. В парка, по пътя към Рейн, видях пред плачещите върби мишените в стрелбището на дядо да се движат. Явно някой бе накарал Фурман да ги смаже. Дядо понякога събира тържествено няколко „стари момчета“, тогава на малката кръгла площадка пред нашата къща спираха петнайсет огромни автомобили, петнайсет шофьора зъзнат между храстите и дърветата или играят скат на групи по каменните пейки, и ако един от „старите момчета“ изкара дванайсетка, скоро след това се чува да гърми бутилка шампанско. Понякога дядо ме викаше и аз правех на старите момчета няколко гримаси, имитирах Аденауер или Ерхард — което по един депримиращ начин е просто или им изпълнявах някои малки номера: мениджър във вагон-ресторанта. Но колкото и язвително да се опитвах да го правя, те умираха от смях, „чудесно се забавляваха“, и когато след това ги обикалях с една празна кутия от патрони или с един поднос, те жертваха най-често банкноти. Много добре се разбирах с тези цинични стари костеливи орехи, нямах нищо общо с тях, и с китайски мандарини щях да се разбирам също толкова добре. Някои от тях дори се надпреварваха да коментират моите постижения: „Колосално“ — „Великолепно“. Някои дори казваха повече от една дума: „Момчето си го има в кръвта“ или „В него има нещо.“

Докато слушах Шопен, за първи път ми хрумна да си потърся ангажименти, за да спечеля малко пари. Можех да помоля дядо да ме препоръча като самостоятелен артист на събранията на капиталистите или за разведряване след заседания на управителния съвет. Дори вече бях подготвил един номер със заглавие „Управителен съвет“.

Когато Лео влезе в стаята, Шопен веднага изчезна. Лео е много висок, рус, със своите очила без рамки изглежда, както би трябвало да изглежда един главен евангелистки интендант или шведски йезуит. Острите ръбове на тъмните му панталони прогониха и последния повей от Шопен, белият пуловер върху безукорно изгладения панталон действаше направо угнетително, както и яката на червената риза, която се виждаше над белия пуловер. Подобна гледка — когато видя как някой безполезно се опитва да изглежда небрежен — винаги ме кара да изпадна в дълбока меланхолия, както и претенциозните имена като Етелберт и Герентруд. Отново забелязах колко много общи черти имаше между Лео и Хенриета, без да си приличат: чипият нос, сините очи, челото, но не устата, а всичко, което у Хенриета изглеждаше красиво и живо, при него изглежда трогателно и сковано. Въобще не му личи, че е най-добрият гимнастик в класа; има вид на момче, освободено от физкултура, но над леглото му са закачени половин дузина спортни грамоти.

Той бързо се приближи към мен, спря внезапно на няколко крачки, смутено опънал ръце леко встрани, и каза:

— Ханс, какво има?

Погледна ме в очите, малко под тях, като някой, който иска да обърне вниманието на някого върху някакво петно, и тогава забелязах, че бях плакал. Винаги плача, когато слушам Шопен или Шуберт. Избърсах с десния си показалец двете сълзи и казах:

— Не знаех, че можеш така хубаво да свириш Шопен. Изсвири още веднъж мазурката.

— Не мога — отвърна той, — трябва да отивам на училище, първия час ще ни дават темите по немски за матурата.

— Ще те откарам с колата на мама — казах аз.

— Не обичам да се возя с тази тъпа кола — рече той — знаеш, че я мразя.

Майка ми беше взела преди време от една приятелка „ужасно изгодно“ една спортна кола, а Лео бе много чувствителен, когато нещо

му изглеждаше като самохвалство. Имаше само една възможност човек да го вбеси: когато някой го занасяше или му се глезеше заради богатите ни родители, той се изчервяваше и започваше да размахва юмруци.

— Направи изключение — казах аз. — Седни на пианото и свири. Не искаш ли да знаеш къде бях?

Той се изчерви, сведе поглед в земята и каза:

— Не, не искам да знам.

— Бях при едно момиче — казах аз, — при една жена — моята жена.

— Така ли? — каза той, без да вдига поглед. — И кога беше венчавката?

Той още не знаеше къде да дене ръцете си, изведнъж понечи да мине покрай мен със сведен поглед. Хванах го за ръкава.

— Тя е Мари Деркум — прошепнах.

Той издърпа лакътя си, отстъпи една крачка и каза:

— Господи, не.

Погледна ме лошо и изръмжа нещо под носа си.

— Какво? — попитах. — Какво каза?

— Че сега вече ще трябва да отида с колата, ще ме откараш ли?

Отвърнах „да“, обгърнах раменете му и тръгнах до него през дневната стая. Искях да му спестя да ме погледне.

— Иди и вземи ключовете — казах аз, — на теб мама ще ти ги даде, и не забравяй документите, и, Лео, трябва ми пари, имаш ли още пари?

— В касата — отвърна той, — можеш ли сам да ги вземеш?

— Не знам — замислих се аз, — по-добре ми ги изпрати.

— Да ти ги изпратя ли? — попита той. — Отиваш ли си оттук?

— Да — отговорих.

Той кимна и тръгна нагоре по стълбите.

Едва в момента, когато ме попита, аз осъзнах, че исках да се махна. Влязох в кухнята, където Ана ме посрещна с мърморене.

— Мислех, че не искаш закуска — рече тя сърдито.

— Закуска не — отвърнах, — но кафе искам.

Седнах на разтребената маса и се загледах в Ана как взе филтъра от каната за кафе на печката и го постави върху една чаша да се изцеди. Сутрин винаги закусвахме с момичетата в кухнята, защото ни

бе скучно да ни сервират официално в трапезарията. По това време в нея бе само Ана. Норете, второто момиче, беше при мама в спалнята, сервираше ѝ закуската и разговаряха за дрехи и козметика. Вероятно мама дъвчеше някакви житни кълнове между прекрасните си зъби, докато лицето ѝ бе покрито с някакво нещо, произведено от плацента, и Норете ѝ четеше от вестника. Може да са още при сутрешната молитва, която се състои от Гъоте и Лутер и най-често съдържа допълнение от морални дрънканици или пък Норете четеше на майка ми от събраните проспекти за очистителни. Тя има цели справочници за медикаменти, подразделени на „Храносмилане“, „Сърце“, „Нерви“, и щом може да се докопа някъде до някой лекар, се информира за „Новостите“, като спестява хонорара за консултация. Когато някой от тези лекари ѝ изпрати мостри за проба, тя е на седмото небе.

Познах по гърба на Ана, че се страхуваше от онзи миг, когато трябваше да се обърне, да ме погледне в лицето и да говори с мен. Ние с нея се обичаме въпреки че никога не успяваше да преодолее у себе си неприятната склонност да ме възпитава. Тя беше вече петнайсет години у нас, майка ми я бе взела от един братовчед, който бе протестантски свещеник. Ана е от Потсдам и дори фактът, че ние, макар и да бяхме протестанти, говорехме на рейнски диалект, ѝ се струваше направо ужасен, почти противоестественно. Мисля, че един протестант, който говори баварски, би ѝ се видял като самия дявол. Но вече бе привикнала малко с рейнския край. Тя е висока, слаба и се гордее с това, че „се движи като дама“. Баща ѝ е бил касиер на нещо, за което знам само, че се е наричало П. П. 9^[2]. Нямаше полза да се каже на Ана, че не сме в този П. П. 9, а що се отнася до възпитаването на младежта, тя не пропускаше да отбележи: „Това не може да се случи в П. П. 9.“ Никога не можах да разбера какво се крие зад това П. П. 9, но междувременно разбрах, че в тази тайнствена възпитателна институция вероятно нямаше да ме вземат дори за чистач на клозети. Преди всичко практиката ми на миене караше Ана постоянно да се позовава на П. П. 9, а „този отвратителен навик да лежа колкото се може по-дълго в леглото“, предизвиква в нея отвращение, сякаш бях заболял от проказа. Когато най-сетне се обърна и дойде до масата с каната с кафе, беше свела очи като монахиня, която обслужва някой съмнителен епископ. Беше ми жал за нея, както и за момичетата от групата на Мари. С нейния монашески инстинкт Ана сигурно бе

разбрала откъде идвах, докато майка ми вероятно дори и три години да бях женен тайно за една жена, не би забелязала нищо. Взех каната от ръцете на Ана, налях си кафе, задържах ръката ѝ и я накарах да ме погледне. Тя го направи с бледите си сини очи, трепкащи клепачи, и аз видях, че тя наистина плачеше.

— По дяволите, Ана — извиках, — погледни ме. Предполагам, че и в твоето П. П. 9 са се гледали по мъжки в очите.

— Аз не съм мъж — проплака тя и аз я пуснах.

Тя застана с лице към печката, мърмореше нещо за грях и позор, Содом и Гомор, а аз казах:

— Ана, за бога, помисли какво са правили наистина тези в Содом и Гомор.

Тя избута ръката ми от рамото си, аз излязох от кухнята без да ѝ кажа, че исках да се махна от къщи. Бе единствената, с която понякога разговарях за Хенриета.

Лео вече стоеше във вратата пред гаража и страхливо поглеждаше ръчния си часовник.

— Забелязала ли е мама, че ме нямаше? — попитах го.

Той отговори „не“, даде ми ключовете и отвори вратата. Качих се в колата на майка ми, изкарах я навън и изчаках Лео да се качи. Той гледаше напрегнато ноктите на пръстите си.

— Взех си спестовната книжка — каза той, — през междучасието ще изтегля парите. Къде да ги изпратя?

— Изпрати ги до стария Деркум — отвърнах.

— Моля те — рече той, — тръгвай, време е.

Карах бързо по нашия градински път, през изхода, а във вратата чаках да чакам на спирката, на която се бе качила Хенриета, когато замина за батареите на противовъздушната защита. В трамвая се качиха няколко момичета на нейната възраст. Когато изпреварихме трамвая, видях още момичета на нейната възраст, смееха се, както се бе смяла тя, със сини шапчици на главите и палта с кожени яки. Ако избухнеше пак война, техните родители щяха да ги изпратят точно както моите родители изпратиха Хенриета, щяха да им дадат джобни пари, няколко сандвича, да ги потупат по рамото и да кажат: „Всичко хубаво“. С удоволствие бих махнал на момичетата, но не го направих. Ще ме разберат погрешно. Когато човек кара такава тъпа кола, не може дори да махне на някое момиче. Веднъж в дворецовия парк подарих

половин шоколад на едно момче и му магнах русите коси от мръсното чело, то плачеше и бе размазало сълзите по лицето и челото си, исках само да го утеша. Но две жени реагираха ужасно, като едва не повикаха полицията, и аз се почувствах наистина като някое чудовище, защото едната от жените все ми казваше: „Вие, мръсник такъв, вие, мръсник такъв.“ Беше отвратително, изпълнението им ми се стори толкова перверзно, както би ми се сторило и едно действително чудовище.

Докато пътувах надолу по Кобленцер щрасе, карах много бързо, и се оглеждах за някоя министерска кола, която бих могъл да поодраскам. Колата на майка ми има издадени главини на колелата, с които бих могъл да издраскам някоя кола, но никой министър не бе излязъл толкова рано. Казах на Лео:

— Е, какво, ще постъпваш ли наистина във войската?

Той се изчерви и кимна.

— Говорихме за това — каза той, — в работническия съюз и стигнахме до заключението, че това е от полза за демокрацията.

— Е, добре — казах аз, — върви и участвай в тази идиотщина, понякога съжалявам, че не подлежа на военна служба.

Лео се обърна към мен и ме погледна въпросително, но когато аз исках да го погледна, извърна глава.

— Защо? — попита.

— О — рекох, — толкова бих искал да видя отново онзи майор, който беше на квартира у нас и искаше да предаде за разстрел госпожа Винекен. Той сигурно сега е полковник или генерал.

Спрях пред гимназия „Бетовен“, за да слезе Лео, той поклати глава и рече:

— Паркирай отзад вдясно от общежитието.

Продължих до там, спрях, подадох ръка на Лео, но той се усмихна пресилено и ми подаде разперената си длан. В мислите си бях вече другаде, но не разбирах, и това ме нервираше, защото Лео постоянно гледеше изплашено ръчния си часовник. Беше едва осем без пет и той имаше достатъчно време.

— Ти да не искаш наистина да отидеш в армията — промълвих.

— Защо не — каза той сърдито, — дай ми ключа от колата.

Дадох му ключа от колата, кимнах му и си тръгнах. През цялото време мислех за Хенриета и намирах за лудост, че Лео иска да отиде

войник. Минах през дворцовата градина, покрай университета към пазара. Беше ми студено, а и исках да отида при Мари.

Когато пристигнах там, магазинът беше пълен с деца. Те взимаха от рафтовете бонбони, моливи, гуми и слагаха парите на тезгяха пред стария Деркум. Когато се промъкнах през магазина в задната стая, Деркум дори не вдигна глава. Отидох при печката, стоплих си ръцете на каната с кафе и си помислих, че всеки момент Мари ще дойде. Нямах повече цигари и си помислих, дали просто да ги взема или трябваше да ги платя, когато помоля Мари да ми даде. Налях си кафе от каната и ми направи впечатление, че на масата имаше три чаши. Когато магазинът утихна, аз оставих моята чаша. Искаше ми се Мари да е при мен. Измих си лицето и ръцете на мивката до печката, пригладих косата си с четката за ръце, която лежеше в сапунерката, опънах яката на ризата си, пристегнах вратовръзката си и прегледах още веднъж ноктите на ръцете си: бяха чисти. Изведнъж осъзнах, че трябваше да направя всичко, което иначе никога не правех.

Когато влезе баща й, тъкмо бях седнал, веднага станах. И той се чувстваше неудобно като мен, и така притеснен, не изглеждаше сърдит, само много сериозен, и когато протегна ръка към каната с кафе, аз трепнах, не много, но забележимо. Той поклати глава, наля си кафе, поднесе ми каната, аз казах „благодаря“, той все още не ме поглеждаше. През нощта горе в леглото на Мари, когато размишлявах за всичко чувствах много сигурен. С удоволствие бих запалил цигара, но не се осмелявах да си взема една от неговата кутия, която бе на масата. Иначе бих го направил винаги. Както стоеше така, наведен над масата, с плешивата си глава и с ореол от сива разрошена коса, той ми изглеждаше много стар. Тихо продумах:

— Господин Деркум, вие сте прав... — но той удари с ръка по масата, най-сетне ме погледна над очилата си и каза:

— По дяволите, трябваше ли да стане това, и то така, че всички съседни да разберат веднага?

Радвах се, че не бе разочарован и не започна да говори за чест.

— Трябваше ли наистина, ти знаеш как се изкривихме за този проклет изпит, а сега... — той сви дланта си, отвори я, сякаш пускаше някаква птичка на свобода, — нищо.

— Къде е Мари? — попитах.

— Няма я — отвърна той, — замина за Кьолн.

— Къде е? — извиках аз. — Къде?

— Само спокойно — захвана той, — ще разбереш. Предполагам, че ще започнеш да ми говориш за любов, женитба и така нататък. Спести си го, хайде, върви си. Любопитен съм какво ще излезе от теб. Тръгвай си.

Беше ме страх да мина покрай него. Казах:

— А адресът?

— Ето го — и ми подхвърли едно листче през масата. Аз го прибрах.

— Още нещо — изкрещя той, — има ли още нещо? Какво чакаш още?

— Трябват ми пари — рекох и се зарадвах, защото той изведнъж се засмя, беше някакъв странен смях, остър и жлъчен, какъвто бях чувал от него, когато говорихме за баща ми.

— Пари — каза той, — това е шега, но ела — рече ми, — ела — и ме издърпа за ръкава в магазина, застана зад тезгяха, отвори касата и започна да ми хвърля с две ръце дребни пари: грошчета, петачета и пфениги, хвърляше монетите върху тетрадките и вестниците, аз се поколебах, после бавно започнах да събирам монетите, изкушавах се да ги събера наведнъж в шепата си, но започнах да ги събирам едно по едно, броях ги и сортирани по марки, ги прибирах в джоба си. Той ме наблюдаваше, кимаше, извади портмонето си и ми подаде една монета от пет марки. И двамата се изчервихме.

— Извинявай — промълви той тихо, — извинявай, за бога... прощавай.

Той помисли, че съм се обидил, но аз го разбирах много добре. Казах:

— Подарете ми и една кутия цигари...

Той веднага посегна към рафта зад гърба си и ми подаде две кутии. Плачеше. Наведох се над тезгяха и го целунах по бузата. Той е единственият мъж, когото някога съм целувал.

[1] Грошът е равен на десет пфенига. — Б.пр. ↑

[2] 9-ти пехотен полк. — Б.пр. ↑

Представата, че Цюпфнер можеше да гледа Мари, когато се облича или как завива капачето на пастата за зъби, ме съсипваше. Кракът ме болеше и започнаха да ме мъчат съмнения, дали щях да имам изобщо шанса да се задържа на нивото от трийсет до петдесет марки. Мъчеше ме и представата, че на Цюпфнер изобщо не му пукаше дали ще гледа Мари като затваря пастата за зъби: според моя скромнен опит католиците нямат никакво чувство към дребните неща. Бях записал на листа си телефонния номер на Цюпфнер, но още не намирах сили да го набера. Човек никога не знае какво може да направи под натиска на светогледа си, и може би наистина се бе омъжила за Цюпфнер, а да чуя гласа на Мари по телефона да ми каже „Тук семейство Цюпфнер“, това не бих могъл да понеса. За да мога да се обадя на Лео, търсих в телефонния указател под „Духовни семинарии“, но не намерих нищо, а знаех, че съществуваша две: Леонинум и Албертинум. Накрая намерих сили да вдигна слушалката и да избира номера на „Телефонни справки“, свързах се, а момичето, което се обади, дори говореше с рейнска интонация. Понякога копнея да чуя рейнски диалект, толкова много копнея, че се обаждам от някой хотел в бонската телефонна централа, за да чуя този толкова кротък говор, в който липсва „р“, точно онзи звук, на който главно се гради военната дисциплина.

Чух „Моля, почакайте“ само пет пъти, после се обади едно момиче и аз го попитах за „онези неща, в които се обучават католически свещеници“. Казах, че съм потърсил под Духовни семинарии, но нищо не съм намерил, тя се засмя и отвърна, че тези „неща“ — при това тя произнесе много красиво кавичките — се казвали конвикти, и тя ми даде и двата номера. Гласът на момичето малко ме поободри. Той звучеше толкова естествено, не превзето, не кокетно, а с типичен рейнски акцент. Дори успях да получа връзка със службата за телеграми по телефона и да предам телеграмата за Карл Емондс.

Никога не ми е било ясно, защо всеки, който иска да мине за интелигентен, се чувства задължен да проявява омраза към Бон. Бон винаги е имал известно очарование, някакво сънливо очарование, както има и жени, за които мога да си представя, че имат очарование, когато са сънливи. Бон, естествено, не търпи никакви преувеличения, а представата за този град е преувеличена. Един град, който не търпи преувеличения, не може да се опише — във всеки случай рядко качество. Дори всяко дете знае, че бонският климат е климат на пенсионерите, там съществува известна зависимост между въздушното и кръвното налягане. Онова, което съвсем не подхожда на Бон, е тази отбранителна раздразнителност: в къщи имах богати възможности да разговарям с министерски служители, депутати, генерали — майка ми обича да урежда приеми — и всички те се намират в едно състояние на раздразнителна, понякога дори плачлива самоотбрана. Те всички се надсмиват с толкова измъчена ирония над Бон. Не разбирам тези превземки. Ако чарът на една жена се състои в нейната сънливост, а тя неочаквано започне да танцува като луда кан-кан, човек може да си помисли, че са я напили — но е невъзможно да се напие цял един град. Една добра стара лелка може да научи някого как се плетат пуловери, как се бродират покривчици или как се сервира шери — но от нея все пак не бих могъл да очаквам да ми изнесе двучасов духовит и компетентен доклад за хомосексуализма или пък изведнъж да започне да ругае с жаргона на уличниците, чиято липса се чувства толкова болезнено в Бон. Лъжливи надежди, лъжлив срам, лъжлива спекулация с протиестественото. Съвсем не би ме учудило, ако дори и представителите на светата църква започнат да се оплакват от липсата на уличници. По време на едно парти в къщи се запознах с някакъв партиен деятел, който участваше в някаква парламентарна комисия за борба с проституцията, а тихичко ми се оплака от недостига на леки жени в Бон. По-рано Бон наистина не бе чак толкова лош с множеството си тесни улички, книжарници, студентски дружества, малки пекарни със задни стаи, където човек може да изпие чаша кафе. Преди да направя опит да се обадя на Лео, аз изкуцуках до балкона, за да хвърля един поглед към моя роден град. Наистина мил град: катедралата, покривите на замъка на някогашния курфюрст, паметникът на Бетовен, малкият пазар и дворецовият парк. Съдбата на Бон се крие тъкмо в това, че никой не вярва в неговата съдба. Там,

горе, от моя балкон, аз поех с пълни гърди бонския въздух, който ми действаше изключително благотворно: тази промяна на въздуха в Бон може за часове да извърши чудеса.

Махнах се от балкона, върнах се в стаята и без колебание набрах номера на онова нещо, в което следваше Лео. Беше ме страх. Откакто Лео бе станал католик, още не го бях виждал. За промяната на вероизповеданието си ми съобщи по своя детски коректен начин: „Мили братко — писа ми той, — с настоящото ти съобщавам, че след зрели размисления стигнах до решението да премина към католическата църква и да се подготвя за професията на свещеник. Сигурно скоро ще имаме възможност устно да разговаряме за тази решаваща промяна в моя живот. Твой любящ те брат Лео.“ Още самият старомоден стил, с който той отчаяно се опитва в началото на писмото да избегне да пише „аз“ и вместо: аз ти съобщавам, ми пише: ти съобщавам — това бе типично за Лео. Нищо от еlegantността, с която свири на пианото. Този начин да уреди всичко делово, засилва моята меланхолия. Ако продължава така, един ден ще стане благороден, беловлас прелат. Що се отнася до стила на писмата, татко и Лео са еднакво безпомощни: за всичко пишат, сякаш става дума за кафяви въглища.

Мина доста време, докато в онова нещо някой благоволи да се обади и тъкмо бях започнал в съответствие с настроението си да клеймя с най-тежки думи тази църковна немарливост и казах „По дяволите“, там някой вдигна слушалката и един изненадващо пресипнал глас каза:

— Да?

Бях разочарован. Очаквах нежен глас на монахиня с аромат на слабо кафе и сухи сладкиши, а вместо това: един прегракнал мъж, и усещах миризмата на салам и зеле, и то така натрапчиво, че се закашлях.

— Извинете — казах накрая, — мога ли да говоря със студента по теология Лео Шнир?

— С кого разговарям?

— Шнир — отговорих.

Явно това надхвърляше неговите възможности. Той дълго мълча, аз отново се закашлях, съвзех се и рекох:

— Ще ви го кажа буква по буква: Школа, Норвегия, Индия, Рихард.

— Какво значи това? — възкликна той накрая и на мен ми се стори, че долових в гласа му толкова отчаяние, колкото изпитвах и аз. Може би бяха сложили там на телефона някой мил, възрастен професор с лула, и аз набързо изрових от паметта си няколко латински думи и произнесох смирено: Sum hater Leonis^[1]. При това се почувствах много недостойно, помислих за многото хора, които може би понякога изпитваха желанието да говорят с някого там, но не бяха научили нито една латинска дума.

Кой знае защо сега човекът се разкикоти и каза:

— Frater tuo est in refectorio^[2] — храни се, — каза малко по-високо, — господата тъкмо се хранят, а по време на хранене не бива да бъдат безпокоени.

— Спешно е — настоях аз.

— Смъртен случай ли? — попита той.

— Не — отвърнах, — но почти.

— Значи тежка злополука?

— Не — казах, — вътрешна злополука.

— Ах — произнесе човекът и гласът му прозвуча малко по-меко, — вътрешни кръвоизливи.

— Не — казах, — душевно. Чисто душевен случай.

Очевидно за него това бе непозната дума, последва ледено мълчание.

— Боже мой — казах аз, — нали човек се състои от тяло и душа.

Мърморенето му изглежда изразяваше съмнение в това твърдение, и между две всмуквания от лулата си, той избоботи:

— Августин — Бонавентура — Кузанус — вие сте на погрешен път.

— Душата — повторих упорито, — моля ви, предайте на господин Шнир, че душата на брат му е в опасност и веднага след като се нахрани, да ми се обади.

— Душа — каза студено той, — брат, опасност.

По същия начин би могъл да каже: боклук, смет, ведро. Всичко това ми се стори комично: в края на краищата студентите там ги обучаваха за бъдещи пастири на душата, и той все пак трябва поне веднъж да е чувал думата „душа“.

— Въпросът е много, много спешен — настоях аз.

Той каза само „Хм, хм“, на него му се струваше напълно непонятно, че нещо, свързано с душата, може да бъде спешно.

— Ще му предам — каза все пак, — а какво казахте за школата?

— Нищо — отговорих му, — абсолютно нищо. Въпросът няма нищо общо с школа. Използвах само тази дума, за да ви произнеса името си буква по буква.

— Вие да не мислите, че те учат в училището думите буква по буква, сериозно ли смятате така? — той така се оживи, че си помислих, че най-сетне е достигнал любимата си тема. — Прекалено меки са методите днес — извика той, — прекалено меки.

— Естествено — съгласих се, — в училищата би трябвало да има много повече бой.

— Нали? — викна разпалено.

— Да — отвърнах, — и особено много бой трябва да ядат учителите. Нали няма да забравите да предадете на брат ми?

— Вече го записах — отговори той, — спешен душевен проблем. Във връзка с някаква школа. Слушайте, млади приятелю, мога ли да ви дам един съвет като по-възрастен?

— О, моля — приех аз.

— Откажете се от Августин. Умело формулираната субективност далеч още не е теология и нанася вреди на младите души. Нищо повече от журналистика с малко диалектични елементи. Нали не ми се сърдите за този съвет?

— Не — отговорих, — веднага ще отида и ще хвърля моя Августин в огъня.

— Правилно — каза той почти тържествуващ, — в огъня. Бог да е с вас.

Бях се накарал да му благодаря, но ми се стори неподходящо и просто затворих телефона и си избърсах потта. Много съм чувствителен на миризми, а тази силна миризма на зеле активира вегетативната ми нервна система. Размислих се и върху методите на църковните власти: беше мило, че дават чувството на един възрастен човек, че е полезен, но не можех да разбера, защо точно на човек със слухови проблеми и при това на толкова чудат старчок бяха поверили телефона си. Миризмата на зеле познавах от интерната. Един отец там ни бе обяснил, че зелето се смятало за потискащо чувствеността.

Представата, че моята или чиято и да било чувственост ще бъде потискана, ме отвращаваше. Явно там ден и нощ мислят само за „плътските желаниа“, а някъде в кухнята сигурно седи някаква монахиня, която съставя менюто, след това го обсъжда с доктора и двамата сядат един срещу друг и не говорят за това, но мислят при всяко ястие, написано на листа: това потиска, това засилва чувствеността. Подобна сцена ми прилича на чисто безсрамие, точно като проклетите няколкочасови футболни игри в интерната; всички знаехме, че те трябваше да ни изморяват, за да не мислим за момичета, и това ме отврати от футбола, а когато си представя, че брат ми Лео трябва да яде зеле, за да се потисне чувствеността му, ми се ще да отида в онова чудо и да изсипя солна киселина върху цялото зеле. Това, което очаква момчетата, и без зелето е достатъчно трудно: сигурно е ужасно трудно всеки ден да се проповядват тези непонятни неща — възкръсване на плътта и вечен живот. Да обработваш лозята господни и да видиш колко ужасно малко се ражда оттам. Хайнрих Белен, който бе така мил с нас, когато Мари направи спонтанния аборт, ми бе обяснил веднъж всичко това.

Пред мен той постоянно се наричаше „неопитен труженик в лозята господни, както по отношение на духа, така и по отношение на заплащането.“

Заведох го до дома му, когато в пет часа сутринта напуснахме болницата, пеша, понеже и двамата нямахме пари за трамвай, и когато той спря пред дома си и извади от джоба си връзката ключове, не се отличаваеше по нищо от някой работник, който се прибира от нощна смяна, преуморен, небръснат, и знаех, че за него сигурно би било ужасно сега да отслужи литургия с всичките тайнства, за които Мари винаги ми разказваше. Когато Хайнрих отключи вратата, неговата икономка стоеше в коридора, намръщена стара жена по пантофи, кожата на босите ѝ крака бе съвсем жълта и не бе дори монахиня, нито негова майка или сестра; тя му изсъска:

— Какво значи това? Какво значи това?

Ах, този мизерен ергенски живот; по дяволите, не се учудвам, че някои родители католици се страхуват да изпатят младите си дъщери в дома на някой свещеник и никак не ме учудва, ако тия нещастни типове понякога вършат глупости.

Почти бях готов да се обадя още веднъж на полуглухия стар пушач на лула в конвикта на Лео: с удоволствие бих си поприказвал с него за плътските желания. Беше ме страх да се обадя на някой от онези, които познавах: този непознат вероятно щеше да ме разбере по-добре. Бих го попитал, дали моето схващане за католицизма е правилно. За мен имаше само четири католици в света: папа Йоан, Алек Гинес, Мари и Грегори, застарял негър боксьор, който веднъж едва не стана световен шампион, а сега с усилие припечелва по вариететата, като демонстрира силата си. Срецах го от време на време при моите турнета. Той беше много набожен, истински религиозен, принадлежеше към Третия орден^[3] и носеше своя нарамник винаги отпред на огромните си боксьорски гърди. Повечето го смятаха за слабоумен, защото почти не проронваше дума и почти не ядеше нещо друго, освен краставици и хляб, и въпреки това бе толкова силен, че можеше да пренесе през цялата стая на ръце мен и Мари като кукли. Имаше още няколко души с голяма степен на вероятност да са истински католици: Карл Емондс и Хайнрих Белен, а също и Цюпфнер. В Мари вече започнах да се съмнявам: не можех да проумея нейния „метафизичен ужас“, и след като сега отиде да прави с Цюпфнер всичко, което аз бях правил с нея, тя извършваше неща, които в нейните книги недвусмислено бяха наречени „прелюбодеяние“ и „разврат“. Метафизичният ѝ ужас се дължеше единствено на моя отказ да сключим граждански брак и да възпитаваме децата си в католицизъм. Още нямахме деца, но постоянно говорехме за това как ще ги обличаме, как ще разговаряме с тях, как ще ги възпитаваме и по всички въпроси бяхме единодушни с изключение на католическото възпитание. Бях съгласен да ги кръстим. Мари каза, че трябвало да дам съгласието си писмено, иначе нямало да ни венчаят църковно. Когато се съгласих с църковния брак, се установи, че първо трябва да сключим граждански брак — тогава изгубих търпение и казах, че можем още да почакаме, че една година не е фатална, а тя се разплака и каза, че не съм разбирал какво означавало за нея да живее в това положение без никакви изгледи децата ни да получат християнско възпитание. Беше страшно, защото тя установи, че цели пет години бяхме говорили по този въпрос, без да се разберем. Аз действително не знаех, че преди да се венчаем, трябва да сключим граждански брак. Естествено трябваше да знам това, като пълнолетен гражданин на

държавата и „мъж с отговорност“, но аз просто не го знаех, както и доскоро не знаех, че бялото вино се пие студено, а червеното — леко затоплено. Естествено знаех, че има служби за гражданско състояние и там се извършват някакви брачни церемонии и се издават свидетелства, но мислех, че това е за нерелигиозни хора, за такива, които така да се каже искат да доставят малка радост на държавата. Наистина се ядосах, когато научих, че там трябва да отидеш преди да се венчаеш църковно, и когато Мари започна да настоява и за това да се задължа писмено, че децата ни ще бъдат възпитавани по католически, се скарахме. Стори ми се направо като изнудване и не ми харесваше, че Мари бе напълно съгласна с изискванията за писмено споразумение. Та нали можеше да ги кръсти и да ги възпитава така, както тя смяташе за правилно.

Тази вечер тя се чувстваше зле, беше бледа и уморена, разговаряше доста високо с мен, и когато тогава казах да, добре, ще направя всичко, дори ще подпиша онези неща, тя се ядоса и каза:

— Сега правиш всичко това от мързел, а не защото си убеден в правотата на абстрактните принципи за ред.

А аз казах да, правя го действително от мързел и защото искам цял живот да е с мен и дори съм готов по всички правила да премина в лоното на католическата църква, ако е необходимо, за да я задържа. Дори станах патетичен и казах, че думи като „абстрактни принципи за ред“ ми напомнят килия за изтезания. Тя обаче възприе като обида това, че, за да я задържа, съм готов дори да стана католик. А аз мислех, че по някакъв начин дори прекалено съм я поласкал. Тя каза, че сега вече не ставало дума за нея и мен, а за „реда“.

[1] Аз съм братът на Лео (лат.). — Б.пр. ↑

[2] Брат ти е в столовата (лат.). — Б.пр. ↑

[3] Съмишленици на духовни ордени, които се подчиняват на уставите им, без обаче да са монаси. — Б.пр. ↑

Беше вечер, в една хотелска стая в Хановер, в един от скъпите хотели, където човек като си поръча чаша кафе, получава само три четвърти чаша. В тези хотели са толкова изтънчени, че пълната чаша кафе се смята за нещо посредствено, а келнерите знаят много по-добре от изтънчените хора, които отседат там, кое е изтънчено. В тези хотели винаги се чувствам като в особено скъп и особено скучен интернат, а онази вечер бях смъртно уморен: имах три представления едно след друго. В ранния следобед пред някакви акционери на стоманена фирма, следобед пред някаква педагогическа академия и вечерта в едно вариете, където ме аплодираха толкова слабо, че вече предусещах приближаващата се катастрофа. Когато в този тъп хотел си поръчах бира в стаята, оберкелнерът ми каза с леден тон по телефона: „Да, господине“, сякаш бях поискал помия, и ми донесоха бирата в сребърна чаша. Бях уморен, исках само да пия бира, да поиграя малко „Не се сърди човече“, да си взема една вана, да прочета вечерните вестници и да заспя до Мари: с дясната си ръка на гърдите й, лицето ми толкова близко до главата й, че да отнеса аромата на косите й в съня си. В ушите ми още звучаха вялите аплодисменти. Може би щеше да е по-човешко, ако бяха посочили с палец към земята^[1]. Това морно, вяло презрение към моите изпълнения беше толкова блудкаво, колкото и бирата в тъпата сребърна чаша. Просто не бях в състояние да водя светски разговор.

— Става въпрос за същността, Ханс — каза тя малко по-тихо и дори не забеляза, че думата „същност“ за нас имаше определено значение; изглежда бе забравила. Тя ходеше насам-натам пред долния край на леглото и удряше всеки път при жестикулирането с цигарата си толкова отсечено въздуха, че малките облачета дим приличаха на точици. Междувременно се бе научила да пуши, в светлозеления си пуловер беше много красива: бялата кожа, косата по-тъмна от преди, за пръв път забелязах по шията й жили. Казах:

— Имай милост, остави ме първо да се наспя, утре сутринта на закуска ще поговорим за всичко, главно за същността — но тя не схвана нищо, обърна се, застана пред леглото, и аз познах по устните ѝ, че имаше мотиви за това изпълнение, които сама не си признаваше. Когато дръпна от цигарата, видях няколко бръчици около устата ѝ, които никога досега не бях забелязал. Тя ме погледна с укор, въздъхна, отново се обърна и закрачи пак нагоре-надолу.

— Не разбирам съвсем — казах уморено, — първо се караме за подписа ми под този изнудвачески формуляр, после за гражданския брак, сега съм готов и на двете, а ти си по-сърдита и отпреди.

— Да — отвърна тя, — мисля, че много бързо се съгласяваш и дори усещам, че се боиш от обяснения. Какво искаш всъщност?

— Теб — заявих аз и не знам дали на някоя жена може да се каже нещо по-мило. — Ела — казах ѝ, — легни до мен и донеси пепелника, тогава ще можем много по-добре да разговаряме.

Вече не можех да изговоря думата „същност“ пред нея. Тя само поклати глава, сложи пепелника на леглото, отиде при прозореца и погледна навън. Беше ме страх.

— Нещо не ми харесва в този разговор — сякаш не говориш ти.

— А кой? — попита тя тихо и аз се хванах на внезапната мекота в гласа ѝ.

— Мирише ми на Бон — казах, — на онази ваша група, на Зомервилд и Цюпфнер... и както се казват там всички останали.

— Може би — започна тя без да се обръща, — твоите уши си въобразяват, че са чули това, което са видели очите ти.

— Не те разбирам — казах уморено, — какво искаш да кажеш?

— Ах — каза тя, — сякаш не знаеш, че тук има католическа конференция.

— Видях плакатите — отвърнах.

— А не ти ли дойде наум, че Хериберт и прелатът Зомервилд може да са тук?

Не знаех, че малкото име на Цюпфнер е Хериберт. Но когато произнесе това име, разбрах, че можеше да става дума само за него. Отново си спомних за тяхното държане за ръчичка. Вече ми бе направило впечатление, че в Хановер имаше повече католически свещеници и монахини, отколкото можеше да се очаква за този град, но не бях помислил, че Мари можеше да срещне тук някого, а дори и

да беше срещнала — понякога отивахме в Бон, когато имах няколко свободни дни, и тя можеше да се наслаждава колкото си иска на своите „съмишленици“.

— Тук в хотела? — запитах уморено.

— Да — отвърна тя.

— Защо не ме срещна с тях?

— Теб почти те нямаше тук — каза тя, — цяла седмица постоянно пътуваше — Брауншвайг, Хилдесхайм, Целе...

— Но сега имам време — отвърнах, — обади им се по телефона и ще изпием по нещо долу в бара.

— Те си заминаха — рече тя, — днес следобед.

— Радвам се — казах, — че си могла толкова дълго и дълбоко да подишаш „католически въздух“, макар и вносен.

Този израз не беше мой, а неин. Понякога казваше, че трябва да подиша католически въздух.

— Защо се сърдиш — запита тя, като все още стоеше с лице към улицата, отново пушеше, а и това в нея ми бе чуждо: нервното пушене, беше ми толкова чуждо, колкото и начинът, по който разговаряше с мен. В този момент можеше да бъде коя да е, една хубавичка, не много интелигентна жена, която търсеше някакъв предлог, за да си отиде.

— Не се сърдя — казах, — ти знаеш. Кажи ми само, че знаеш.

Тя не каза нищо, но кимна, и аз видях достатъчно по лицето ѝ, за да разбера, че едва сдържаше сълзите си. Защо? Трябваше да плаче, силно и дълго. Тогавя можех да стана, да я прегърна и да я целуна. Но не го направих. Нямах желание, а не исках да го правя по навик или по задължение. Останах да лежа. Мислех за Цюпфнер и Зомервилд, че цели три дни тук тя бе говорила с тях, без да ми каже дума. Сигурно са говорили за мен. Цюпфнер е в ръководния съюз на католическите миряни. Колебах се прекалено дълго, една минута, половин или две, не знам точно. Когато после станах, тя поклати глава, избута ръцете ми от раменете си и отново започна да говори за метафизичния си ужас и за принципите на реда, и аз се почувствах, сякаш бях женен за нея вече цели двайсет години. Гласът ѝ звучеше наставнически, аз бях прекалено уморен, за да схвана аргументите ѝ и те отминаваха покрай мен. Прекъснах я и ѝ разказах за провала във вриетето, първия от три години насам. Стояхме един до друг пред прозореца, гледахме надолу към улицата, където постоянно минаваха таксито, които откарваха на

гарата членовете на комитета на католиците: монахини, свещеници и сериозно изглеждащи миряни. В една от групите разпознах Шницлер, той държеше вратата на таксито на една много изискана стара монахиня. Когато живееше у нас, той беше протестант. Или е станал католик или е присъствал като протестантски наблюдател. От него можеше да се очаква всичко. Долу мъкнеха куфари и пъхаха бакшиши в ръцете на хотелските носачи. От умора и объркване всичко се въртеше пред очите ми: таксита и монахини, светлини и куфари, а в ушите ми постоянно звучеше убийствено слабо аплодиране във вариетето. Мари отдавна бе прекъснала монолога си за принципите на реда, вече не пушеше, а когато се отдръпнах от прозореца, тя ме последва, хвана ме за раменете и ме целуна по очите.

— Толкова си мил — каза тя, — толкова мил и толкова уморен — но когато пожелах да я прегърна, добави тихо: — Моля ти се, моля те, недей — и аз сбърках, че я пуснах.

Хвърлих се с дрехите на леглото, заспах веднага и когато на сутринта се събудих, въобще не бях изненадан, че Мари си бе тръгнала. На масата намерих бележка: „Трябва да тръгна по пътя, по който трябва да вървя.“ Тя бе почти на двайсет и пет години и можеше да й хрумне нещо по-добро. Не й се сърдех. Само, написаното ми се стори много малко. Веднага седнах и й написах дълго писмо, след закуската написах още едно, всеки ден й пишех и изпращах писмата на адреса на Фредебойл в Бон, но никога не получих отговор.

И у Фредебойл чаках дълго, докато се обади някой; постоянният сигнал ме нервираше, представях си как госпожа Фредебойл спеше, как телефонният звън я събуждаше, как отново заспиваше, отново се събуждаше, и аз преживявах всички мъки на нейните засегнати от телефонния звън уши. Щях вече да затворя телефона, но се почувствах в бедствено положение и го оставих да звъни. Изобщо не бих се измъчвал да събудя от най-дълбок сън самия Фредебойл: този тип не е заслужил спокоен сън; той е болезнено честолубив, вероятно ръката му е винаги на телефона, за да се обажда или да приема обаждания от директори в министерства, редактори, централни комитети, ръководни съюзи и от партията. Жена му ми е симпатична. Тя бе още ученичка, когато я доведе за първи път в групата и начинът, по който седеше, следеше с красивите си очи теологично-социологичните дискусии, ме караше да се чувствам безпомощен. Личеше си, че би предпочела да

отиде на танци или на кино. Зомервилд, у когото се бяхме събрали, постоянно ме питаше: „Горещо ли ви е, Шнир?“, а аз му отговарях: „Не, прелате“, въпреки че потта се стичаше по челото и бузите ми. Накрая отивах на балкона на Зомервилд, защото не можех повече да понасям това. Всъщност самата тя бе причинила цялата тази бъркотия, защото, между впрочем съвсем извън темата на разговора, който се отнасяше за размера и границите на провинциализма, тя бе казала, че намирала някои неща, писани от Бен^[2], за „съвсем добри“. След което Фредебойл, за чиято годеница тя минаваше, почервеня като рак, понеже Кинкел му хвърли един от известните си многозначителни погледи: „Как, още ли не си й разяснил нещата?“ Значи той самият уреди това и зарендосва бедното момиче, като използва целия Запад за ренде. Почти нищо не остана от милото момиче, стърготините хвърчаха, а аз се ядосах на този страхливец Фредебойл, който не се намеси, защото с Кинкел бяха „заклети“ в една определена идеологическа линия, сега вече въобще не помня, дали лява или дясна, във всеки случай имаха своята линия и Кинкел се чувстваше морално задължен да вкара годеницата на Фредебойл в правия път. И Зомервилд не помръдна, въпреки че застъпваше противоположната линия на Кинкел и Фредебойл, не знам коя — ако Кинкел и Фредебойл са леви, значи Зомервилд е десен или обратното. Мари също бе пребледняла, но на нея образоваността ѝ импонираше — никога не можах да ѝ избия това от главата, а образоваността на Кинкел импонираше и на бъдещата госпожа Фредебойл: тя поглъщаше с почти сладострастни въздишки силната поука: всичко това връхлетя като страхотна буря, като започна от църковните отци и стигна до Брехт, а когато аз се върнах от балкона освежен, всички седяха напълно смазани, пиеха боле, и всичко това само защото бедното същество бе казало, че харесва някои неща от Бен.

Сега тя вече има две деца от Фредебойл, едва на двадесет и две години е и докато телефонът продължаваше да звъни в техния апартамент, аз си представях как тя търчи насам-натам с шишета с биберони, кутии с бебешка пудра, пелени и кремове, напълно безпомощна и объркана, представях си купищата мръсно бебешко бельо и неизмитите мазни съдове в кухнята. Веднъж, когато разговорът стана много напрегнат, аз ѝ помогнах да препече филийки, да направи

сандвичи и да свари кафе, работи, за които само мога да кажа, че са ми по-малко противни от някои форми на забавление.

Един много плах глас каза:

— Да, моля? — и по този глас разбрах, че в кухнята, банята и спалнята изглеждаше по-безнадеждно от всякога. Този път не усетих почти никаква миризма: само, че сигурно държеше цигара в ръката си.

— Шнир — казах аз, като очаквах радостно възклицание, каквото издаваше винаги, когато се обаждах. Ах, вие сте в Бон, колко мило или нещо подобно, но тя мълчеше смутено, после каза тихичко:

— Ах, колко мило.

Не знаех какво да кажа. По-рано тя винаги казваше: „Кога ще дойдете пак и ще ни изпълните нещо?“ Сега нито дума. Стана ми неудобно, не заради мен, по-скоро заради нея, за мен бе само потискащо, за нея обаче бе мъчително.

— Писмата — казах накрая с усилие, — писмата, които изпращах за Мари на вашия адрес?

— Тук са — отвърна тя, — върнати обратно неразпечатани.

— А на какъв адрес ги пращате вие?

— Не знам — отвърна тя, — това правеше мъжът ми.

— Но вие сигурно сте видели на върнатите писма на какъв адрес ги е пращал той.

— На разпит ли ще ме подлагате?

— О, не — казах нежно, — не, не, само си мислех съвсем скромно, че имам известно право да узная какво е станало с писмата ми.

— Които пращате тук без дори да ни попитате.

— Мила госпожо Фредебойл — започнах аз, — моля ви, бъдете човечна.

Тя се усмихна вяло, но доловимо, но не каза нищо.

— Струва ми се — казах аз, — че все пак има една точка, в която хората, макар и по идеологически причини, стават човечни.

— Означава ли това, че досега съм се държала нечовечно?

— Да — отвърнах.

Тя се засмя отново, много вяло, но все още доловимо.

— Чувствам се много нещастна от тази история — каза накрая, — но повече не мога да кажа. Вие просто ужасно ни разочаровахте всички.

— Като клоун ли? — попитах.

— И като клоун — каза тя, — но не само.

— Мъжът ви сигурно не е в къщи?

— Не — отвърна, — ще се върне едва след няколко дни. Държи предизборни речи в Айфел.

— Какво? — извиках; това наистина бе ново, — но не за ХДС^[3], нали?

— И защо не? — запита с тон, който ясно показваше, че с удоволствие би затворила телефона.

— Е, добре — казах аз, — прекалено много ли ще бъде, ако ви помоля да ми изпратите писмата тук?

— Къде?

— В Бон — тук на бонския ми адрес.

— Вие сте в Бон? — попита тя и на мен ми се стори, че сякаш преглътна едно „за бога“.

— Довиждане — рекох, — и благодаря за голямата хуманност.

Стана ми мъчно, че бях толкова лош с нея, но бях съсипан. Отидох в кухнята, взех коняка от хладилника и отпих голяма глътка. Не ми помогна, отпих още една, и тя не помогна. Най-малко от госпожа Фредебойл очаквах подобно отпращане. Очаквах по-скоро дълга проповед за брака с упреци относно поведението ми към Мари. Тя можеше да бъде догматична по един мил, последователен начин, но най-често, когато идвах в Бон и ѝ се обаждах, тя ме подканяше шеговито още веднъж да ѝ помогна в кухнята и детската стая. Трябва да съм се излъгал в нея или беше пак бременна и бе в лошо настроение. Нямах смелостта да се обадя още веднъж и да разбера какво ѝ беше. Винаги е била толкова мила с мен. Не можех да си го обясня другояче освен с факта, че Фредебойл ѝ бе дал „точни инструкции“ да ме отпрати така. Често ми е правило впечатление, че жените са лоялни към мъжете си до пълна лудост. Госпожа Фредебойл бе прекалено млада, за да знае колко щеше да ме засегне студенината ѝ, а не можех да очаквам от нея да разбере, че Фредебойл не е нищо повече от един опортюистичен дърдорко, който на всяка цена иска да направи кариера и би „прегазил“ и собствената си баба, ако му се изпречи на пътя. Сигурно ѝ бе казал: „Отпиши Шнир“ и тя просто ме бе отписала. Тя му се подчиняваше и докато той смяташе, че съм му от някаква полза, трябваше да следва природата си и да бъде мила с мен,

сега обаче трябваше противно на природата си да се държи с мен пренебрежително. Може би бях несправедлив с тях и те просто постъпваха, както им повеляваше съвестта. Ако Мари се бе омъжила за Цюпфнер, за тях би било греховно да ми създадат контакт с нея — а това, че Цюпфнер бе човекът в ръководния съюз, който можеше да бъде от полза за Фредебойл, не смуцаваше съвестта им. Сигурно трябваше да вършат доброто и правилното и тогава, когато, им носеше облаги, Фредебойл ме плашеше по-малко, отколкото жена му. За него никога не си бях създавал илюзии и дори и фактът, че сега държеше речи за ХДС, не ме изненадваше.

Окончателно прибрах бутилката с коняк в хладилника.

Най-добре беше сега да се обадя на всички един след друг, за да приключа с католиците. Някак си се бях посъвзел и дори вече не куцах, когато се върнах от кухнята в хола.

Дори и гардеробът и вратата на килера бяха с ръждив цвят.

Не очаквах нищо от обаждането ми на Кинкел, но все пак набрах неговия номер. Той винаги се представяше за възторжен почитател на моето изкуство който познава нашия занаят, знае, че дори и най-малката похвала от някой сценичен работник, кара гърдите ни да туптят от радост. Искаше ми се да смутя християнския вечерен мир на Кинкел — и не без задната мисъл, че щеше да ми издаде местопребиваването на Мари. Той оглавяваше сбирките, бе следвал теология, но после бе прекъснал следването си заради една хубава жена, стана юрист, имаше седем деца и минаваше за „един от нашите най-способни специалисти в областта на социалната политика“. Може и наистина да беше такъв, аз не можех да преценя. Преди да се запозная с него, Мари ми бе дала да прочета една негова брошура, „Пътища към един нов ред“, и след като я прочетох, а тя ми хареса, си го представях като висок, нежен, рус мъж, и когато го видях за първи път, видях пълен, набит, нисък тип с гъста черна коса, „пращящ от енергия“, въобще не можех да повярвам, че това е той. Може би това, че не изглеждаше така, както си го бях представял, ме правеше толкова несправедлив към него. Винаги, когато Мари започнеше да превъзнася Кинкел, старият Деркум започваше да разправя за коктейлите му — смесица от различни съставки: Маркс плюс Гуардини или Блой плюс Толстой.

Когато бяхме поканени за първи път у него, всичко започна от самото начало тягостно. Ние отидохме много рано и в дъното на апартамента децата на Кинкел високо се караха, със съскащи гласове, които пак със съскане бяха убеждавани кой да раздига масата от вечерята. Кинкел дойде засмян, още дъвчещ, и конвулсивно се мъчеше да прикрие раздразнението си от нашето ранно появяване. Дойде и Зомервилд, без да дъвче, а ухилен, като потриваше ръце. Оттатък децата на Кинкел крещяха толкова грозно в сравнение с усмивките на Кинкел и хиленето на Зомервилд, чухме как плющяха шамари, отвратителен шум и зад затворените врати аз знаех, че крясъците ще продължат още по-силно от преди. Седях до Мари и пуших от вълнение цигара след цигара, като дисхармонията зад кулисите ме бе извадила напълно от релсите, докато Зомервилд си приказваше с Мари все със същата „опрощавача и великодушна усмивка“ на лицето. Ние бяхме за първи път в Бон след нашето бягство. Мари бе пребледняла от вълнение, също и от страхопочитание и гордост, и аз я разбирах много добре. Тя държеше „да се помири с църквата“, Зомервилд бе толкова мил с нея, а Кинкел и Зомервилд бяха хора, на които гледаше със страхопочитание. Тя ме представи на Зомервилд и когато отново седнахме, Зомервилд каза:

— Роднина ли сте с Шнир от каменовъглената промишленост?

Това ме вбеси. Той знаеше точно с кого съм роднина. Почти всяко дете от Бон знаеше, че Мари Деркум е избягала с някой от семейство Шнир от каменовъглената промишленост, „малко преди матурата, а тя беше толкова набожна“. Въобще не отговорих на въпроса на Зомервилд, той се засмя и каза:

— Понякога ходя на лов с господин дядо ви, а с господин баща ви се виждам също понякога, когато играем скат в бонския мъжки съюз.

И на това се ядосах. Не можеше да бъде толкова тъп да предположи, че цялата тази дивотия с лова и мъжкия клуб ще ми допадне, а и не ми изглеждаше на човек, който от неудобство ще говори каквото му падне. Най-сетне отворих уста и казах:

— На лов ли? Винаги съм си мислел, че ловът е забранен за католическите духовници.

Настана неловко мълчание, Мари се изчерви, Кинкел търчеше объркан из стаята и търсеше тирбушона, жена му, която тъкмо бе

влязла, изсипа солени бадеми в стъклената чиния, в която вече имаше маслини. Дори Зомервилд се изчерви, което въобще не му отиваше, лицето му бе достатъчно червено. Той каза тихо и все пак малко обидено:

— За протестант сте добре информиран.

А аз казах:

— Аз не съм протестант, но се интересувам от определени неща, защото Мари се интересува от тях.

И докато Кинкел наливаше на всички вино, Зомервилд каза:

— Има правила, господин Шнир, но има и изключения. Аз произхождам от един род, в който професията на главен лесничей се предава по наследство.

Ако беше казал професията лесничей, бих го разбрал, но че каза главен лесничей, отново ме ядоса, но си замълчах, само направих кисела гримаса. Тогава започнаха да си говорят с очи. Госпожа Кинкел каза с очи на Зомервилд: „Оставете го, той е още толкова млад.“ А Зомервилд ѝ отвърна със своите очи: „Да, млад и доста невъзпитан“, а докато ми наливаше последен вино, Кинкел каза на мен с очи: „О, господи, колко млад сте още.“ А Мари попита на глас:

— Как е баща ви? Все същият ли си е?

Бедната Мари бе толкова бледа и разстроена, че можа само мълчаливо да кимне. Зомервилд добави:

— Какво щеше да стане с нашия добър стар, толкова набожен град без господин Деркум.

Това отново ме вбеси, тъй като старият Деркум ми бе разказал, че Зомервилд се бил опитал да забрани на децата от католическото училище да си купуват от него бонбони и моливи. Аз казах:

— Без господин Деркум нашият добър стар и толкова набожен град щеше да е още по-мръсен, той поне не е лицемер.

Кинкел ме погледна смаяно, вдигна чашата си и рече:

— Благодаря, господин Шнир, подсказахте ми един хубав тост: Да прием за благото на Мартин Деркум.

А аз отговорих:

— Да, за неговото благо, с удоволствие.

Госпожа Кинкел отново заговори с очи на мъжа си: „Той не е само млад и невъзпитан, а е и безсрамен“. Никога не можах да разбера защо Кинкел по-късно винаги определяше тази „първа вечер с вас“

като най-приятна. Малко след това дойдоха Фредебойл, годеницата му, Моника Силвс и някой си фон Северн, за когото преди да дойде, казаха, че макар да е сменил вероизповеданието си, бил симпатизант на ГСДП^[4], което явно се възприемаше като страшна сензация. И Фредебойл виждах тази вечер за първи път, възприех го почти както всички останали. Въпреки всичко им бях симпатичен, а те въпреки всичко ми бяха несимпатични, освен годеницата на Фредебойл и Моника Силвс; за Северн не можех да кажа нито едното, нито другото. Той бе скучен и изглеждаше твърдо решен окончателно да почива на сензационния факт, че е покръстен от протестант в католик и е член на ГСДП; усмихваше се, беше любезен и въпреки това леко изпъкналите му очи сякаш постоянно казваха: „Погледнете ме, аз съм!“ Съвсем не го намирах лош. Фредебойл вече бе благоразположен към мен, почти три четвърти час говори за Бекет и Йонеско, изприказва куп неща, които, както забелязах, бе прочел някъде, а гладкото му красиво лице с изненадващо широка уста сияеше от доброжелателство, когато от глупост признах, че бях чел Бекет, всичко, което казваше, ми се струва все така познато, сякаш го бях чел някъде. Кинкел го гледаше сияещ с възторг, а Зомервилд се оглеждаше, казвайки с очи: „Какво, та ние католиците да не сме от луната.“ И всичко това стана преди молитвата. Госпожа Кинкел каза:

— Одило, мисля, че можем да почнем с молитвата. Хериберт сигурно днес няма да дойде — всички погледнаха Мари, после изведнъж отместиха погледи от нея, но аз не схванах защо отново настъпи тягостна тишина — едва в ХанOVER в хотелската стая изведнъж осъзнах, че Хериберт бе малкото име на Цюпфнер. Но той все пак дойде по-късно, след молитвата, когато бяха посред темата на вечерта и ми се видя много мило как Мари веднага, след като той влезе, тръгна към него, погледна го и направи едно безпомощно движение с раменете, преди Цюпфнер да поздрави другите и да седне усмихнат до мен. Тогава Зомервилд разказваше историята за писателя католик, който дълго време живял с една разведена жена и когато после се оженил за нея, един високопоставен прелат му казал: „Но, скъпи Безевиц, не можахте ли да продължите с конкубината?“ Всички се засмяха доста весело на тази история, особено госпожа Кинкел се смя по един почти безсрамен начин. Единственият, който не се смееше, бе Цюпфнер, и поради това ми хареса. И Мари не се разсмя.

Зомервилд сигурно разказа тази история, за да ми покаже колко великодушна, топла, колко духовита и многоцветна може да бъде католическата църква; а че с Мари живееш така да се каже в конкубинат, за това никой не се сети. Аз им разказах историята за работника, който бе живял съвсем близо до нас; казваше се Фрелинген и също бе живял с една разведена жена в своята къщичка, като дори изхранваше трите ѝ деца. Един ден при Фрелинген бе дошъл свещеникът и със сериозна физиономия и с известни заплахи го бе подканил „да сложи край на това неморално съжителство“, и Фрелинген, който бе доста набожен, действително изгони хубавата жена с трите ѝ деца. Разказах също и как после жената започна да проституира, за да изхрани децата си, и как Фрелинген се пропи, защото наистина я обичаше. Отново настъпи тягостно мълчание, както винаги, когато аз казвах нещо, но Зомервилд се засмя и каза:

— Но, господин Шнир, да не би да искате да сравнявате двата случая?

— А защо не? — попитах аз.

— Можете само защото нямате понятие какво представлява Безевиц — каза той сърдито, — той е най-изтънченият писател, който заслужава определението християнин.

Тогава и аз се ядосах и казах:

— А знаете ли колко изтънчен бе Фрелинген, и какъв християнин беше този работник?

Той ме погледна, поклати глава и вдигна безпомощно ръце. Получи се пауза, в която се чуваше само как Моника Силвс кашля, но след като Фредебойл е в стаята, нито един домакин не трябва да се страхува от пауза в разговора. Той веднага се възползва от кратката тишина, върна разговора към темата на вечерта и заговори за относителността на понятието бедност, говори някъде около час и половина, докато най-сетне даде възможност на Кинкел да разкаже анекдота за онзи мъж, който преживял жестока бедност между петстотин и три хиляди марки на месец, а Цюпфнер ме помоли за една цигара, за да прикрие с димна завеса, че се червеше от срам.

Беше ми толкова зле, колкото и на Мари, когато се връщяхме с последния влак в Кьолн. Едва бяхме събрали парите за пътуването, защото Мари толкова държеше да приемем поканата. И физически се чувствахме зле, бяхме яли много малко, а пихме доста повече,

отколкото бяхме свикнали. Пътуването ни се стори безкрайно, и когато слязохме на западната кьолнска гара, трябваше да се приберем в къщи пеша. Нямахме повече пари.

У Кинкел веднага някой се обади.

— Алфред Кинкел на телефона — каза самоуверен младежки глас.

— Шнир — казах аз, — мога ли да говоря с баща ви?

— Теологът Шнир или Шнир клоунът?

— Клоунът — отвърнах.

— Ах — каза той, — надявам се, че не го приемате много навътре?

— Навътре ли? — казах уморено, — какво да не приемам навътре?

— Какво? — възкликна той. — Не сте ли чел вестника?

— Кой вестник?

— Бонски глас — отговори той.

— Някаква унищожителна критика ли? — попитах.

— О — каза той, — мисля, че е по-скоро некролог. Да го взема ли да ви го прочета?

— Не, благодаря — отсякох. Това момче имаше хубави садистични нотки в гласа си.

— Но вие трябва да го видите — продължи той, — за да си извлечете поука.

Боже, господи, той имал и педагогически амбиции.

— Кой го е писал? — попитах.

— Някой си Костерт, който е наречен „наш кореспондент в Рурска област“. Написано е блестящо, но доста гадничко.

— Е, добре — казах аз, — и той е християнин.

— А вие не сте ли?

— Не — отвърнах. — Баща ви не може ли да се обади?

— Не иска да го безпокоят, но заради вас ще го обезпокоя с удоволствие.

За първи път садизмът му ми бе от полза.

— Благодаря — казах.

Чух как постави слушалката на масата, прекоси стаята, и отново чух в далечината онова злобно съскане. Звучеше, сякаш цяло семейство змии се караха: две мъжки змии и една женска. Става ми

неудобно, когато видя или чуя неща, които не са предназначени за моите уши, а мистичната ми дарба да възприемам миризми по телефона, в никакъв случай не е удоволствие, а тежест. В жилището на Кинкел миришеше на месен бульон, сякаш бяха сварили цял вол. Съскането в далечината звучеше опасно за живота, сякаш синът щеше да убие бащата или майката да убие сина си. Помислих си за Лаокоон и това, че тези съскания и скърцания със зъби, чувах дори шумове от ръкопашен бой, ахкания и охкания, възклицания като „противно животно“, „гадна свиня“, звучаха в дома на онзи, когото наричаха „Сивият кардинал^[5] на германския католицизъм“, не ме развеселяваше. Помислих си за жалкия Костерт в Бохум, който още снощи е застанал до телефона и е продиктувал текста за вестника, а днес сутринта дращеше по вратата на стаята ми като покорен пес и играеше ролята на добра християнска душа.

Кинкел явно се противеше буквално с ръце и крака да дойде на телефона, а жена му — аз чувах шумовете и движенията там — се противеше още по-силно от него, докато синът му отказваше да ми каже че е сбъркал и баща му не е в къщи. Изведнъж стана съвсем тихо, така тихо, както когато на някой изтича кръвта, наистина: беше кръвоизливна тишина. После чух провлачени стъпки, чух как някой взима слушалката от масата и вече очаквах, че ще затвори телефона. Спомнях си още къде точно се намира телефонът в жилището на Кинкел. Точно под едната от трите барокови мадони, която Кинкел винаги определяше като най-малоценната. Почти предпочитях да беше затворил телефона. Съжалявах го, за него сигурно щеше да е ужасно да разговаря сега с мен, аз самият не очаквах нищо от този разговор, нито пари, нито добър съвет. Ако беше прозвучал задъхано, моето съжаление щеше да надделее, но гласът му бе кънтящ и бодър както винаги. Някой беше сравнил веднъж гласа му с цял полк тръбачи.

— Ало, Шнир — изгърмя ми отсреща, — много мило, че се обаждате.

— Ало, докторе — казах аз, — имам трудности. Единственото лошо нещо в моите думи бе това „докторе“ тъй като и той като татко бе новоизлюпен доктор хонорис кауза.

— Шнир — каза той, — такива ли са ни отношенията, че трябва да се обръщате към мен с господин докторе?

— Нямам представа какви са ни отношенията — отвърнах му.

Засмя се особено гръмогласно: живо, по католически, открито, с „барокова веселост“.

— Симпатиите ми към вас си остават непроменени.

Трудно ми бе да повярвам това. Може би бях паднал толкова ниско, че вече не си струваше да ме остави да падна още по-ниско.

— Вие сте в криза — продължи той, — нищо повече. Още сте млад, съвземете се и всичко ще се оправи.

Да се съвзема, това ми прозвуча като П. П. 9 на Ана.

— За какво говорите? — попитах с мек глас.

— За какво да говоря — отвърна ми, — за вашето изкуство, за вашата кариера.

— Но аз нямам това предвид — казах тогава, — както знаете, аз по принцип не говоря за изкуство, а за кариера пък съвсем не. Искам... искам да кажа... търся Мари — казах накрая.

Той издаде някакъв звук, който не можеше да се определи, нещо между ръмжене и оригване. В дъното на стаята продължавах да чувам съскания, чух как Кинкел остави слушалката на масата, отново я взе, гласът му бе станал по-тих и по-глух, беше пъхнал в устата си пура.

— Шнир — каза той, — оставете миналото в миналото. Вашето настояще е изкуството.

— Минало ли? — попитах. — Опитайте се да си представите, че жена ви изведнъж отиде при друг.

Той замълча по такъв начин, който изразяваше: „Да беше го направила“, после каза, мляскайки пурата:

— Тя не ви беше жена и вие двамата нямате седем деца.

— Така ли — възкликнах, — тя не ми била жена?

— Ах — каза той, — този ваш романтичен анархизъм. Бъдете мъж.

— По дяволите — ядосах се, — точно защото принадлежа на този пол, цялата работа ми се отразява толкова тежко, а седемте деца могат тепърва да се появят. Мари е още на двайсет и пет.

— Под мъж — започна той, — разбирам някой, който може да се примирява с нещата.

— Това звучи много християнски — рекох.

— Господи, точно вие ще ми казвате кое е християнско.

— Да — отвърнах, — доколкото ми е известно според католическата църква съпрузите взаимно се причестяват?

— Естествено — съгласи се той.

— И ако сключат два и три пъти граждански брак и са венчани църковно, но не се причестят, бракът е невалиден.

— Хм — промълви той.

— Слушайте, докторе — казах аз, — много ли ще ви коства да махнете пурата от устата си? Всичко това ми звучи, сякаш говорим за курса на акциите. Мляскането ви просто ме тормози.

— Вижте какво — отвърна той, но все пак извади пурата от устата си, — и запомнете, каквото и да мислите вие за тази работа, си е ваша работа. Госпожица Деркум явно е на друго мнение по този въпрос и действа, както ѝ повелява съвестта. И то е съвсем правилно, само това мога да кажа.

— Но защо никой от вас, противни католици, не ми казва къде е тя? Вие я криете от мен.

— Не ставайте смешен, Шнир — каца той, — вече не живеем в средновековието.

— Бих предпочел да живеем в средновековието — отвърнах, — тогава можех да я имам като държанка и никой нямаше да ѝ създава постоянно угризения на съвестта. Е, тя ще се върне.

— На ваше място нямаше да съм толкова сигурен, Шнир — заяви Кинкел. — Явно ви липсва орган за възприемане на метафизиката.

— С Мари всичко беше наред, докато се грижеше за душата ми, но вие я научихте да се грижи за собствената си душа и сега стана така, че аз, на когото липсва орган за метафизиката, се грижа за душата на Мари. Ако е омъжена за Цюпфнер, тогава ще е истинска грешница. Толкова съм разбрал от вашата метафизика: това, което тя върши, е блудство и прелюбодеяние, а прелатът Зомервилд играе ролята на сводник.

Той действително успя да се усмихне, макар и не много гръмогласно.

— Всичко това звучи много забавно, като помисли човек, че Хериберт, така да се каже, е светският, а прелат Зомервилд, така да се каже, е духовният стълб на германския католицизъм.

— А вие сте неговата съвест — казах яростно, — и знаете много добре, че съм прав.

Той посумтя там горе на Венусберг под най-малоценната от трите му барокови мадони.

— Вие сте някак поразително млад, и завидно млад.

— Зарежете това, докторе — казах аз, — не се оставяйте да бъдете поразен и не ми завиждайте, ако не си получа обратно Мари, ще убия този ваш прекрасен прелат. Ще го убия.

Той замълча и отново захапа пурата си.

— Знам — казах аз, — че сега съвестта ви трескаво работи. Ако убия Цюпфнер, това ще ви е добре дошло: той не ви обича и ви се струва прекалено десен, докато Зомервилд за вас е добра опора в Рим, където вие — впрочем съвсем несправедливо по моето скромно мнение — сте обявен за лява птичка.

— Оставете тези глупости, Шнир. Какво ви става?

— Католиците ме нервират — отвърнах, — защото са непочтени.

— А протестантите? — запита той смеейки се.

— Те направо ме отвращават с тяхното бръщолевене за съвест.

— А атеистите? — той продължаваше да се смее.

— Те са ми скучни, защото непрестанно говорят за Бог.

— А вие какъв сте всъщност?

— Аз съм клоун — отвърнах. — В момента съм по-добре, отколкото славата ми. Но има едно католическо същество, което ми е крайно необходимо: Мари — а точно нея вие ми отнехте.

— Глупости, Шнир — каза той, — изхвърлете от главата си тези теории за отвличане. Ние живеем в двайсети век.

— Именно — рекох, — през тринайсети век щях да бъда един мил придворен шут и дори и кардиналите нямаше да се интересуват, дали съм се оженил за нея или не. Сега всеки католически мирянин разтърсва бедната ѝ съвест и я тласка към прелюбодеяние и разврат само заради едно глупаво парче хартия. Заради вашите мадони, докторе, през тринайсети век щяха да ви отлъчат от църквата. Вие много добре знаете, че те се крадат в Бавария и Тирол от църквите — няма нужда да ви казвам, че кражбата от църква и днес се смята за тежко престъпление.

— Слушайте, Шнир — каза той, — искате да започнем на лична основа ли? Това ме изненадва у вас.

— Вие от години се намесвате в личните ми работи и когато ви правя малка забележка и ви конфронтирам с една истина, която може

да ви стане неприятна, вие полудявате. Когато отново спечеля пари, ще наема частен детектив, който да открие откъде са тези мадони.

Той вече не се смееше, само се позакашля и аз забелязах, че още не бе осъзнал, че говоря сериозно.

— Затворете телефона, Кинкел — казах аз, — затворете, иначе ще започна да говоря за екзистенц минимма. Желая на вас и вашата съвест добра вечер.

Но той така и не ме разбра и аз бях онзи, който затвори пръв телефона.

[1] Знак, с който древните римляни са означавали, че робът на арената трябва да бъде убит. — Б.пр. ↑

[2] Готфрид Бен (1886–1956) — немски поет декадент, сътрудничил на Нацизма. — Б.пр. ↑

[3] Партия Християн-демократически съюз в Германия. — Б.пр. ↑

[4] Германска социалдемократическа партия. — Б.пр. ↑

[5] Прозвище на Леклерк дьо Трамбле (1577–1638), съветник на Ришельо. — Б.пр. ↑

10

Много добре знаех, че Кинкел бе изненадващо мил с мен. Дори мисля, че би ми дал пари, ако го бях помолил за това. Дрънканиците му за метафизика с пура в устата и внезапното му обиждане, когато заговорих за мадоните му, всичко това ми бе противно. Вече не исках да имам нищо общо с него. Нито с госпожа Фредебойл. Да вървят по дяволите! А на Фредебойл при първа възможност ще му зашия един шамар. Безсмислено е човек да се бори с него с „духовни оръжия“. Понякога съжалявам, че вече няма дуели. Спорът между Цюпфнер и мен, заради Мари, щеше да се разреши само с дуел. Беше отвратително, че я бяха отвели в един хановерски хотел с разни принципи за ред, писмени декларации и тайни съвещания по цели дни. След втория спонтанен аборт Мари бе толкова съсипана, нервна, постоянно тичаше в църквата и се дразнеше, когато в свободните ми вечери не отивах с нея на театър, на концерт или на някой рецитал. Когато ѝ предложих както по-рано да играем на „Не се сърди човече“, да прием чай и да се излежаваме на леглото по корем, тя се дразнеше още повече. Всъщност всичко започна с това, че тя играеше с мен на „Не се сърди човече“ само от любезност, за да ме успокои или да е мила с мен. Вече не ходехме заедно на онези филми, които толкова обичах да гледам: тези, които са разрешени за шестгодишни.

Мисля, че няма никой на света, който да разбира един клоун, дори един клоун не разбира другия, между тях винаги съществува завист или зложелателство. Мари почти ме разбираше, но напълно не ме разбра никога. Тя смяташе винаги, че като „творческа личност“ трябвало да проявявам „изключителен интерес“ да възприемам колкото се може повече култура. Грешка. Естествено, веднага бих взел такси, ако научех, че през свободната ми вечер някъде се играе Бекет, бих ходил и от време на време на кино, ако се позамисля, дори често, и винаги само на филми, които са разрешени и за шестгодишни. Мари никога не можа да разбере това, голяма част от католическото ѝ възпитание се състоеше именно само от психологическа информация и

някакъв мистично украсен рационализъм, в рамките на „Оставете ги да играят футбол, за да не мислят за момичета“. При това аз толкова обичах да мисля за момичета, а по-късно само за Мари. Понякога дори ми се струваше, че приличам на чудовище. Обичам да ходя на тези филми за шестгодишни, защото в тях няма нищо от онзи кич на възрастните за изневери и разводи. Във филмите за изневери и разводи винаги нечие щастие играе много голяма роля. „Направи ме щастлива, мили“ или „Нима ще попречиш на моето щастие?“ Под щастие, което трае повече от една секунда, може би две, три, не мога нищо да си представя. С удоволствие гледам и истински филми за курви, но те са толкова малко. Повечето са така претенциозни, че човек въобще не забелязва, че са филми за курви. Има още една категория жени, които не са нито курви, нито съпруги, това са състрадателните жени, но във филмите тях ги пренебрегват. Във филмите, които са разрешени за шестгодишни, най-често гъмжи от курви. Никога не можах да разбера какво си мислят комисиите, които категоризират филмите, като допускат такива филми за деца. Жените в тези филми са или по природа курви или са такива само в социологичен смисъл, но почти никога не са състрадателни. В дивия запад в някаква кръчма блондинки танцуват кан-кан, сурови каубои, златотърсачи или трапери, които цели две години са прекарвали в самота в търсене на скункси, наблюдават хубавите, млади блондинки как танцуват кан-кан, но когато тези каубои, златотърсачи и трапери тръгнат после след момичетата и искат да отидат с тях в техните стаи, най-често им затварят вратата под носа или някоя брутална свиня безпощадно ги поваля. Струва ми се, че с това искат да изразят нещо като добродетелност. Безсърдечие, когато състраданието би било единственото човечно нещо. Нищо чудно, че тогава клетите дяволи започват да се бият, да стрелят — също като футболните мачове в интерната, само че понеже са възрастни мъже, са по-коравосърдечни. Не разбирам американския морал. Мисля си, че там една състрадателна жена биха изгорили като вещица, жена, която се отдава на мъжа не за пари и не от страст, а само от състрадание към мъжката природа.

Особено тягостни ми се струват филмите за хора на изкуството. Те се правят най-често от хора, които биха дали на Ван Гог за една картина дори не цял, а само половин пакет тютюн и по-късно биха

съжалили и за него, защото ще им е станало ясно, че той е щял да им я даде и за една лула тютюн. Във филмите за хора на изкуството страданието на артистичната душа, нищетата и борбата с демона винаги се пренасят в миналото. Един жив човек на изкуството, който няма цигари, не може да купи обувки за жена си, не е интересен за режисьорите, защото не са минали още три поколения дърдорковци, които да им потвърдят, че той е гений. Едно поколение дърдорковци няма да им е достатъчно. „Неукротимите търсения на творческата душа.“ Дори Мари вярваше в това. Вярно, има нещо подобно, само трябва да се нарече другояче. Един клоун се нуждае от отдих, илюзия за това, което другите хора наричат почивка. Но тези други хора не разбират, че илюзията за почивка за един клоун се състои в това да забрави работата си, те не го разбират, защото се занимават с тъй нареченото изкуство, което отново за тях е напълно естествено, едва през тяхната почивка след работно време. Голям проблем са хората, свързани с изкуството, които не мислят за нищо друго освен за изкуството, но не се нуждаят от почивка след работа, защото те не работят. И когато някой започне да провъзгласява такъв човек, свързан по този начин с изкуството, за човек на изкуството, се пораждат най-мъчителни недоразумения. Любителите на изкуството започват да се занимават с изкуство точно тогава, когато истинският човек на изкуството има чувството, че е в нещо като почивка. В повечето случаи те безпогрешно улучват нерва. В тези две, три, до пет минути, когато човекът на изкуството забравя за изкуството, тъкмо тогава любителите на изкуството започват да се занимават с Ван Гог, Кафка, Чаплин или Бекет. В такива моменти направо ми се иска да се самоубия — когато започна да мисля за онова нещо, което върша с Мари, или за бира, за падащи листа през есента, за „Не се сърди човече“ или за нещо кичово, може би и за нещо сантиментално, някой Фредебойл или Зомервилд започва да говори за изкуство. Точно в този момент, когато имам невероятното чувство на възторг, че съм съвсем нормален, нормален по онзи еснафски начин като Карл Емондс, Фредебойл или Зомервилд започват да дрънкат за Клодел или Йонеско. Нещо такова има и в Мари, по-рано по-малко, но в последно време повече. Забелязах го, когато разказвах, че ще започна да пея песни с китара. То засягало, както тя каза, нейния естетически инстинкт. Почивката на човека, любител на изкуството, е работното време на един клоун.

Всички знаят какво е почивка след работно време, от високоплатения мениджър до най-обикновения работник, дали тези момчета пият бира или стрелят мечки в Аляска, дали събират пощенски марки, импресионисти или експресионисти (едно е сигурно, който *събира* изкуство, не е човек на изкуството). Още начинът, по който си палят цигарата през вечерната почивка, определеното изражение на лицето им може да ме накара да побеснея, защото прекалено добре познавам това чувство и постоянно завиждам на ония, които го имат. И за един клоун има мигове на отдиш — тогава той може да си опъне краката и за половин цигара време знае какво е почивка след работа. Убийствена е обаче тъй наречената ваканция — другите явно я ползват за три, четири, шест седмици! Мари се опита няколко пъти да ми създаде това усещане, отивахме на морето, обикаляхме из вътрешността на страната, ходехме на бани, на планина, още на втория ден аз се разболявах, целият се изприщвах и душата ми се изпълваше с мисли за самоубийство. Мисля, че бях болен от завист. Тогава на Мари хрумна ужасната мисъл да прекара ваканцията с мен в някакъв курорт, където почиват хора на изкуството. Естествено там беше пълно с хора, занимаващи се с изкуство и още първата вечер аз се сбих с един слабоумен, който играе важна роля във филмовата индустрия, и ме оплете в разговор за Грок и Чаплин и за шута в драмите на Шекспир. Не само ме набиха хубаво (тези любители на изкуството, които успяват да живеят добре от артистични професии, всъщност не работят и пращят от сили), но и се разболях от тежка жълтеница. Но щом се измъкнахме от тая страхотна дупка, бързо оздравях.

Това, което ме безпокои, е неспособността ми да се ограничавам или, както би казал моят импресарио Цонерер, да се концентрирам. Моите номера са голяма смесица от пантомима, артистичност, клоунади — мога да бъда добър Пиеро, но мога да бъда и добър клоун, и често сменям номерата си. Сигурно бих живял години наред от номерата си „Католическа и евангелистка проповед“, „Заседание на управителния съвет“, „Улично движение“, но след като изиграя един номер десет или двайсет пъти, той ми става толкова скучен, че посред изпълнението започвам да се прозявам, буквално трябва с изключително напрегане да управлявам мускулите на лицето си. Аз самият си доскучавам. Като си представя, че има клоуни, които цели трийсет години изпълняват едни и същи номера, сърцето ми така се

свива, като че ли са ме осъдили да изям с една лъжица цял чувал брашно. Когато правя нещо, то трябва да ми доставя удоволствие, иначе се поболявам. Изведнъж ми хрумва, че бих могъл и да жонглирам или да пея: но това е само претекст, за да се измъкна от ежедневните тренировки. Най-малко четири, по възможност шест часа тренировка, а още по-добре и повече. През изминалите шест седмици бях изоставил това и се задоволявах с няколко стойки на глава, на ръце и няколко премятания и малко гимнастика върху гумения дюшек, който носех винаги със себе си. Сега раненото ми коляно бе добро извинение да лежа на кушетката, да пуша цигари и да се самосъжалявам. Последната ми пантомима „Министерска реч“ беше много добра, но не ми се щеше да стигам до окарикатуряване и не излязох от определените граници. Всичките ми лирични опити бяха пропаднали. Още никога не бях успял да представя човешкото, без да се получи ужасен кич. Номерата ми „Танцуваща двойка“ и „Отиване на училище и връщане от училище“ бяха поне артистични и сносни. Но когато после опитах с „Животът на един мъж“, пак изпаднах в окарикатуряване. Мари беше права като определи моите опити да пея песни с китара като опит за бягство. Най-добре ми се удава представянето на ежедневни абсурди: наблюдавам, събирам тези наблюдения, степенувам ги и ги коренувам, но не с тази степен, с която съм ги степенувал. На всяка по-голяма гара сутрин пристигат хиляди хора, които работят в града — и хиляди, които работят извън града, заминават от него. Защо тези хора просто не си разменят работните места? Или дългите колони от коли, които се мъчат да се разминат по време на най-усиленото движение на уличния трафик. Размяна на работните места или местоживеенето и цялата тази излишна гадост, драматичното даване на път на полицаите би могло да се избегне: по кръстовищата би било толкова тихо, че там би могло да се играе „Не се сърди човече“. От тези наблюдения направих пантомима, при която работя само с ръце и крака, лицето ми остава в центъра неподвижно и снежно бяло, и при това успявам да създам с моите четири крайници впечатление на главоломно преминаване на чудовищни разстояния. Целта ми е: възможно най-малко, най-добре никакви реквизити. В пантомимата „Отиване на училище и връщане от училище“ аз нямам нужда дори от училищна чанта. Достатъчна е ръката, която я държи. Аз пресичам улицата тичешком в последния миг под носа на бясно

дрънчащите трамваи, мятам се в автобусите, скачам от тях в движение, зазяпвам се във витрините, драскам с тебешир по стените на къщите различни нелепости с граматични грешки, заставам закъснял пред освирепелия учител, свалям чантата от рамо и се настанявам на чина. Даваше ми се да пресъздам трогателното в детската природа: в живота на едно дете баналното придобива огромни размери, за него то е чуждо, неподредено, винаги трагично. И като дете, детето никога няма отдих: то получава своя отдих едва след като у него се внедрят „принципите за ред“. С фанатично усърдие изследвам всяка от различните прояви при изтичане на работното време: как работникът пъха в джоба си плика с надницата и после се качва на моторетката си, как борсовият спекулант най-сетне оставя телефонната слушалка, прибира бележника си в чекмеджето и го заключва или пък някаква продавачка на хранителни продукти сваля престилката си, измива си ръцете и оправя пред огледалото косата и устните си, после взема чантата си — и заминава. Всичко това е толкова човечно, че аз често се чувствам истински изрод, понеже мога да изпълнявам края на работния ден само на сцената. Разговарях с Мари за това, дали и някое животно може да има почивка след работното време — някоя преживяща крава или пък някое магаре, застанало полузаспало край плета. Но според Мари беше кощунство да се мисли, че животните се трудят и следователно имат следработна почивка. Вярно, сънят приличал на отдих, в това хората и животните твърде много се приближавали, но истинският смисъл на почивката се криел във факта, че тя се изживявала съзнателно. Почивни дни имали дори лекарите, а напоследък — и свещениците. Това ме ядосваше, те не би трябвало да имат почивка или поне би трябвало да разберат цялата тази работа от хората на изкуството. Съвсем не е необходимо да разбират самото изкуство, нито призванието, предопределението и тям подобни дивотии, а самия характер на хората на изкуството. С Мари винаги спорехме за това, дали и Бог, в когото тя вярваше, също почива. Тя винаги твърдеше, че почивал, измъкваше Стария завет и ми четеше за Сътворението на света: „А на седмия ден Бог си почива“. Аз й противопоставях пасажи от Новия завет, казвах, че може да е било така и че според Стария завет бог може и да е имал отдих, но просто не мога да си представя Христос да е имал почивен ден. Кажех ли такава неща, Мари преbledняваше, съгласяваше се, че представата ѝ за

Христос с почивен ден ѝ се вижда просто кошунство, и твърдеше, че той е имал празници, но едва ли почивни дни.

Мога да спя като истинско добиче, обикновено без да сънувам, често пъти само в продължение на няколко минути, а изпитвам чувството, че съм бил някъде цяла вечност. Сякаш главата ми е преминала през някаква стена, където се стеле непрогледна безкрайност, някаква забрава и вечен отдых, и онова, което Хенриета беше нарекла *нищо* — тогава, когато неочаквано хвърли хилката за тенис, когато изпусна лъжицата си в супата и когато запрати в огъня своите карти. Веднъж я попитах за какво мисли, когато я прихваща това. И тя ми отговори:

— Наистина ли не знаеш?

— Не — казах.

А тя отвърна тихо:

— За *нищо*, не мисля за *нищо*.

Възразих, че човек не може да мисли за *нищо*, а тя рече:

— Напротив, може. Тогава се чувствам съвсем празна и в същото време сякаш пияна и ми се иска просто да си хвърля обувките и дрехите — абсолютно всичко, което ме притеснява.

Хенриета добави още, че то било нещо приказно, че тя постоянно го желала, само че то никога не идвало тогава, когато го чакала, винаги настъпвало внезапно и било като вечност. Беше ѝ се случило на няколко пъти и в училище. Спомням си за бурните телефонни разговори на майка ми с класната ѝ, а също и израза: „Да, да, истерия, това е точната дума — и я накажете строго.“

Понякога и аз изпитвам подобно усещане, прилично на чудна пустота, обхващало ме е след тричасова игра на „Не се сърди човече“. Тогава долавям единствено звуковете, тракането на зара, преместването на пионките, удара, когато бъде изхвърлена някоя пионка. Успях да накарам дори Мари да се пристрасти към „Не се сърди човече“, макар че тя предпочиташе играта на шах. За нас то бе като някаква упойка. Случваше се да играем непрекъснато пет, шест часа, а лицата на келнерите и камериерките, които ни носеха чай или кафе, изразяваха същата смесица от страх и ярост, каквато проявяваше майка ми, когато Хенриета се унасяше, а понякога произнасяха същото, което бяха казвали и хората в автобуса през онази сутрин, когато бях излязъл от стаята на Мари, за да отида до вкъщи:

„Невероятно“. Мари беше измислила една изключително сложна система с отчитане на точки: в зависимост от това в кое квадратче беше ударена или нанасяше удар някоя пионка, единият или другият от играчите получаваше точки. По този начин Мари създаде интересна таблица и аз ѝ купих четирицветен молив, с който можеше да отбелязва по-нагледно „пасивните и активни стойности“, както ги наричаше тя. Понякога играехме и през време на по-дълги пътувания и с това вземахме ума на сериозните пътници във влака, ала всичко това продължи само до момента, когато внезапно усетих, че Мари играе с мен просто, за да ми доставя удоволствие, за да ме успокоява, за да уталожва напрежението в моята „артистична душа“. Тя вече не влагаше сърце в играта и всичко започна преди няколко месеца, когато се възпротивих да отидем в Бон, макар че цели пет дни нямаше да имам никакви представления. Не ми се ходеше в Бон. Изпитвах страх от онези сбирки, боях се, че може да срещна Лео, но Мари непрестанно повтаряше, че изпитва нужда да вдъхне пак „католически въздух“. Припомних ѝ как след нашето първо вечерно събиране в това общество бяхме потеглили от Бон обратно към Кьолн изморени, измъчени, смазани и как във влака тя непрекъснато ми беше повтаряла „Толкова си мил, толкова си мил“, и беше заспала на рамото ми, и потрепваше само, когато във, в коридора, кондукторът викаше имената на гарите: Зехтем, Валберберг, Брюл Калшойрен — всеки път тя трепваше, скачаше, а аз отново притисках главата ѝ на моето рамо, и когато слязохме на Западната гара в Кьолн, тя каза: „По-добре да бяхме отишли на кино.“ Аз ѝ припомних това, когато тя започна да ми говори, че пак изпитвала нужда да подиша католически въздух, и ѝ предложих да отидем на кино, да потанцуваме или да поиграем на „Не се сърди човече“, но тя поклати глава и замина сама за Бон.

Аз не мога да си представя нищо под католически въздух. В края на краищата ние бяхме в Оснабрюк и въздухът там не можеше да бъде чак толкова не католически.

Отидох в банята, сипах във ваната малко шампоан, който ми бе оставила Моника Силвс, и отворих крана за горещата вода. Къпането е почти толкова приятно, колкото и спането, точно както спането е почти толкова приятно колкото онова „нещо“. Така го наричаше Мари, а аз винаги мисля за него с нейните думи. Въобще не можех да си представя, че тя върши това „нещо“ с Цюпфнер, във фантазията ми просто няма място за такива представи, както и никога не съм се изкушавал да се ровя в бельото на Мари. Можех да си представя само, че тя играе с Цюпфнер на „Не се сърди човече“ — а и това ме вбесяваше. Нищо от онова, което съм вършил с нея, тя не можеше да върши и с него, без да се почувства като предателка или курва. Не можеше дори да му маже филийките с масло. Само като си представях, че взема неговата цигара от пепелника и продължава да я пуши, просто полудявах, а фактът, че той не пуши и вероятно играе с нея шах, не ме утешаваше. Все нещо трябваше да прави с него все пак, да танцува или да играе карти, той на нея или тя на него да му чете на глас, а и сигурно разговаряше с него за времето и за пари. Всъщност тя можеше само да му готви, без да мисли постоянно за мен, защото тя го правеше за мен толкова рядко, че то не можеше да се възприеме като предателство или курварлък. Най-много ми се искаше да се обадя на Зомервилд, само че още не му бе дошло времето. Намислил си бях да му се обадя към два и половина след полунощ, да го вдигна от сън и надълго и нашироко да поговорим за изкуство. Осем часа вечерта бе прекалено прилично време, за да му се обади някой по телефона и да го пита колко от принципите за ред вече е успял да натъпче в главата на Мари и каква комисионна ще получи за това от Цюпфнер: кръст от тринайсети век или среднорейнска мадона от четиринайсети. Мислех си още и за това, по какъв начин бих го убил. Естети се убиват най-добре с ценни предмети на изкуството, за да се ядосват и в смъртта от подобно светотатство с изкуството. Една мадона не би била достатъчно ценна и прекалено стабилна, тогава би умрял поне с

утехата, че мадоната е спасена, а една картина не е достатъчно тежка, най-много рамката, а и това ще му даде утехата, че поне самата картина ще се запази. Може би ще успее да изстържа боите от платното на някоя ценна картина и да обесе или задуша с него Зомервилд: подобно убийство не е достатъчно изтънчено, но като убийство на естет е съвършено. А и съвсем не би било лесно такъв здравеняк да се изпрати на оня свят, Зомервилд е висок и строен, с „благородна осанка“, белокас и „добродушен“, той е алпинист и се гордее с това, че е взел участие в две световни войни и е получил сребърен спортен медал. Упорит, добре трениран противник. На всяка цена трябва да си набавя някакво ценно произведение на изкуството от метал, бронз или злато, а може би и от мрамор — само че едва ли ще ми бъде възможно преди това да прескоча до Рим и да задигна от ватиканските музеи нещо по-подходящо.

Докато ваната се пълнеше с вода, аз се сетих за Блотерт, един от видните участници във вечерните сбирки, когато бях виждал само два пъти. Той беше нещо като „дясно противниково крило“ на Кинкел, политик като него, но „с други скрити причини и от друга среда“. За него Цюпфнер беше това, което Фредебойл беше за Кинкел: нещо като дясна ръка и „духовен наследник“. Но да се обаждам по телефона на Блотерт, беше доста по-безсмислено, отколкото да помоля за помощ стените на моята стая. Единственото, което предизвикваше в него някакви половинчати признаци на живот, бяха мадоните на Кинкел в стил Барок. Той ги сравняваше по такъв начин със своите мадони, че на мен ми ставаше съвсем ясно колко дълбока бе омразата между двамата. Блотерт беше председател на някакво сдружение, на което Кинкел с огромно удоволствие също би станал председател. Дватама си говореха на „ти“ още от времето, когато са учили в едно и също училище. И двата пъти, когато видях Блотерт, аз направо се ужасих. Беше среден на ръст, светлорус и приличаше на двадесет и пет годишен младеж. Започнеше ли човек да го гледа, той се захилваше, а когато казваше нещо, отначало близо половин минута скърцаше със зъби, а след това от четирите думи, които произнасяше, две винаги бяха „канцлерът“ и „католон“ — и тогава човек изведнъж разбираше, че е надхвърлил петдесетте и напомня абитуриент, преждевременно остарял от тайни пороци. Потайна особа, смразяваща другите. Понякога, след като изрече няколко думи, ченето му се сковаваше и

той започваше да пелтечи и казваше „ка ка ка ка“ и на мен ми ставаше жал за него, докато най-сетне успяваше да изплюе останалото „нцлер“ или „толон“. За него Мари ми беше разправяла, че бил просто „фантастично интелигентен“. Никога не успях да събера доказателства за това твърдение, един единствен път го бях чул да произнесе повече от двайсетина думи: тогава, когато на тяхната сбирка се спореше около смъртните присъди. Той заяви, че ги „поддържа безусловно“, не си даваше лицемерно вид, че държи на обратното, и това бе единственият факт в неговото изказване, който ме изненада. Говореше, а лицето му изразяваше възторжено опиянение, после заекна със своето „ка ка“ и то прозвуча, сякаш при всяко „ка“ се отсичаше по една глава. Понякога ме поглеждаше и всеки път в погледа му имаше някакво удивление, сякаш с мъка се сдържаше да не произнесе „Невероятно!“, но не успяваше да възпре поклащането на главата си. Струваше ми се, че за него всеки човек, който не е католик, изобщо не съществува. Винаги съм имал чувството, че ако отново се въведе смъртната присъда, той незабавно ще излезе с предложение да бъдат екзекутирани всички некаатолици. А и той имаше жена, деца, телефон. Но по-скоро бих предпочел да се обадя пак на майка си. Сетих се за Блотерт, когато си мислех за Мари. Той сигурно постоянно се мъкнеше при нея, намираще се в някакви взаимоотношения с върховното ръководство на съюза, където работеше Цюпфнер, и самата представа, че бе един от нейните постоянни гости, ме плашеше. Аз я обичах много и ония думи, от които тя се ръководеше: „Трябва да тръгна по пътя, по който трябва да вървя“, би следвало да се тълкуват като прощални думи на древна християнка, която се оставя да я хвърлят на хищниците. Помислих си за Моника Силвс и осъзнах, че някога ще дойде време, когато ще приема нейното милосърдие. Тя бе толкова хубава и толкова мила, че ми се струваше още по-неподходяща за католическите събрания, отколкото Мари. Дали се суетеше в кухнята — веднъж ѝ помогнах да приготви сандвичи, дали се усмихваше, танцуваше или рисуваше, тя винаги го правеше съвсем естествено, въпреки че аз не харесвах картините, които рисуваше. Зомервилд ѝ беше говорил прекалено много за „откровението“ и за мисията на художниците и тя рисуваше почти само мадони. Бих опитал да избия това от главата ѝ. Такова рисуване просто не ѝ се отдава, дори когато човек вярва в него и иначе е добър художник. Рисуването на мадони би трябвало да се

предостави изцяло на децата или на смирени монаси, но само ако нямат претенции на художници. Разсъждавах дали бих успял да избия мадоните от главата на Моника. Тя съвсем не е дилетантка, млада е още, на двадесет и две или двадесет и три години, положително е девствена — и това обстоятелство изведнъж ме изплаши. Обзе ме страхотната мисъл, че католиците са ме избрали за същото, за което някога е бил използван Зигфрид^[1]. Тя би поживяла две-три години с мен, би била мила, докато и у нея започнат да действат принципите за ред, и тогава би се върнала в Бон да се омъжи за фон Северн. При тази мисъл се изчервих и я отхвърлих. Моника беше толкова обичлива, не биваше да я превръщам в обект на злобни и глупави размишления. Ако решах да се свържа с нея, преди това трябваше да я откъсна от Зомервилд, от този паркетен лъв, който толкова много прилича на моя баща. Само че баща ми няма никакви други изисквания към себе си освен едно: да бъде сравнително хуманен експлоататор, и той напълно отговаря на това изискване. При Зомервилд винаги съм изпитвал чувството, че би станал както директор на курортен център, така и концертен директор, мениджър по пбблик рилейшънс на фабрика за обувки или изискан шлагерен певец, а може би и редактор на „умно“ направено модно списание. Всяка неделя вечер той държи проповед в църквата „Свети Корбиниан“. Мари ме завлече там два пъти. Представлението е по-мъчително, отколкото би трябвало да позволи учреждението на Зомервилд. Тогава предпочитам да чета поотделно Рилке, Хофманстал или Нюман, отколкото да смесвам и тримата в някаква си блудкава медовина. Пот ме изби по време на неговата проповед. Вегетативната ми нервна система не издържа определени неестествени явления. Чуя ли изрази като „съществуващото съществува“ и „витаещото витае“, направо настръхвам. Наистина бих предпочел горе на амвона да пелтечи някой безпомощен тлъст пастор и да заеква за непонятните истини на тази религия, без да си въобразява, че каквото каже, е „готово за печат“. Мари се чувстваше огорчена от факта, че нищо от проповедите на Зомервилд не ми допадаше. Особено мъчително обаче беше, че веднъж след проповедта трябваше да клечим в едно кафене близо до църквата „Св. Корбиниан“, а то цялото се претъпка с любители на изкуството, които идваха също от проповедта на Зомервилд.

После пристигна самият той, около него се образува нещо като интимен кръг и ние бяхме привлечени в него, и всичките му префинени приказки, които изприказва от амвона, се предъвкваха още два, три, та дори и четири пъти. Една изключително красива млада актриса със златиста дълга коса и ангелско лице — за нея Мари ми прошепна, че вече била „три четвърти“ приета в лоното на католицизма — беше готова да целуне нозете на Зомервилд. Струва ми се, че той нямаше да ѝ попречи.

Спрях водата, свалих си сакото, прехвърлих през глава ризата и фанелката и ги хвърлих в ъгъла, но тъкмо когато исках да вляза във ваната, иззвъня телефонът. Познавах само един човек, който може да накара телефона да звъни толкова бодро и по мъжки: Цонерер, моят импресарио. Той говори толкова близко до слушалката и така натрапчиво, че всеки път ме хваща страх да не ме наплюе. Когато иска да ми каже нещо приятно, започва разговора с: „Вчера бяхте прекрасен“. Той казва това просто без да знае, дали наистина съм бил прекрасен или не, а когато иска да ми съобщи нещо неприятно, започва с: „Слушайте, Шнир, вие не сте Чаплин“. С това съвсем не иска да каже, че не съм толкова добър клоун като Чаплин, а само, че не съм достатъчно известен, за да си позволя определено нещо, заради което Цонерер се е ядосал. Днес няма да ми каже дори нещо неприятно, нямаше да ми оповести — както правеше винаги, когато отказвах някое представление, предстоящия свършек на света. Дори нямаше да ме обвини в „истерия за отказване“. Вероятно и Офенбах, и Бамберг, и Нюрнберг бяха отказали и той щеше по телефона да ми изчисли колко загуби има в моята сметка. Телефонът продължаваше да звъни, силно, мъжествено, бодро, аз тъкмо щях да хвърля върху него една възглавница, но си метнах хавлията, отидох в хола и заставах пред звънящия телефон. Мениджърите имат здрави нерви и издръжливост, за тях думи като „чувствителност на артистичната душа“ са равнозначни с думите „Дортмундско акционерно дружество за бира“ и всеки опит да се говори с тях сериозно за изкуство и за хора на изкуството, би било чиста загуба на време. Те знаят точно и това, че дори един безсъвестен човек на изкуството има хиляди пъти повече съвест от един съвестен импресарио, и те разполагат с едно оръжие, срещу което никой не може да излезе: голата истина, че артистът не може да върши нищо друго, освен онова, което върши: да рисува

картини, да пътува из страната като клоун, да пее песни, да извае от камък или гранит „нещо трайно“. Артистът е като жената, която не може нищо друго, освен да обича и хлътва по първото мъжко магаре, което ѝ се изпречи. На експлоатация се поддават най-добре артистите и жените, а у всеки импресарио има нещо сводническо — между един и деветдесет и девет процента. Звъненето бе типично сводническо. Естествено той бе разбрал от Костерт кога бях заминал от Бохум и знаеше със сигурност, че си бях в къщи. Завързах хавлията си и вдигнах слушалката. В лицето веднага ме лъхна неговият дъх на бира.

— По дяволите, Шнир — каза той, — какво значи това да ме карате да чакам толкова дълго.

— Тъкмо бях предприел скромния опит да се изкъпя — отвърнах аз. — Това нарушава ли договора ни?

— Вашият хумор прилича на хумор пред лицето на смъртта — заяви той.

— И къде е примката — отвърнах аз, — люлее ли се вече?

— Да оставим символиката — каза той, — да говорим по същество.

— Не аз започнах със символиката — заявих.

— Все едно кой е започнал — отговори ми той, — вие изглежда твърдо сте решил да се самоунищожите като артист.

— Скъпи господин Цонерер — казах тихо, — ще ви коства ли нещо, ако малко отдалечите лицето си от слушалката — вашият дъх на бира ме удря право в лицето.

Той изруга на жаргон под носа си:

— Кретен, тъпанар такъв — после се разсмя, — нахалството ви е несломимо. За какво говорехме?

— За изкуство — отвърнах аз, — но бих ви помолил, нека говорим по-добре за работа.

— Тогава двамата с вас почти нямаме какво да говорим — отвърна той. — Слушайте, няма да се откажа от вас. Разбирате ли ме?

От изненада не можах да отговоря.

— За половин година ще ви извадим от обращение, а после ще ви създам отново. Надявам се, че онзи дрисльо от Бохум не ви е засегнал сериозно.

— Напротив — казах тогава, — той ме измами — с едно шише ракия и с това, че първокласният билет до Бон струва по-скъпо от

второкласния.

— Глупаво е било от ваша страна, че сте позволили да намалят хонорара ви. Договорът си е договор — а злополуката обяснява вашето неизпълнение.

— Цонерер — казах тихо, — наистина ли сте толкова човечен или...

— Глупости — отвърна той, — вие сте ми симпатичен. В случай, че още не сте го забелязали, вие сте по-глупав, отколкото си мислех, и освен другото търговски погледнато, във вас има още нещо. Оставете само това детинско пиянство.

Той беше прав. Детинско беше точната дума за него. Аз казах:

— Но то ми помогна.

— В какво?

— Духовно — отвърнах.

— Глупости — каза той, — оставете душата настрана. Можем да дадем под съд Майнц за нарушаване на договора и навярно бихме спечелили, но не ви съветвам. Половин година почивка — после пак ще ви върна в играта.

— И от какво ще живея? — попитах.

— Е — каза той, — баща ви ще даде малко.

— И ако не го направи?

— Тогава ще си намерите една симпатична приятелка, която да ви издържа дотогава.

— По-скоро бих мизерствал — отвърнах, — бих обикалял села и градчета с колелото.

— Грешите — каза той, — и в селата и в градчетата четат вестници, а в момента не бих могъл да ви пробутам и за двацет марки на вечер в някой младежки клуб.

— Опитайте ли? — попитах.

— Да — отвърна той, — цял ден телефонирах заради вас. Нищо не може да се направи. Няма нищо по-депримиращо за хората от един клоун, който буди съжаление. Това е като келнер, който ви сервира бирата в инвалидна количка. Вие само се залъгвате.

— А вие не се ли залъгвате? — попитах. Той замълча, а аз продължих — Искам да кажа, като смятате, че след половин година мога пак да опитам.

— Може би — отвърна той, — но това е единственият ви шанс. По-добре би било да изчакаме цяла година.

— Една година — рекох, — знаете ли колко дълга е цяла една година?

— Триста шейсет и пет дни — отвърна Цонерер и отново безцеремонно извърна към мен лице. Дъхът му на бира ме отвращаваше.

— А ако опитам с друго име — запитах го, — с друг нос и други номера. Песни с китара и малко жонгльорство.

— Глупости — отвърна ми той, — пеенето ви е отвратително, а жонгльорството си е чисто дилетанство. Всичко това са глупости. Вие имате дарба за добър клоун, може би дори за доста добър, и повече не ми се обаждайте преди да са минали три месеца, в които ежедневно да сте тренирали по осем часа. Тогава ще дойда и ще видя новите ви номера или старите, но тренирайте, оставете отвратителното пиянство.

Мълчах. Чувах го как се задъхва, как дърпа от цигарата си.

— Потърсете си пак една такава вярна душа — каза той, — като онова момиче, което пътуваше с вас.

— Вярна душа — промълвих.

— Да — потвърди той, — всичко друго е глупости. И не си въобразявайте, че можете да се оправите без мен и да мизерствате из разни жалки клубове. Това ще върви три седмици, Шнир, ще направите някоя и друга смешка на юбилеите на пожарникарите и ще ги обиколите за някой грош с шапката си. Щом науча такова нещо, ще ви пресека всички пътища.

— Гадняр такъв! — извиках.

— Да — каза той, — аз съм най-добрият гадняр, когото можете да намерите, и ако започнете сам да се опитвате да си проправяте път, най-много за два месеца ще сте ликвидиран окончателно. Познавам тази работа. Чувате ли ме?

Мълчах.

— Чувате ли ме? — попита той тихо.

— Да — отвърнах.

— Вие сте ми симпатичен, Шнир — рече той, — добре работих с вас, иначе нямаше да провеждам толкова скъп разговор.

— Седем часът мина — отвърнах му, — и цялото удоволствие ще ви струва сигурно две марки и петдесет.

— Да — отвърна той, — може би три марки, но в момента никои импресарио не би хвърлил тия пари за вас. Значи след три месеца и с най-малко шест безупречни номера. Измъкнете от вашия баща толкова, колкото можете. Чао.

И той наистина затвори. Продължих да държа слушалката в ръка, чух сигнала, почаках, и едва след дълго колебание затворих. Той вече няколко пъти ме бе будалкал, но никога не ме бе лъгал. По онова време, когато струвах вероятно двеста и петдесет марки на вечер, той ми бе уреждал договори за сто и осемдесет — и вероятно бе спечелил хубавичко от мен. Едва след като Цонерер затвори телефона, на мен ми стана ясно, че беше първият, с когото с удоволствие бих продължил да говоря. Той трябваше все пак да ми даде някакъв шанс — да не ме кара да чакам половин година. Може би имаше някаква артистична група, която се нуждаеше от такъв като мен. Не съм тежък, не ми се вие свят и след известна тренировка положително ще мога да изпълнявам доста добре някои акробатични номера или да науча някои скечове заедно с друг клоун. Мари винаги казваше, че се нуждае от „партньор“, тогава няма да ми доскучава толкова по време на изпълненията. Цонерер положително не бе обмислил всички възможности. Реших да му се обадя по-късно, върнах се в банята, хвърлих хавлията, метнах останалото в ъгъла и влязох във ваната. Топлата вода е почти толкова хубава, колкото сънят. По време на всичките ни пътувания, дори още тогава, когато нямахме достатъчни доходи, аз винаги вземах в хотелите стая с баня. Мари вечно казваше, че това пилеене на средства се дължи на моя произход, но нещата съвсем не бяха така. В къщи свидливо пестяха топлата вода, както и всичко останало. Студени душове ни бяха позволени по всяко време, но топлата, вана и у нас се смяташе за разхищение и дори Ана, която иначе си затваряше очите за много други неща, беше непреклонна по този въпрос. В нейното П.П.9 явно на топлата вана се е гледало като на смъртен грях.

И в банята чувствах липсата на Мари. Понякога, докато аз бях във ваната, тя ми четеше, изтегната на леглото — веднъж ми прочете цяла една история от Стария завет — за Соломон и Савската царица, друг път за битката на макавеите, а от време на време ми беше чела и от романа на Томас Уулф „Погледни своя дом, ангеле“. Сега лежах съвсем изоставен в тази глупава ръждивочервеникава вана, стените на банята бяха облицовани с черни плочки, но ваната, сапуниерката,

кранът на душа и дъската на тоалетната чиния бяха ръждивочервени. Липсваше ми гласът на Мари. Докато мислех за нея, изпитах чувството, че тя не може да чете на Цюпфнер дори и библията, без да се чувства предателка и развратница. Тя трябваше да си спомни за хотела в Дюселдорф, където ми беше чела за Соломон и Савската царица, докато заспах преуморен във ваната. Зелените килими в хотелската стая, тъмните коси на Мари, гласът ѝ, после тя ми донесе запалена цигара и аз я целунах.

Лежах покрит до шия със сапунени пяна и мислех за Мари. Тя не можеше да върши нищо с него или при него, без да си спомня за мене. В негово присъствие не можеше да завърти дори капачето на пастата за зъби. Колко често ние двамата бяхме закусвали заедно, бедно или разкошно, набързо или спокойно, прекалено рано призори или късно сутринта, с много мармалад или без никакъв мармалад. Самата представа, че тя закусваше с Цюпфнер всяка сутрин по едно и също време, а след това той тръгваше с колата си за своята католическа канцелария, ме докара почти до молитвено настроение. Молех се никога да не се стига до закуска с Цюпфнер. Мъчех се да си представя Цюпфнер: с кестеняви коси, със светла кожа, стройно тяло, нещо като Алкивиад на немския католицизъм, само че не дотолкова лекомислен. Според думите на Кинкел той беше „наистина по средата, но все пак по-скоро надясно, отколкото наляво“. Това левичарство и десничарство беше вечната тема на техните разговори. Ако искам да бъда почтен, би трябвало да причисля и Цюпфнер към ония четирима католици, които смятам за истински: папа Йоан, Алек Гинас, Мари, Грегори... и Цюпфнер. Положително и при него наред с цялото му влюбване е изиграло роля и обстоятелството, че е спасил Мари от грях и я е въвел в праведен живот. А това, че на времето те двамата с Мари бяха вървели ръка за ръка, явно не е било нищо сериозно. По-късно бях говорил с Мари за това, тя се бе изчервила силно, но някак си мило и ми бе обяснила, че „много неща са допринесли“ за тяхната дружба: фактът, че бащите им са били преследвани от нацистите, тяхното католическо вероизповедание, а освен това „неговото хубаво държание, знаеш ли. И досега имам много добри чувства към него.“

Пуснах да изтече част от изстиналата вода, долях гореща и добавих още малко пяна. Помислих си за баща си, който има дял във фабриката за производство на препарати за пяна за къпане. Дали

купувам цигари, сапун, хартия за писма, сладолед на клечка или наденички, знам, че във всичко това баща ми има участие. Предполагам, че има дял в два и половината сантиметра паста за зъби, която използвам от време на време. Но в нашия дом бе забранено да се говори за пари. Когато Ана искаше да пресметне нещо с майка ми, да ѝ покаже счетоводните книги, майка ми винаги казваше: „Да се говори за пари — колко отвратително“. „Е“-то тя произнасяше почти като „и“. Даваха ни много малко джобни пари. За щастие имахме страшно много роднини. Когато канеха целия род в къщи, у нас се събираха петдесет-шестьсет чичовци, вуйчовци, стринки и лели и някои от тях бяха толкова мили, че от време на време тихомълком ни бутаха по някой грош, защото пестеливостта на майка ми беше пословична. На всичкото отгоре майката на майка ми е била благородничка, някоя си фон Хоенброде, та баща ми до ден днешен се смята като приет по милост за зет, макар че тъст му се е наричал Тулер и само тъща му е била по рождение фон Хоенброде. Нали днес германците са по-алчни за благороднически титли, по-откачени на тая тема, отколкото са били през 1910 година. Дори и хора, които иначе се смятат за интелигентни, дават всичко за приятелство с благородници. Някога ще трябва да насоча вниманието на управителния съвет на майка ми към този факт. Та това е чист расов проблем. Дори един толкова разумен човек като моя дядо още не може да се отърси от спомена, че през лятото на 1918 година семейство Шнир е щяло да получи благородническа титла, дори „тъй да се каже“ документите били готови, но точно тогава в решителния момент кайзерът, който трябвало да подпише декрета, духнал — той си имал други грижи — ако въобще някога е имал грижи. Тази история за „почти благородническата титла“ на семейство Шнир и до днес, след близо половин век, се разправя при всеки удобен случай. „Намериха декрета в папката на Негово величество“ — казва винаги баща ми. Чудя се само как никой не се е сетил да прескочи до Доорн и да накара да подпишат това нещо. Аз бих изпратил до там куриер на кон и тогава поне цялата история щеше да се уреди с всички необходими формалности.

Мислех си за Мари, как, когато бях вече във ваната, разопаковаше куфарите. Как стоеше пред огледалото, сваляше си ръкавиците, пригладдаше си косата, как вадеше закачалките от гардероба, закачаше на тях роклите си и отново закачаше закачалките в

гардероба, а те скърцаха по месинговата тръба. После обувките, тихото потракване на токчетата, лекото търкане на подметките, и как поставяше върху стъклото на тоалетната масичка тубите, шишенцата и бурканчетата си, голямото бурканче с крем или тесничкото шишенце с лак за нокти, пудриерата и после острия металически звук на отвесно сложеното червило.

Изведнъж забелязах, че бях започнал да плача във ваната и направих изненадващо физическо откритие: сълзите ми се струваха студени. Иначе винаги ги усещах горещи и през миналите месеци няколко пъти бях плакал с горещи сълзи, когато бях пиан. Помислих си и за Хенриета, за баща ми, за сменилия вероизповеданието си Лео и се учудих, че още не се бе обадил.

[1] Герой от „Сагата за Нибелунгите“, прекарал първата брачна нощ с жената на цар Гунтер. — Б.пр. ↑

В Оснабрюк тя за първи път ми каза, че се страхува от мен, когато отказах да заминем за Бон, а тя непременно искаше да отиде там, за да подиша „католически въздух“. Изразът не ми хареса, аз казах, че и в Оснабрюк има достатъчно католици, но тя заяви, че не ги разбираше, а и аз не съм искал да я разбера. Вече два дни бяхме в Оснабрюк между два ангажмента и имахме още три дни пред нас. Валеше от ранно утро, в нито едно кино не даваха филм, който би ме заинтересувал, а и аз въобще не бях предложил да поиграем на „Не се сърди човече“. Още предния ден Мари бе направила на предложението ми физиономия на добре владееща се детска бавачка.

Мари лежеше на леглото и четеше, аз стоях до прозореца, пушех и гледах към улица „Хамбург“, понякога поглеждах към гаровия площад, където хората излизаха от гарата и тичаха в дъжда към спрелия трамвай. Не можехме да правим и „онова нещо“. Мари бе болна. Не беше направила нормален спонтанен аборт, но имаше нещо от този род. Не бях разбрал точно какво е, а и никой не ми бе обяснил. Във всеки случай тя бе повярвала, че е бременна, но вече не беше, сутринта бе само няколко часа в болницата. Беше бледа, уморена и раздражителна, аз бях казал, че за нея не е добре да пътува дълги разстояния с влака. Много бих искал да знам нещо по-подробно, например дали е имала болки, но тя не казваше нищо, само плачеше понякога, и то по някакъв съвсем непознат за мен, нервен начин.

Зърнах момченцето, което идваше отляво по улицата и вървеше към гаровия площад, беше съвсем мокро и държеше под силния дъжд отворена ученическата си чанта. Беше отворило назад капака на чантата и я носеше пред себе си с едно изражение на лицето, каквото бях виждал по картините на Тримата свещени влъхви, които носят в дар на младенца Исус Христос тамян, злато и миро. Разпознавах мокрите, почти разлепени подвързии на книгите. Изразът на момченцето ми напомняше на Хенриета. Отдадено, изгубено и възвишено. Мари ме попита от леглото:

— За какво мислиш?

Аз ѝ отговорих:

— За нищо.

Още виждах момченцето бавно да прекосява гаровия площад, после изчезна в гарата, страхувах се за него, за този възвишен четвърт час то щеше горчиво да заплати: майка му щеше да му се разкреци, баща му да гледа угрижено, защото в къщи нямаше да имат пари за нови учебници и тетрадки.

— За какво мислиш? — попита Мари отново.

Пак ми се искаше да ѝ отговоря „за нищо“, но после се сетих за момченцето и ѝ разказах за какво мислех: как момчето се връща в къщи, в някакво село наблизко, и как вероятно щеше да излъже, защото никой нямаше да му повярва какво бе направило в действителност. То сигурно щеше да каже, че се е подхлъзнало и чантата му е паднала в някоя локва, или че за няколко минути я е оставило, и то точно под някаква водосточна тръба и изведнъж от нея потекла вода, точно в ученическата му чанта. Разказах всичко това на Мари с тих, монотонен глас, а тя каза от леглото:

— Какво значи това? Защо ми разказваш всички тези глупости?

— Защото мислех точно за тях, когато ме попита.

Тя не ми повярва цялата тази история за момченцето и аз се ядосах. Още никога не се бяхме лъгали или обвинявали в лъжа. Така се ядосах, че я накарах да стане, да си събуе обувките и да дойде с мен до гарата. В бързината забравих чадъра, ние се измокрихме и въпреки това не намерихме момчето на гарата. Минахме през чакалнята, отидохме дори на бюрото за услуги и накрая попитах служителя на изхода, дали наскоро е заминал някакъв влак. Той каза:

— Да, за Бомте, преди две минути.

Попитах го, дали през пропуска не е минало някакво момченце, мокро до кости, с руса коса, толкова и толкова високо, а той стана подозрителен и попита:

— Какво е всичко това? Направило ли е нещо?

— Не — отвърнах аз, — искам само да разбера, дали е заминало.

И двамата бяхме мокри, Мари и аз, и той ни изгледа подозрително отгоре до долу.

— Вие от Рейнланд ли сте? — попита накрая. Прозвуча ми, сякаш ме попита, дали сам осъждан.

— Да — отговорих аз.

— Подобни справки мога да давам само с разрешение на моя началник — каза после.

Сигурно бе имал някакви неприятности с някой рейнландец, може би в казармата. Познавах един сценичен работник, който някога бил измамен от някакъв берлинчанин в казармата и оттогава се отнасяше с всеки берлинчанин или берлинчанка като с врагове. По време на изпълнението на една берлинска актриса например той изгаси осветлението, тя се спъна и си счупи единия крак. Това никога не се доказа, обясни се с „късо съединение“, но аз съм сигурен, че този сценичен работник бе угасил осветлението само защото момчето бе от Берлин и в казармата бил излъган от някакъв берлинчанин. Служителят на пропускателния пункт в Оснабрюк ме изгледа с такова изражение, че ми стана лошо.

— Хванах се на бас с тази дама — казах тогава, — става дума за бас.

Това не беше грешка, защото беше лъжа, а на мен веднага ми личеше, когато лъжа.

— Така ли — произнесе служителят, — значи бас. Щом и рейнландците са започнали да се обзалагат...

Нищо не можеше да се направи. За момент помислих да взема такси, да отида до Бомте, да изчакам таи на гарата влака и да видя как момчето слиза от него. Но то можеше да слезе някъде преди или след Бомте. Бяхме мокри до кости и зъзняхме, когато се прибрахме в хотела. Замъкнах Мари долу в кръчмата, застанах на тезгяха, обвих я с ръка и поръчах коняк. Кръчмарят, който бе и собственик на хотела, ни погледна, сякаш изпитваше желание да повика полицията. Предният ден часове наред бяхме играли на „Не се сърди човече“, бяхме си поръчали в стаята сандвичи с шунка и чай, на сутринта Мари отиде в болницата и се върна бледа. Кръчмарят ни поднесе коняка така, че половината се изплиска, а после погледна враждебно покрай нас встрани.

— Не ми ли вярваш? — попитах Мари. — Искам да кажа за момченцето.

— Но да — отвърна, — вярвам ти.

Тя го каза само от съжаление, а не, защото наистина ми вярваше, и аз се ядосах, защото няхах смелост да се скарам на кръчмаря за

изплискания коняк. До него стоеше як мъжага, който пиеше бира и мляскаше. След всяка глътка си облизваше пяната от устните, поглеждаше ме, сякаш всеки момент щеше да ме заговори. Страх ме е да ме заговарят полупияни германци от една определена възраст, те говорят все за войната, намират, че е било прекрасно, а когато са напълно пияни, се оказва, че са убийци и не намират всичко чак „толкова лошо“. Мари трепереше от студ, погледна ме с упрек, когато подадох през никеловия тезгях за втори път на бармана нашите чаши за коняк. Испитах облекчение, защото този път той ни ги поднесе внимателно, без да разлее нищо. Това ме освободи от потискащото чувство, че съм страхливец. Мъжът до нас изгълта една ракия и започна сам да си говори.

— През четирийсет и четвърта — каза той, — пиехме с кофи ракия и коняк — четирийсет и четвърта с кофи — останалото го изливахме на улицата и го запалвахме... капчица не оставахме за ония клепоухите. — Започна да се смее: — Нито капчица.

Когато още веднъж подадох през тезгяха нашите чаши на бармана, той напълни само едната чаша, погледна ме въпросително преди да напълни и втората, и едва сега забелязах, че Мари си бе тръгнала. Аз кимнах и той напълни и втората чаша. Изпих и двете чаши и до днес още се радвам, че успях след това да си тръгна. Мари лежеше горе на леглото и плачеше, когато сложих ръка на челото ѝ, тя я бутна, тихо, нежно, но я махна. Седнах до нея, взех ръката ѝ и тя я остави в моите ръце. Радвах се. Вън вече се бе стъмнило, един час седях до нея на леглото и държах ръката ѝ, преди да започна да говоря. Говорех тихо, разказах ѝ още веднъж историята за момчето, а тя стискаше ръката ми, сякаш искаше да каже: „Да, вярвам ти“. Помолих я да ми обясни какво точно ѝ бяха правила в болницата, а тя каза, че било някаква „женска работа“, „безобидна, но отвратителна“. Думите „женска работа“ ме ужасяват. За мен те звучат някак страшно тайнствено, защото съм напълно непросветен в тези неща. Вече бях три години с Мари, когато за първи път научих нещо за „женските работи“. Естествено знаех как жените раждат деца, но нищо не знаех за подробностите. Бях на двайсет и четири години, а Мари бе вече три години моя жена, когато за първи път научих нещо за тях. Тогава Мари се смя, разбрала колко нямам представа от тези неща. Тя притисна главата ми към гърдите си и все повтаряше: „Ти си мил, наистина си

мил.“ Вторият човек, който ми разказа нещо по този въпрос, бе моят съученик Карл Емондс, който вечно разнасяше ужасните си таблици за забременяване.

По-късно отидох в аптеката, взех на Мари нещо приспивателно и седнах на леглото ѝ, докато заспи. И до днес не знам какво ѝ беше тогава и какви усложнения ѝ бяха донесли тези „женски работи“. На другата сутрин отидох в градската библиотека, прочетох в енциклопедията всичко, което можах да намеря по този въпрос, и ми поолекна. Към обяд Мари замина сама за Бон само с една чанта. Тя въобще не заговори повече за това, че бих могъл да замина с нея. Каза само:

— Ще се срещнем в други ден пак във Франкфурт.

Следобед, когато дойдоха полицаите от нравствения отдел, бях доволен, че Мари я нямаше, въпреки че фактът, че нея я няма, за мен бе изключително неудобен. Предполагам, че кръчмарят се бе обадил за нас. Аз разбира се винаги представях Мари като моя жена и два или три пъти имахме неприятности по този повод. В Оснабрюк се получи много неудобно. Дойдоха една служителка и един служител, и двамата цивилни, много любезни и педантични по начин, който явно им бяха внушили, че „въздейства приятно“. Определени форми на учтивост у полицаите са ми особено неприятни. Служителката бе хубава, добре гримирана, седна първа, когато ги поканих да седнат, дори прие една цигара, докато нейният колега „незабележимо“ оглеждаше стаята.

— Госпожица Деркум не е ли вече при вас?

— Не — отговорих аз, — тя замина първа, ще се срещнем в другиден във Франкфурт.

— Вие сте артист?

Отговорих с „да“, въпреки че не беше вярно, но си помислих, че е по-просто да кажа „да“.

— Трябва да разберете — каза служителката, — ние просто трябва да направим известни проучвания, когато временно пребиваващи тук, поради аборт... — тя се позакашля — не се чувстват добре.

— Всичко разбирам — отвърнах аз, макар че в енциклопедията не бях чел нищо за аборти. Служителят учтиво отказа да седне, но продължи незабележимо да се оглежда.

— Вашият домашен адрес? — попита служителката.

Дадох ѝ нашия адрес в Бон. Тя стана. Колегата ѝ хвърли поглед към отворения гардероб.

— Дрехите на госпожица Деркум? — попита той.

— Да — отвърнах.

Той погледна колежа си „многозначително“, тя вдигна рамене, той също, погледна още веднъж килима, наведе се над едно петно, погледна ме, сякаш очакваше, че сега ще призная, че съм извършил убийство. После си тръгнаха. Те бяха изключително учтиви до края на представлението. Щом си тръгнаха, взех бързо всички куфари, поисках сметката, повиках от гарата носач и заминах със следващия влак. Платих на хотелиера дори същия ден, който още не бе изтекъл. Предадох багажа си за Франкфурт и се качих на следващия влак, който пътуваше на юг. Беше ме страх и исках да се махна. Като събирах багажа, на кърпата на Мари видях кърваво петно. Още на перона, преди най-последно да седна във влака за Франкфурт, ме беше страх, че изведнъж някой ще сложи ръка на рамото ми и с любезен глас ще ме попита: „Ще признаете ли?“. Щях да призная всичко. Вече беше малко след полунощ, когато влакът мина през Бон. Въобще не мислех да слизам.

Продължих до Франкфурт, там пристигнах към четири часа сутринта, отидох в един много скъп хотел и се обадох по телефона на Мари в Бон. Беше ме страх, че може да не си е в къщи, но тя веднага се обади и каза:

— Ханс, слава богу, че се обаждаш, толкова се бях притеснила.

— Притеснила ли? — учудих се.

— Да — отвърна тя, — обадох се в Оснабрюк и разбрах, че си заминал. Веднага идвам във Франкфурт, веднага.

Изкъпах се, поръчах си закуска в стаята, заспах и към единайсет ме събуди Мари. Тя беше като променена, много мила и почти весела, и когато я попитах:

— Подиша ли вече достатъчно католически въздух?

Тя се засмя и ме целуна. Не ѝ разказах нищо за полицията.

13

Помислих си, дали да не долея отново гореща вода във ваната. Но тя беше свършила и аз почувствах, че трябва да изляза от нея. Топлата вана не бе действала добре на коляното ми. То бе отекло отново и бе станало почти неподвижно. Когато излязох, се подхлъзнах и едва не паднах върху красивите кахлени плочки. Исках веднага да се обадя на Цонерер и да му предложа да ме препоръча на някоя група артисти. Подсуших се, запалих цигара и се погледнах в огледалото: бях отслабнал. Когато телефонът иззвъня, за момент си помислих, че може да е Мари. Но това не приличаше на нейното звънене. Можеше да е Лео. Закуцуках към хола, вдигнах слушалката и казах:

— Ало?

— О — чух гласа на Зомервилд, — да не ви попречих при някое двойно салто.

— Аз не съм акробат — отвърнах ядосан, — а клоун — има известна разлика, поне толкова, колкото между йезуитите и доминиканците — и ако тук се извършва нещо двойно, то най-много ще бъде двойно убийство.

Той се засмя.

— Шнир, Шнир — каза после, — аз сериозно се тревожа за вас. Вие сте дошъл в Бон, за да ни обявите на всички война по телефона?

— Аз ли ви се обадох? — попитах. — Или вие на мен?

— Ах — рече Зомервилд, — толкова ли е важно това? Мълчах.

— Много добре знам — започна той, — че не ме обичате, сигурно това ще ви изненада, но на мен сте ми симпатичен и ще трябва да се съгласите, че имам право да ви наложа някои принципи, в които вярвам и които представлявам.

— Ако трябва и със сила — казах аз.

— Не — отвърна той и гласът му прозвуча ясно, — не, не със сила, но настойчиво, както лицето, за което става дума, може да очаква.

— Защо казвате лицето, а не Мари?

— Защото държа да съм възможно най-обективен.

— Това е голямата ви грешка — заявих. — Цялата работа е толкова субективна, че няма накъде повече.

Беше ми студено по хавлия, цигарата ми се беше намокрила и не гореше както трябва.

— Ако Мари не се върне, ще убия не само вас, но и Цюпфнер.

— Боже господи — каза той ядосано, — оставете Хериберт настрана.

— Вие сте направо смешен — казах, — някой си ми задига жената и точно него трябва да оставя настрана.

— Той не е някой си, госпожица Деркум не беше ваша жена — и той не ви я е задигнал, а тя си отиде от вас.

— Напълно доброволно, така ли?

— Да — отвърна той, — напълно доброволно, макар и с известно противоречие между естествено и свръхестествено.

— Ах — стъписах се, — и къде е това свръхестествено?

— Шнир — каза той сърдито, — въпреки всичко вярвам, че сте добър клоун — но от теология нищо не разбирате.

— Но дотолкова разбирам — рекох аз, — че вие, католиците, сте толкова жестоки към един невярващ като мен, колкото евреите към християните, и християните към езичниците. Все чувам: закон, теология — и всичко това само заради едно идиотско парче хартия, което трябва да издаде държавата — именно държавата трябва да издаде.

— Вие смесвате повода с причината — отвърна. — Аз ви разбирам, Шнир — каза, — разбирам ви.

— Нищо не разбирате — казах аз, — и последицата ще бъде двойно прелюбодеяние. Това, което ще извърши Мари като се омъжи за вашия Хериберт, и второто ще извърши, когато един ден отново избяга с мен. Може да не съм толкова изтънчен и да не съм човек на изкуството, преди всичко не достатъчно християнин, та един прелат да ми каже: „Шнир, по-добре да си бяхте останал в конкубинат.“

— Вие обърквате теологичното зърно на разликата между вашия случай и този, за който се разправяхме тогава.

— Каква разлика? — попитах. — Може би тази, че Безевиц е почувствителен — и е важен двигател за вашия съюз?

— Не — той действително се засмя. — Не. Разликата е църковно-правна. Безевец е живял с разведена жена, която въобще не е можела да склучи църковен брак, докато вие — е, госпожица Деркум съвсем не беше разведена и нищо не пречеше на един църковен брак.

— Аз бях готов да се разпишем — казах тогава, — дори бях готов да приема католицизма.

— Готов по един презрителен начин.

— Трябва ли да лицемеря и да се преструвам, че имам чувства и вяра, които въобще нямам? Ако държите на право и закон — все формални неща — защо ме упрекувате в несъществуващи чувства?

— В нищо не ви упрекувам.

Замълчах. Той беше прав, осъзнаването ми подежда зле. Мари си бе отишла, а те естествено я бяха приели с отворени обятия, и ако тя бе искала да остане при мен, никой не би могъл да я принуди да си тръгне.

— Ало, Шнир — обади се Зомервилд. — Още ли сте на телефона?

— Да — отвърнах, — още съм на телефона.

Иначе си бях представял телефонния разговор с него. В два и половина сутринта да го събудя, да го наругая и да го заплаша.

— Какво мога да направя за вас? — попита той тихо.

— Нищо — отвърнах. — Ако ми кажете, че онези тайни събрания в хотела в Хановер послужиха единствено за това да подкрепят Мари в нейната вяроност към мен, ще ви повярвам.

— Явно признавате, Шнир — каза той, — че отношенията ви с госпожица Деркум са били в криза.

— И тогава вие, разбира се, веднага трябва да се намесите — казах аз, — и да й посочите пропуските в законно и църковно-правно отношение, за да се раздели с мен. Винаги съм си мислил, че католическата църква е против развода.

— За бога, Шнир — извика той, — вие не можете да изисквате от мен като католически свещеник да подкрепям една жена да остане да живее в конкубинат.

— И защо не? — попитах аз. — Вие я тласкате към разврат и прелюбодеяние — ако можете да отговаряте за това като свещеник, моля.

— Вашият антиклерикализъм ме изненадва. Виждал съм го само при католици.

— Аз въобще не съм антиклерикален, не си въобразявайте нищо, аз съм само анти-Зомервилдец, защото бяхте непочтен и двуличен.

— Боже мой — възкликна той, — и защо?

— Като слуша човек вашите проповеди, може да си помисли, че сърцето ви е голямо като платно на платноход, но после вие шушукате и клюкарствате по фойетата на хотелите. Докато аз печеля хляба си с пот на челото, вие се съвещавате с моята жена, без да ме изслушате. Непочтено и двулично. Но какво ли може да се очаква от един естет?

— Ругайте ме — отвърна той. — Отнасяйте се несправедливо към мен. Толкова добре ви разбирам.

— Нищо не разбирате. Вие натъпкахте Мари с всякакви буламачи. Аз предпочитам чисти напитки: предпочитам чистата картофена ракия пред фалшив коняк.

— Продължавайте — каза той, — продължавайте — това звучи съвсем, сякаш го преживявате вътрешно.

— Преживявам го, прелате, и вътрешно, и външно, защото става дума за Мари.

— Ще дойде денят, в който ще разберете, че не сте бил справедлив към мен, Шнир. По този въпрос и изобщо... — в гласа му се доловиха едва ли не плачливи нотки. — А що се отнася до моя буламач, може би забравяте, че някои хора са жадни, просто са жадни, и биха предпочели всякакъв буламач пред това да си останат жадни.

— Но в светото ви писание се говори за чиста, прозрачна вода — защо не наливате от нея?

— Може би — каза той с треперещ глас, — защото аз, ще използвам вашето сравнение, защото съм на края на една дълга верига, която черпи водата от извора, и съм може би стотният или хилядният във веригата, и водата вече не е чак толкова чиста... и още нещо, Шнир, чувате ли ме?

— Чувам ви — отвърнах.

— Вие можете да обичате една жена и без да живеете с нея.

— Така ли? — попитах. — Сега сигурно ще започнете да ми разправяте за Дева Мария.

— Не се подигравайте, Шнир — рече той, — това не ви подхожда.

— Съвсем не се подигравам — отвърнах аз, — напълно съм в състояние да уважавам нещо, което не разбирам. Но смятам за съдбоносна грешка да се дава за пример Дева Мария на едно младо момиче, което няма намерение да отива в манастир. Дори веднъж изнесох лекция на тази тема.

— Така ли? — изненада се той. — И къде?

— Тук в Бон — отговорих му, — пред млади момичета. Пред групата на Мари. Прескочих от Кьолн за една от техните вечерни сбирки, направих на момичетата няколко смешки и си поговорихме за Дева Мария. Попитайте Моника Силвс, господин прелат. Разбира се, не можех да говоря с момичетата за това, което вие наричате плътско желание! Слушате ли ме още?

— Слушам ви — каза той, — и се изненадвам. Ставате прекалено драстичен, Шнир.

— По дяволите, прелате — ядосах се аз, — процесът, който води до зачеването на едно дете, е доста драстично нещо — ако предпочитате, бихме могли да си поговорим и за щъркелите. Всичко, което се говори, проповядва и преподава за това драстично нещо, е лицемерие. В дъното на душата си вие смятате това нещо за една неизбежна самоотбрана срещу природата, узаконена в брака свинщина — или си създавате илюзии и разделяте плътското от онези неща, които всъщност са неделими от цялото — но тъкмо онези неща, които принадлежат към цялото, са най-сложните. Дори съпругата, която само търпи законния си съпруг, се ръководи от плътта — и най-мръсният пияница, който отива при някоя проститутка, не се ръководи само от плътта, нито пък самата проститутка. Вие смятате това нещо за фойерверк, а то е динамит.

— Шнир — промълви той вяло, — изненадан съм колко много сте мислил за тези неща.

— Изненадан ли? — изкрещях аз. — Би трябвало да сте изненадан от безотговорните типове, които третират жените си просто като законна собственост. Попитайте Моника Силвс какво казах тогава на момичетата по този въпрос. Откакто знам, че съм от мъжки пол, почти за нищо друго не съм мислил толкова много — и това ви изненадва?

— На вас ви липсва всякаква, дори и най-малката представа за *право* и *закон*. Тези неща — колкото и да са сложни — трябва все пак

да се уреждат.

— Да — отвърнах аз, — поразбрах малко от вашите правила. Пускате природата по едни релси, които наричате прелюбодеяние — и ако природата нахлуе в брака, вас ви хваща страх. Изповядване, опрощение, прегрешение — и така нататък. Всичко е законно уредено. Той се разсмя. Смехът му прозвуча вулгарно.

— Шнир — каза той, — вече разбирам какво ви е. Явно сте моногамен като магаре.

— Вие не разбирате дори нищо от зоология — отвърнах тогава, — а пък да не говорим за *хомо сапиенс*. Магаретата въобще не са моногамни, въпреки че изглеждат набожни. Между магаретата се шири груповият брак. Моногамни са гарваните, бодливките, враните и понякога и носорозите.

— Но Мари явно не е — заяви той.

Сигурно бе забелязал колко ме засегна това малко изречение, защото продължи тихо:

— Съжалявам, Шнир, с удоволствие бих ви спестил това, вярвате ли ми?

Мълчах. Изплюх горящия фас върху килима, гледах как огънчето се пръсна и образува малки черни дупчици.

— Шнир — извика той умоляващо, — повярвайте ми поне, че не ви го казвам с удоволствие.

— Не е ли все едно — отвърнах, — какво ви вярвам? Но моля: вярвам ви.

— Вие говорихте толкова за природата — започна той, — трябваше да следвате вашата природа, да тръгнете след Мари и да се борите за нея.

— Да се боря! — промълвих. — Къде се намира тази дума във вашите проклети брачни закони?

— Това между вас и госпожица Деркум не беше брак.

— Добре — отвърнах, — от мен да мине. Не беше брак. Всеки ден се опитвах да я намеря по телефона и всеки ден ѝ пишех.

— Знам — отвърна той, — знам. Но сега е късно.

— Сега май остава само откритото прелюбодеяние — казах тогава.

— Вие не сте способен на това — рече той, — познавам ви по-добре, отколкото си мислите, и можете да се карате и да ме заплашвате

колкото си искате, но аз ще ви кажа, страшното у вас е, че вие сте един невинен, почти бих казал чист човек. Мога ли да ви помогна... искам да кажа...

Той замълча.

— Искате да кажете с пари? — попитах го.

— И това — отговори ми той, — но аз исках да кажа професионално.

— Може би ще се върна на това — казах аз, — и на двете, и на парите, и на професионалното. Къде е тя?

Чувах го как диша, и в тишината за първи път долових миризма: на лек одеколон за след бръснене, малко червено вино, на пура, но слабо.

— Заминаха за Рим — каза тогава.

— На меден месец ли? — попитах с прегракнал глас.

— Така го наричат — отвърна той.

— За да е пълно блудството — заявих накрая. Затворих телефона без да му кажа „благодаря“ или „довиждане“. Погледнах черните точици, които бе направило огънчето от цигарата ми върху килима, но бях прекалено уморен да стъпя върху него, за да го угася напълно. Беше ми студено и коляното ме болеше. Много дълго бях лежал във ваната.

С мен Мари не пожела да замине за Рим. Беше се изчервила, когато ѝ го предложих и каза: „Италия да, но Рим не“, и когато я попитах защо не, тя попита: „Наистина ли не знаеш?“ „Не“ отговорих аз, но тя не ми каза. С удоволствие бих отишъл с нея в Рим, за да видя папата. Мисля, че с часове бих чакал на площад „Свети Петър“, бих ръкопляскал и викал „Евива“, ако се покажеше на прозореца. Когато обясних това на Мари, тя едва не се ядоса. Каза, че го намирала „някакси перверзно“, че един агностик като мен приветства светия отец. Наистина ревнуваше. Често съм забелязвал това при католиците: те пазят своите съкровища — тайнствата, папата — като скъперници. Освен това са най-самомнителните хора, които познавам. Те все си въобразяват нещо: за силата на тяхната църква, за нейните слабости, и от всеки, когото смятат за поне малко интелигентен, очакват да приеме тяхното вероизповедание. Може би Мари затова не дойде с мен в Рим, защото там щеше особено много да се срамува заради своето греховно съжителство с мен. В някои неща тя бе наивна, а и не бе особено

интелигентна. Беше подло от нейна страна сега да заmine там с Цюпфнер. Сигурно щяха да получат аудиенция и бедният папа, който щеше да се обръща я към нея с „дъще моя“, я към Цюпфнер с „добър мой синко“, нямаше да има и представа, че пред него коленичи развратна и прелюбодействаща двойка. Може и да е заминала с Цюпфнер за Рим, защото там нищо няма да ѝ напомня за мен. Ние бяхме ходили в Неапол, Венеция и Флоренция, в Париж и Лондон и в много германски градове. В Рим можеше да бъде сигурна, че няма да има спомени и със сигурност там щеше да има достатъчно „католически въздух“. Реших още веднъж да се обадя на Зомервилд и да му кажа, че намирам много подло от негова страна да ми се подиграва, че съм моногамен. Но почти всички образовани католици проявяват тази мръсна черта — или се крият зад крепостните стени на догмите и размахват около себе си издялани от догми принципи, или, ако човек ги изправи лице срещу лице с техните „непоколебими истини“, се усмихват и се позовават на „човешката природа“. В краен случай се усмихват подигравателно, като че ли току-що са били при папата и той им е дал частичка непогрешимост. Така или иначе, когато някой започне да приема сериозно техните хладнокръвно провъзгласявани истини, той се оказва или „протестант“, или човек, напълно лишен от чувство за хумор. Ако някой започне да говори с тях сериозно за брака, те изваждат насреща своя Хенрих Осми. С тоя топ стрелят вече от триста години насам и с това искат да покажат колко строга е тяхната религия. А когато искат да покажат колко великодушна е тя, колко огромно е нейното сърце, започват да разказват анекдотите за Безевиц, вицове за епископи, но правят това само в кръга на „посветените“, в който — сега вече няма никакво значение, дали са левичари или десничари — те включват „просветените“ и интелегентните. Когато на времето предложих на Зомервилд да разкаже някога и от амвона прелатската история за Безевиц, той побесня. От амвона те стрелят — когато става въпрос за мъже и жени — само със своя най-голям топ — Хенрих Осми. Едно кралство за един брак! Правото! Законът! Догмата!

Призляваше ми по различни причини: физически, защото от моята жалка закуска в Бохум не бях сложил нещо в устата си освен коняк и цигари, душевно, защото си представях как Цюпфнер гледаше Мари, докато тя се обличаше в някой римски хотел. Той навярно се

ровеше в бельото ѝ. Тия зализани, интеллигентни, справедливи и образовани католици трябва да имат състрадателни жени. Мари не беше подходяща за Цюпфнер. Такъв като него, винаги безукорно облечен, достатъчно модерно, за да не изглежда старомоден, и все пак недотам модерно, че да прилича на конте, такъв един, който сутрин се мие със студена вода и търка зъбите си с такъв замах, като че ли смята да печели някакъв световен рекорд — за него Мари не е достатъчно интеллигентна и прекалено старателно се занимава със сутрешния си тоалет. Той е от онзи тип хора, които преди да бъдат въведени на аудиенция при папата, бързо изтриват обувките си с носната си кърпичка. Жал ми беше и за самия папа, пред когото те щяха да коленичат. Той щеше да се усмихне благоговейно и от все сърце щеше да се зарадва при вида на тази красива, симпатична католическа немска двойка — и щеше да бъде измамен още веднъж. Защото не би могъл да допусне, че дава благословията си на двама прелюбодейци.

Отидох в банята, изтрих се хубаво, облякох се, влязох в кухнята и сложих вода да заври. Моника бе помислила за всичко. До газовата печка имаше кибрит, в херметически затворена кутийка — смляно кафе, до нея — филтрова хартия, в хладилника имаше шунка, яйца, консерви със зеленчуци. Занимавам се с удоволствие с кухненска работа само тогава, когато за мен това е единствената възможност да се измъкна от определени разговори с възрастни. Когато Зомервилд започне да дрънка за „Ерос“ или Блотерт започне да плюе своето „Ка... ка... канцлер“, или пък Фредебойл изнася някоя майсторски компилирана реч за Кокто — аз във всеки случай предпочитам да избягам в кухнята и да изстисквам майонеза от туби, да разрязвам маслини или да мажа лебервурст на филийки хляб. Но трябва ли да си приготвя сам нещо в кухнята, се чувствам наистина безпомощен. Самотата просто сковава ръцете ми, а наложи ли се да се отвори консерва, да се счупят яйца в тигана, изпадам в дълбока меланхолия. Не съм за ергенски живот. Когато Мари биваше болна или пък ходеше на работа — по едно време тя поработи в една книжарница в Кьолн, — на мене не ми беше толкова неприятно да върша нещо в кухнята, а когато получи първия спонтанен аборт, аз дори изпрах чаршафите преди хазяйката ни да се върне от кино.

Успях да отворя една кутия зелен фасул без да си нараня ръцете, сипах във филтъра врялата вода, а през това време си мислех за

къщата, която Цюпфнер си бе построил. Преди две години бях веднъж там.

Виждах я в тъмното как се прибира в къщи. На лунната светлина равно подстриганата трева изглеждаше почти синя. До гаража отрязани клони, натрупани там от градинаря. Между жълтугата и червения глог стоеше кофата за боклук, готова за изхвърляне. Петък вечер. Сигурно вече знаеше на какво мирише в кухнята, на риба, тя сигурно знаеше и какви бележки щеше да намери, едната от Цюпфнер върху телевизора: „Трябваше спешно да отида при... Целувки. Хериберт“, другата от момичето върху хладилника: „На кино съм, в десет се връщам. Грете (Луизе, Биргит)“.

Отваря вратата на гаража, пали лампата: на варосаната стена се вижда сянката на тротинетка и бракувана шевна машина. Мерцедесът на Цюпфнер доказваше, че той бе отишъл пеша. „Да подиша въздух, малко въздух да подиша, въздух.“ Калта по гумите и по калниците показва, че колата е пътувала до Айфел за следобедни речи пред младежкия съюз („да сме сплотени, да сме единни, заедно да страдаме“).

Поглед нагоре: и в детската стая е съвсем тъмно. Съседските къщи са отделени помежду си с двойни пътеки за влизане и широки лехи. Болезнено припламват отблясъците на телевизорите. Там завръщането на съпруга или бащата се приема като нещо неприятно, дори и завръщането на блудния син би се сторило неприятно, не биха заклали теле, нито дори пиле биха изпекли — биха го изпратили набързо до хладилника за някой остатък от лебервурст.

В съботните следобеди се побратимяваха, когато през оградите прехвърчаха перцата от федербала, прибягваха малки котенца или кученца, перцата от федербала се връщаха обратно, малките котенца — „О, колко са сладки“ — или малките кученца — „О, колко са сладки“ ги връщаха обратно през портите или през пролуките на оградите. Раздразнението в говора е сподавено, никакви лични намеци, само понякога от равния спокоен глас се подава лекичко някоя остра игличка, която прорязва спокойното небе на добрите съседски

отношения. И то все поради дребнави поводи, не заради нещо значително: счупва се със звън някоя чинийка, някаква топка прекършва цвете, детска ръчичка хвърля шепа чакъл право върху лака на някой автомобил, градински маркуч изпръсква чисто изпрано, чисто изгладено бельо — и ето че гласовете изведнъж стават резки, макар че никога не стават резки за лъжа, прелюбодеяние, аборт. „Ах, ушите ти са прекалено чувствителни, вземи някакво успокоително.“

Не взимай нищо, Мари.

Отваря пътната врата — тихо и приятно топло. Горее спи малката Мари. Толкова бързо става това: сватба в Бон, меден месец в Рим, бременност, раждане — кафяви къдрици върху снежно бяла детска възглавничка. Спомняш ли си как той ни показва къщата и бодро заяви: тук има място за дванайсет деца и как сега те разглежда по време на закуска с мълчалив въпрос на устните: „Е?“ А простодушните люде, неговите църковни и партийни другари още след третата чашка коняк се провикват:

— От едно до дванайсет, според математика Адам Ризе липсват още единайсет!

В града се шушука. Пак си била на кино, през този светъл, слънчев следобед на кино. И пак на кино — и пак.

Цялата вечер сама на сбирката у Блотерт и да чуваш само Ка-ка-ка, като този път допълнението не беше -нцлер, а -толон. Думата ти се върти като чуждо тяло из ухото. Дрънчи като дрънкалка, и пари като язва. Блотерт сякаш държи гайгеров брояч, който трябва да открие католоната. „Този има — тази има — тази няма.“ Също като късането на листенцата от цвета на маргаритката: обича ме, не ме обича. Обича ме. Така се проверяват за католон футболни клубове и партийни другари, правителство и опозиция. Търси се като расов белег и не се намира, северен тип нос, западен тип уста. Но все някой го притежава, положително е пропит с толкова усилено търсенето. И самият Блотерт, пази се от неговите очи, Мари. Закъсняла жадност, семинаристски представи за шестата божа заповед, а когато говори за някои грехове, то го прави само на латински. *In sexto, de sexton.* Естествено, това звучи като секс. А милите му дечица. Най-големите, Хуберт, на осемнайсет, Маргрет, на седемнайсет, могат да поседят вечер до покъсно, сякаш разговорът на възрастните ще им е от полза. За католон, съсловна държава, смъртно наказание, което предизвиква особени

пламъчета в очите на госпожа Блотерт, а гласът ѝ се издига възбудено до такива височини, където смехът и плачът сладострастно се преливат. Ти се опита да се утешиш с блудкавия ляв цинизъм на Фредебойл, но напразно. Напразно си се опитвала сигурно и да се ядосваш на блудкавия десен цинизъм на Блотерт. Има една хубава дума: нищо. Не мисли за нищо. Не мисли за канцлер и католон, мисли за клоуна, който плаче във ваната, на който кафето капе върху пантофите.

Можех да определя шума, но не можех да взема отношение към него, често го бях чувал, но никога досега не ми се беше налагало да реагирам на него. У нас в къщи момичетата реагираха на външния звънец, често бях чувал и звънца в магазина на Деркум, но никога не ставах. В Кьолн живеехме в един пансион, в хотелите има само телефонен звън. Чух звъненето, но не го възприех. Беше ми чуждо, в това жилище го бях чувал само два пъти, когато едно момче донесе мляко и когато Цюпфнер изпрати на Мари чайните рози. Когато розите дойдоха, аз лежах в леглото, Мари влезе при мен, показа ми ги, пъхна възхитена носа си в букета и се стигна до неприятна сцена, защото аз си помислих, че цветята са за мен. Понякога почитателки ми изпращаха цветя в хотела. Казах на Мари:

— Красиви рози, задръж ги.

А тя ме погледна и каза:

— Но те са за мен.

Аз се изчервих. Стана много неудобно и се сетих, че никога не бях изпращал цветя на Мари. Разбира се, носех ѝ всички цветя, които ми поднасяха на сцената, но никога не бях купувал цветя за нея, дори в повечето случаи сам си купувах цветята, които ми поднасяха на сцената.

— И от кого са цветята? — попитах аз.

— От Цюпфнер — отговори тя.

— По дяволите — ядосах се, — какво означава това?

Спомних си как се държаха за ръчичка. Мари се изчерви и каза:

— Защо той да не ми изпраща цветя?

— Въпросът трябва да се формулира по друг начин — казах аз, — защо той трябва да ти изпраща цветя?

— Познаваме се отдавна — каза тя, — и може би той ме уважава.

— Добре — казах, — нека те уважава, но толкова скъпи цветя, това вече е нахално. Струва ми се безвкусно.

Тя се обиди и излезе.

Когато млекарчето позвъни, ние седяхме в хола, Мари излезе, отвори му и му даде пари. В хола бяхме посрещали гости само веднъж: Лео, преди да си промени вероизповеданието, но той не звъня, качи се горе с Мари.

Звънът звучеше някак странно, едновременно плахо и все пак упорито. Страшно се изплаших, че може да е Моника, може би дори да я беше изпратил Зомервилд под някакъв предлог. Веднага ме обзе отново комплексът на нибелунгите. Изтичах в антрето с мокрите си пантофи, не намерих бутона, който трябваше да натисна. Докато го търсех, се сетих, че Моника имаше ключ от апартамента. Най-сетне намерих бутона, натиснах го и чух долу шум, сякаш пчела се удря в някакъв прозорец. Излязох на стълбището и заставах до асансьора. Червената лампичка „заето“ светна, светна числото едно, две, нервно наблюдавах номерата на етажите, когато изведнъж забелязах, че до мен стои някой. Стреснах се, обърнах се: хубава жена, светлоруса, не прекалено слаба, с много мили светлосиви очи. Шапката ѝ беше според моя вкус прекалено червена. Усмихнах се, и тя се усмихна и каза:

— Вие сигурно сте господин Шнир, аз се казвам Гребсел, вашата съседка съм. Радвам се най-после да ви видя.

— И аз се радвам — отвърнах и наистина се радвах.

Въпреки червената шапка госпожа Гребсел бе наслада за очите. Под мишницата ѝ видях вестник „Гласът на Бон“, тя проследи погледа ми, изчерви се и каза:

— Не обръщайте внимание на това.

— Ще му кажа аз на този — рекох, — само ако знаехте какъв жалък лицемер е, а и ме измами с цяла бутилка ракия.

Тя се засмя.

— Мъжът ми и аз бихме се радвали — каза тя, — ако се сближим със съседите си. За дълго ли ще останете?

— Да — отвърнах, — ще ви позвъня някой път, ако позволите — и при вас ли всичко е в ръждивочервен цвят?

— Естествено — потвърди тя, — ръждивият цвят е отличителният белег на петия етаж.

Асансьорът се задържа по-дълго на третия етаж, сега светна числото четири, после пет, аз отворих вратата и от изумление отстъпих

крачка назад. От асансьора излезе баща ми, задържа вратата отворена да се качи госпожа Гребсел и се обърна към мен.

— Боже господи — казах, — татко.

Никога досега не му бях казвал „татко“, винаги само тате. Той каза:

— Ханс — и се опита несръчно да ме прегърне. Влязох пред него в жилището, взех му палтото и шапката, отворих вратата на дневната и му посочих кушетката. Той седна бавно.

И двамата бяхме много смутени. Изглежда смущението е единствената възможност за разбиране между родители и деца. Вероятно обръщението ми „татко“ е прозвучало много патетично и това увеличи смущението, което и без това бе неизбежно. Баща ми седна в едно от ръждивочервените кресла и ме погледна, като поклащаше глава: с мокрите пантофи, мокрите чорапи, в прекалено дългата хавлия, която на всичкото отгоре бе и ненужно огнено червена. Баща ми не е висок, нежен е и по един умел начин небрежно елегантен, така че хората от телевизията се втурват веднага към него, когато трябва да се дискутират някои стопански проблеми. Той излъчва доброта, разум и като телевизионна звезда е вече по-известен, отколкото можеше да стане като каменовъглен магнат от рода Шнир. Той мрази всякакъв вид бруталност. Като го види така човек, може да предположи, че пуши пури, не дебели, а леки, тънки пури, а това, че един почти седемдесетгодишен капиталист пуши цигари, го правеше изненадващо очарователен и прогресивен. Разбирам, че го изпращат на всички дискусии, на които става дума за пари. По външния му вид личи, че не само излъчва доброта, но е и благ. Поднесох му цигарите, дадох му огънче и когато се наведох към него, той каза:

— Не знам много за клоуните, но все нещичко зная. Обаче, че се къпят в кафе, е ново за мен.

Той може да бъде много остроумен.

— Не се къпя в кафе, татко — казах му, — исках само да си наля кафе, но не успях.

Поне сега можех да му кажа тате, но вече бе късно.

— Искаш ли да пийнеш нещо?

Той се засмя, погледна ме недоверчиво и попита:

— И какво имаш в къщи?

Отидох в кухнята: в хладилника беше конякът, имаше и няколко бутилки минерална вода, лимонада и една бутилка червено вино. Взех от всичко по едно шише, занесох ги в хола и ги наредих пред баща ми на масата. Той си извади очилата от джоба и започна да изучава етикетите. Като поклати неодобрително глава, отстрани най-напред коняка. Знаех, че обича да пие коняк и казах обидено:

— Но този изглежда добра марка.

— Марката е превъзходна — отвърна той, — но и най-добрият коняк не струва, когато е изстуден.

— Боже мой — казах тогава, — конякът не се ли слага в хладилника?

Погледна ме над очилата, сякаш току-що се бях отдал на содомия. Той е и по свой начин естет. Сутрин връща препечената си филийка три-четири пъти в кухнята, докато Анна ги докара най-сетне до точно необходимия кафяв загар, една мълчалива борба, която започва всяка сутрин отново, защото Анна така или иначе смята препечените филийки за „англосаксонска дивотия“.

— Коняк в хладилник — каза баща ми презрително, — ти наистина ли не знаеш или само се правиш? Човек никога не може да разбере кога какво говориш!

— Не знам — отговорих му.

Погледна ме изпитателно, усмихна се и изглежда ми повярва.

— А толкова пари хвърлих за твоето възпитание — каза тогава.

Това трябваше да прозвучи иронично, така както един почти седемдесетгодишен баща разговаря със своя напълно възрастен син, но иронията не му се удаде, тя застина при думата пари. Клатейки глава той отстрани и лимонадата, и червеното вино, и каза:

— При тези обстоятелства минералната вода ми се струва най-сигурната напитка.

Взех две чаши от бюфета и отворих минералната вода. Поне това изглежда направих както трябва. Той кимна одобрително, докато ме наблюдаваше.

— Смущава ли те — казах аз, — ако остана по хавлия?

— Да — отвърна той, — смущава ме. Моля те, облечи се както трябва. Външният ти вид и твоята... твоята миризма на кафе придават на цялата ситуация комичност, която не ѝ подхожда. Трябва сериозно

да говоря с теб. И освен другото — извинявай, че говоря така открито — както сигурно знаеш, мразя всякаква проява на немарливост.

— Това не е немарливост — защитих се аз, — само една проява на отпускане.

— Не знам — каза той, — колко пъти в живота си действително си ме слушал, сега вече не си задължен да бъдеш послушен. Моля те само за една услуга.

Смаях се. Преди баща ми беше по-скоро стеснителен, почти мълчалив. В телевизията се бе научил да дискутира и да се аргументира, с един „неопровержим чар“. Бях прекалено уморен, за да се измъквам от този чар.

Отидох в банята, събух си нахиснатите в кафе чорапи, подсуших си краката, облякох риза, панталон, сако, отидох бос в кухнята, изсипах си стопления боб в една чиния и просто изсипах върху него рохките яйца, изгребах с една лъжичка остатъците от черупките, взех една филия хляб, една лъжица и отидох в хола. Баща ми погледна чинията с физиономия, изразяваща много добре дозирана смес от удивление и отвращение.

— Извинявай — казах аз, — не съм ял нищо от девет часа сутринта и мисля, че няма да ти е много приятно, ако припадна в краката ти.

Той успя да се усмихне мъчително, поклати глава, въздъхна и каза:

— Е, добре... Но знаеш ли, да се консумират *само* белтъчини, просто не е здравословно.

— След това ще изям и една ябълка — отвърнах му. Разбърках боба с яйцата, отхапах от хляба и взех една лъжица от кашата, която ми беше много вкусна.

— Трябваше да сложиш отгоре поне малко доматино пюре.

— Нямам в къщи — отвърнах.

Хранех се много бързо и шумовете, които издавах при яденето, изглежда не се харесваха на баща ми. Той потисна отвращението си, но не много убедително, и накрая аз станах, отидох в кухнята, пред хладилника изядох прав яденето си и се наблюдавах как ям в огледалото над него. През последните седмици не бях правил дори и най-важните от моите упражнения: тренирането на мускулите на лицето. Един клоун, при който главният ефект се добива чрез

неподвижността на лицето, трябва да поддържа тъкмо лицето си изключително подвижно. По-рано, винаги преди да започна тренировката си, изплезвах език, за да стана колкото може по-близък със самия себе си, преди да захвана отново да се отдалечавам от себе си. По-късно изоставих това и започнах да се вглеждам всеки ден в отражението на лицето си, без да прилагам каквито и да било трикове. Гледах лицето си всеки ден по половин час, докато накрая се откъсвах от моето собствено аз: тъй като нямам склонност да се люблювам на себе си, често ми се струваше, че вече съм близко до полудяването. Чисто и просто забравях, че лицето, което виждам в огледалото, е мое, и когато завършвах тренировката, обръщах огледалото към стената, а ако по-късно през деня случайно минех покрай някое огледало, се уплашвах: в банята, в тоалетната стоеше някакъв чужд човек, за когото не можех да разбера сериозен ли е или комичен, някакъв дългонос, блед призрак — и тогава се втурвах, колкото мога по-бързо при Мари, за да се огледам в нейното лице. Откакто тя си отиде, не мога вече да тренирам лицето си: изпитвам страх, че ще полудея. Винаги, когато свършвах упражненията си, се приближавах съвсем близо до Мари, толкова близо, че да се зърна в нейните зеници: виждах се съвсем мъничък, малко разкривен, но се познавах: това бях аз и същевременно онзи, от когото се плаших в огледалото. Как можех да обясня на Цонерер, че без Мари не бях в състояние да се упражнявам пред огледалото? Да се гледам сам, докато се храня — беше тъжно, но не ме плашеше. Можех да съсредоточа погледа си върху лъжицата, можех да разглеждам бобените зърна, следите от белтъка и жълтъка, размазани по чинията, филийката хляб, която есе повече и повече намаляваше. Огледалото потвърждаваше само нещо толкова вълнуващо реално, каквото е празната чиния, парченцето хляб, което все повече намаляваше, леко изцапаните уста, които избърсвах с ръкава си. Аз не тренирах. Нямах никой, който после можеше да ме измъкне обратно от огледалото. Бавно се върнах пак в хола.

— Много бързо — каза баща ми. — Много бързо ядеш. Седни най-после. Нищо ли няма да пийнеш?

— Не — отвърнах, — исках да си направя кафе, но нищо не стана.

— Да ти направя ли аз? — попита той.

— А ти можеш ли? — попитах.

— Хвалят ме, че правя много добро кафе — отговори той.

— Ах, остави — рекох, — ще пийна малко минерална вода, не е толкова важно.

— Но аз ще ти го направя с удоволствие — каза той.

— Не — настоях, — благодаря. В кухнята е пълен хаос. Има огромна локва кафе, отворени консервени кутии, черупки от яйца по пода.

— Е, добре — съгласи се баща ми, — както искаш.

Изглеждаше неимоверно засегнат. Наля ми минерална вода, поднесе ми табакерата си, аз взех една цигара, той ми поднесе огънче и ние запушихме. Беше ми жал за него. Сигурно с чинията с боб съвсем го бях извадил от равновесие. Сигурно бе очаквал да намери при мен това, което си представяше под бохемско: изискано безредие и всевъзможни модерни неща по тавана и стените. Но по някаква случайност това жилище е подредено безвкусно, почти еснафски, и аз забелязах, че това го потискаше. На времето купихме цялата мебелировка по един каталог, картините по стените бяха все репродукции, само две от тях бяха модернистични, а единствено хубави бяха два акварела от Моника Силвс, които бяха окачени над скрина: Рейнски пейзаж III и Рейнски пейзаж IV — тъмносиви тонове с едва забележими бели следи. Няколкото красиви неща, които имаме — столове, вази, а в ъгъла масичка за сервиране на чай — бе купила Мари. Баща ми е човек, който се нуждае от известна атмосфера, а атмосферата в нашето жилище го правеше нервен и мълчалив.

— Мама ли ти каза, че съм тук? — попитах накрая, когато запалихме втора цигара, без да сме си казали нито дума.

— Да — отвърна той, — защо не й спестяваш подобни неща?

— Ако не се бе обадила с нейния комитетски глас, всичко щеше да протече по друг начин — отговорих аз.

— Имаш нещо против този комитет ли? — попита той спокойно.

— Не — отвърнах, — много е хубаво, че се премахват расовите противоречия, но аз имам друго схващане за расата, различно от комитета. Негрите, например, са тъкмо последен вик на модата — вече исках да предлага на мама да постави между влъхвите при витлеемските ясли един негър, когото добре познавам, а като си помисли човек, че съществуват няколкостотин негърски раси. Комитетът никога няма да остане без работа. Или циганите — казах,

— мама трябва някой път да покани цигани на чай. Направо от улицата. Има достатъчно задачи.

— Не исках да говоря с теб за това — каза баща ми.

Замълчах. Той ме погледна и каза тихо:

— Исках да говоря с теб за пари.

Продължавах да мълча.

— Предполагам, че си доста затруднен. Кажеш нещо.

— Затруднен е добре казано. Сигурно цяла година няма да мога да давам представления. Погледни.

Повдигнах си крачола на панталона и му показах подутото си коляно, пуснах отново крачола и с показалеца на дясната си ръка му посочих лявата страна на гърдите си.

— И тук — казах.

— Господи — възкликна баща ми, — сърцето?

— Да — отвърнах, — сърцето.

— Ще се обадя на Дромерт и ще го помоля да те приеме. Той е най-добрият кардиолог, когото имаме.

— Това е недоразумение — казах тогава, — не ми трябва консултацията на Дромерт.

— Но нали каза: сърцето.

— Може би трябваше да кажа душата, чувствата, вътре в мен — просто „сърцето“ ми се стори най-подходящо.

— А-а, така ли — каза той сухо, — тази история. Сигурно Зомервилд му е разказал „историята“ при игра на скат в мъжкия клуб, докато са яли заешко рагу, пили са бира и са раздавали картите.

Той стана, започна да ходи напред-назад, след това застана зад креслото, подпря се на облегалката и погледна надолу към мен.

— Сигурно звучи глупаво — каза после, — ако започна да ти говоря големи приказки, но знаеш ли какво ти липсва? Липсва ти това, което прави мъжа мъж: да можеш да се примиряваш.

— Това днес вече го чух веднъж — отговорих.

— Тогава го чуи за трети път: примири се.

— Остави — казах уморено.

— Знаеш ли какво ми беше, когато Лео дойде при мен и каза, че ще става католик. Беше ми толкова болезнено, както смъртта на Хенриета — нямаше толкова да ме заболи, ако ми бе казал, че ще става комунист. Под това все пак мога да си представя нещо, когато един

млад човек си мечтае неправилно за социална справедливост и така нататък. Но това... Той се вкопчи в облегалката на креслото и заклати усилено глава. — Това не. Не.

Изглежда за него това бе сериозно. Беше съвсем преbledнял и изглеждаше много по-възрастен, отколкото беше.

— Седни, татко — казах аз, — изпий сега един коняк.

Той седна, кимна с глава към бутилката с коняк, взех от бюфета една чаша, налях му, той взе коняка и го изпи без да ми благодари или да ми каже наздраве.

— Ти сигурно не разбираш това — каза тогава.

— Не — отговорих аз.

— Безпокоя се за всеки млад човек, който вярва в тези неща — каза той, — затова толкова страшно ме засегна, но и с това се примирих — примирих. Какво ме гледаш така?

— Трябва да те помоля да ми простиш нещо — казах му. — Когато те видях по телевизията, си помислих, че си великолепен актьор. Дори и малко клоун.

Той ме погледна недоверчиво, почти обидено, и аз добавих бързо:

— Не, наистина, тате, беше прекрасен.

Зарадвах се, че успях пак да му кажа тате.

— Те просто ме принудиха да приема тази роля — каза тогава той.

— Но тя ти отива — казах аз, — и каквото играеш в нея, го играеш добре.

— Аз нищо не играя — наблегна той сериозно, — абсолютно нищо, няма нужда нищо да играя.

— Лошо — казах аз, — за твоите противници.

— Аз нямам противници — възмути се той.

— Още по-лошо за твоите противници — продължих аз.

Той отново ме погледна недоверчиво, после се усмихна и каза:

— Но аз наистина не ги чувствам като противници.

— Много по-лошо; отколкото си мислех — казах. — Тези, с които постоянно говориш за пари, въобще ли не знаят, че винаги премълчавате най-важното — или сте се договорили преди да ви покажат на екрана?

Той си наля коняк и ме погледна въпросително:

— Исках да говоря с теб за бъдещето ти.

— Момент — казах аз, — мен ме интересува просто как се прави това. Вие говорите винаги за проценти, десет, двайсет, пет, петдесет процента — но никога не казвате колко процента от какво?

Той изглеждаше почти глупаво, когато вдигна чашата с коняк, отпи и ме погледна.

— Искам да кажа — продължих, — че не съм учил много аритметика, но знам, че сто процента от половин пфениг, е половин пфениг, докато пет процента от един милиард са петдесет милиона... разбираш ли?

— Боже господи — каза баща ми тогава, — толкова много време ли имаш да гледаш телевизия?

— Да — отвърнах, — след тази история, както я наричаш ти, гледам много телевизия — това прекрасно ме изпразва. Прави ме съвсем празен, и когато човек вижда баща си веднъж на три години, се радва като го види на телевизионния екран. Някъде в някоя кръчма, на бира, на полутъмно. Понякога наистина се гордея с теб, колко умело успяваш да предотвратиш някой да те пита за размера на процента.

— Грещиш — каза хладно. — Аз нищо не предотвратявам.

— А не е ли скучно да нямаш противници?

Той стана и ме погледна сърдито. Аз също станах. И двамата застанахме зад креслата си и сложихме ръце на облегалките. Засмях се и казах:

— Като клоун естествено се интересувам от модерните форми на пантомимата. Веднъж, когато седях сам в задното помещение на една кръчма, изключих звука. Прекрасно. Проникването на изкуството за самото изкуство в политиката за доходите, в икономиката. Жалко, че не си виждал моя номер „Заседание на управителния съвет“.

— Искам да ти кажа нещо — започна той. — Говорих с Генехолм за теб. Помолих го да види някои от твоите изпълнения и да ми направи една... един вид преценка.

Изведнъж се прозях. Беше неучтиво, но неизбежно, а отлично съзнавах колко бе неловко. През нощта бях спал лошо и имах много тежък ден. Когато някой вижда за първи път след три години баща си, всъщност за първи път в живота си разговаря с него сериозно, прозяването е сигурно най-неуместното, което може да направи. Бях много възбуден, но уморен до смърт и съжалявах, че точно сега

трябваше да се прозая. Името Генехолм ми действаше като сънотворно. Хора като баща ми трябва винаги да имат *най-доброто*: най-добрия кардиолог в света Дромерт, най-добрия театрален критик на Федералната република Генехолм, най-добрия шивач, най-доброто шампанско, най-добрия хотел, най-добрия писател. Скучно е. Прозаявката ми се превърна почти в конвулсия, мускулите около устата ми изпращяха, фактът, че Генехолм е педераст, не променя нищо в това, че името му предизвиква у мен скука. Педерастите могат да бъдат много забавни, но точно забавните хора намирам за скучни, особено ексцентриците, а Генехолм бе не само педераст, но и ексцентричен. Той най-често идваше на партитата, които даваше майка ми, и се приближаваше толкова близо до хората, че човек всеки път ненужно усещаше дъха му и чрез миризмата участваше в последното му хранене. Когато го видях за последен път, преди четири години, миришеше на картофена салата и на фона на тази миризма червената му кардиналска жилетка и меденожълтите му мефистофелски мустаци вече не ми се виждаха екстравагантни. Той беше много духовит, всеки знаеше, че беше духовит, и затова трябваше постоянно да бъде духовит. Уморително съществуване.

— Извинявай — казах аз, когато можех да бъда сигурен, че поне засега съм преодолял прозаявката си.

— И какво казва Генехолм?

Баща ми се бе обидил. Той винаги се обиждаше, когато човек се поотпусне, а моята прозаявка не го засягаше субективно, а обективно. Поклати глава като при вида на бобената ми супа.

— Генехолм наблюдава твоето развитие с голям интерес, той е много доброжелателен към теб.

— Педерастите не губят никога надежда — казах аз, — те са жилав народ.

— Остави това — каза остро баща ми, — радвай се, че имаш зад гърба си един толкова влиятелен и професионален благодетел.

— Напълно съм щастлив — отговорих.

— Но той има страшно много възражения срещу онова, което си направил досега. Смята, че трябва да избягваш всичко ала Пиеро, имаш талант за Арлекин, но било жалко да се занимаваш с такова нещо — а като клоун си бил невъзможен. Той вижда най-добрия ти

шанс в последователното ти преминаване към пантомимата... слушаш ли ме въобще?

Гласът му ставаше все по-остър.

— Моля ти се — казах тогава, — чувам всяка дума, всяка отделна от тези умни и точни думи, не се смущавай от факта, че съм си затворил очите.

Докато той цитираше Генехолм, аз си бях затворил очите. Действаше ми толкова благотворно и ме освобождаваше от гледката на тъмнокафявия скрин до стената зад баща ми. Отвратителна мебел, която някакси напомняше на училище: тъмнокафявият цвят, черните дръжки, светложълтите лайсни по горния ръб. Скринът беше от бащиния дом на Мари.

— Моля — казах тихо, — продължавай.

Бях мъртво уморен, болеше ме стомахът, главата и стоях толкова напрегнат зад креслото, че коляното ми започна да се подува още повече. Зад затворените си клепачи виждах лицето си, както го познавах от огледалото от хилядите часове тренировка, напълно неподвижно, цялото покрито с белило, дори миглите ми не трепваха, също и веждите, само очите, те се движеха бавно насам-натам като подплашено зайче, за да постигна онзи ефект, който критиците като Генехолм бяха нарекли „тази удивителна способност да представя животинска меланхолия“. Бях мъртъв, за хиляди часове заключен с моето лице — никаква възможност да намеря спасение в очите на Мари.

— Хайде, говори — казах.

— Той ме посъветва да те изпратя при един от най-добрите учители. За една година, за две, за половин година. Генехолм смята, че трябва да се концентрираш, да учиш, да добиеш толкова съзнателност, че отново да станеш наивен. И упражнения, упражнения, упражнения — и, слушаш ли ме още?

Гласът му звучеше слава богу по-меко.

— Да — отговорих.

— И аз съм готов да финансирам това.

Имах чувството, че коляното ми е толкова дебело и кръгло като газомер. Без да отварям очи, опипвайки креслото го заобиколих и седнах, заопипвах за цигарите на масата като слепец. Баща ми извика от ужас. Мога да играя толкова добре слепец, че всички ще повярват,

че съм сляп. И самият аз се чувствах сляп, можеше и да остана сляп. Не играех ролята на слепец, а на току-що ослепял, и когато най-последно запалката на баща ми, почувствах също колко силно трепереше той.

— Момчето ми — прошепна уплашено, — болен ли си?

— Да — отвърнах тихо, дръпнах от цигарата, поех дълбоко дима, — смъртно съм болен, но не съм сляп. Боли ме стомахът, боли ме главата, боли ме коляното, в мен се разраства огромна меланхолия — но най-лошото е, знам много добре, че Генехолм е прав, някъде деветдесет и пет процента, и знам дори какво е казал още. Говори ли за Клайст?

— Да — потвърди баща ми.

— Каза ли, че първо трябва да изгубя душата си — да бъда съвсем празен, и чак тогава ще мога да си позволя нова. Каза ли го?

— Да — съгласи се баща ми, — откъде знаеш това?

— Боже мой — казах аз, — познавам теориите му и знам откъде ги има. Но аз не искам да загубя душата си, искам само да си я върна.

— Ти си я изгубил?

— Да.

— Къде е тя?

— В Рим — отговорих, отворих очи и се разсмях.

Баща ми наистина бе силно пребледнял от страх и остарял. Смехът му прозвуча с облекчение и въпреки това сърдито.

— Хлапе такава — каза той, — всичко това игра ли беше?

— За съжаление — отговорих, — не съвсем и не добре изиграно. Генехолм би казал: още е много натуралистично — и има право. Педерастите най-често са прави, те имат огромна способност да се вживяват — но и нищо повече. И все пак.

— Хлапе такава — повтори баща ми. — Как ме разигра само.

— Не — казах аз, — не, аз не те разиграх повече, отколкото би те разиграл един истински слепец. Повярвай ми, не всяко ходене пипнешком и търсене на опора е непременно необходимо. Някои слепци играят ролята на слепи, въпреки че наистина са слепи. Сега пред очите ти бих могъл така да куцам до вратата, че ще изпишиш от болка и съчувствие и веднага ще се обадиш за лекар, за най-добрия хирург в света, Фретцер. Да го направя ли?

Вече бях станал.

— Моля те, остави това — каза той измъчено и аз отново седнах.
— Моля те, седни и ти — казах, — нервираш ме като стоиш прав.

Той седна, наля си минерална вода и ме погледна объркано.

— Човек не може да те разбере — каза той, — дай ми ясен отговор. Ще ти платя следването, все едно къде искаш да отидеш. Лондон, Париж, Брюксел. От хубавото — най-хубавото.

— Не — отвърнах уморено, — това ще е точно погрешното. На мен следване вече не ми помага, а само работа. Аз съм учил, когато бях на тринайсет, четиринайсет години до дваисет и една. Само че вие не сте го забелязали. И щом Генехолм смята, че сега все още мога да уча, той е по-глупав, отколкото съм смятал.

— Той е специалист — каза баща ми, — най-добрият, когото познавам.

— Дори най-добрият тук — съгласих се, — но е само един специалист, разбира от театър, трагедия, комедия дел арте, комедия, пантомима, но погледни само колко лоши са неговите собствени комедиантски опити, когато изведнъж се появи във виолетови ризи и черни копирени папионки. Всеки дилетант би се срамувал. Че критиците са критични не е най-лошото в тях, а че към самите себе си са безкритични и без капка чувство за хумор. Тъжна работа. Естествено той наистина е голям специалист — но да смята, че след шест години на сцената трябва да започна да уча — пълна глупост!

— Значи парите не ти трябвават? — попита баща ми.

Малка нотка на облекчение в гласа му ме направи подозрителен.

— Напротив — казах, — парите ми трябвават.

— Какво ще правиш? Ще продължаваш да играеш при това положение?

— Кое положение? — попитах.

— Е — каза той смутено, — знаеш какво писаха твоите вестници.

— Моите вестници ли? — попитах. — От три месеца съм играл само в провинцията.

— Набавиха ми всичките — каза той, — и с Генехолм ги проучихме основно.

— По дяволите — казах, — какво му плати за това?

Той се изчерви.

— Остави това — каза той, — какво възнамеряваш да правиш?

— Да тренирам — отговорих, — да работя, половин година, цяла година, не знам още.

— Къде?

— Тук — отвърнах, — къде другаде?

Не успя да скрие уплахата си.

— Няма да ви безпокоя и няма да ви компрометирам, дори няма да идвам на вашите приеми — казах аз.

Той се изчерви. Няколко пъти бях ходил на техните приеми, като някой външен, без така да се каже да ходя лично при тях. Бях пил коктейли, бях ял маслини, бях пил чай и на тръгване си бях взел цигари, така открито, че прислужниците ме бяха видели, изчервяваха се и се обръщаха.

— Ах! — каза само баща ми.

Обърна се в креслото. Изглежда му се искаше да стане и да отиде при прозореца. Сега само сведе поглед и каза:

— Бих предпочел да избереш сигурния път, който предлага Генехолм. Трудно ми е да финансирам нещо несигурно. Нищо ли не си спестил? Сигурно добре си печелил през тези години.

— Не съм спестил нито пфениг — отвърнах, — притежавам една, една-единствена марка.

Извадих марката от джоба си и му я показах. Той наистина се наведе над нея и я заразглежда като странно насекомо.

— Трудно ми е да ти повярвам — каза след малко, — във всеки случай не съм те възпитавал в прахосничество. Колко ще ти трябва месечно, мислил ли си по този въпрос?

Сърцето ми заби силно. Не съм си мислил, че ще иска така директно да ми помогне. Замислих се. Не прекалено малко и не прекалено много, и все пак трябваше да имам достатъчно, но аз нямах никаква, ни най-малка представа колко пари щяха да ми трябват. Ток, телефон и все някак трябваше да живея. Изпотих се от напрежение.

— Първо — казах, — ще ми трябва дебел гумен дюшек, голям колкото тази стая, седем на пет, него можеш да ми намериш по-евтино от вашата рейнска фабрика за гумени изделия.

— Добре — каза усмихнат, — дори ще ти го подаря. Седем на пет — но Генехолм смята, че не би трябвало да се занимаваш с акробатика.

— Няма, тате — казах, — освен дюшека, ще ми трябват сигурно хиляда марки на месец.

— Хиляда марки — каза той.

Стана, ужасът му бе искрен, устните му трепереха.

— Е, добре — казах тогава, — какво мислиш ти?

Аз нямах представа колко пари има той в действителност. Цяла година по хиляда марки — толкова можех да смятам — бяха дванайсет хиляди марки, а такава сума не можеше да го убие. Беше наистина милионер, бащата на Мари ми го беше обяснил и веднъж го бе изчислил. Не си спомнях точно. Той имаше навсякъде акции и във всичко „беше бръкнал с ръчички“. Дори и в тази фабрика за козметика за баня.

Разхождаше се зад креслото си съвсем спокоен, движейки устни, сякаш изчисляваше. Може би го правеше наистина, но продължаваше много дълго.

Отново се сетих колко стиснати се показаха, когато избягахме с Мари от Бон. Баща ми ми писа, че по морални съображения ми отказвал всякаква подкрепа и очаквал от мен „със собствените си ръце“ да изхранвам себе си „и нещастното, почтено момиче, което си съблазнил“. Той винаги ценял стария Деркум, както аз съм знаел, като противник и като човек, и всичко това било скандално.

Живеехме в един пансион в Кьолн-Еренфелд. Седемстотинте марки, които майката на Мари ѝ бе завещала, свършиха след месец, и аз имах чувството, че с тях бяхме живели много пестеливо и разумно.

Живеехме близо до гарата на Еренфелд, от прозореца на нашата стая се виждаха червените тухлени стени на товарната рампа, влакове с кафяви въглища пристигаха в града пълни, а излизаха от него празни, утешителна гледка, приятен шум, и тогава винаги си спомнях за материалното благополучие на нашето семейство. От прозореца на банята се виждаха цинкови варели и въжета за сушене на пране, понякога вечер се чуваше как пада консервна кутия или плик с боклук, тайно запратени в двора от някой прозорец. Често лежах във ваната и си пеех псалми от литургия, докато накрая хазяйката ми забрани да пея — „Хората мислят, че съм скрила някакъв избягал пастор“, — а след това ми спря и водата за бойлера. Според нея аз се къпех много често и тя смяташе, че това е ненужно. Понякога тя разравяше с ръжен

изхвърлените пакети с боклук в двора, за да разбере от съдържанието кой им е изпращачът: обелките от лук, утайката от кафе, кокалите от котлети ѝ даваха материал за сложни комбинации, които тя системно допълваше и със сведения от месарниците и зеленчуковите магазини, но без какъвто и да било резултат. Огризките никога не можеха да издадат личността на виновника. Заплахите, които изпращаше нагоре, към закритото с пране небе, бяха формулирани така, че всеки можеше да ги приеме за себе си: „Мене никой не може да ме излъже, много добре знам кой го върши“. Сутрин винаги седяхме до прозореца и дебнехме раздавача, който понякога ни носеше колетчета от приятелки на Мари, от Лео, от Ана и на много нередовни промеждутъци чекове от дядо, но от родителите ми — само наставления как да взема „в ръце съдбата си и да преодолявам несполуките си със собствени сили“.

По-късно майка ми дори ми писа, че вече ме била „изхвърлила“ от сърцето си. Понякога тя можеше да бъде блудкава до идиотщина, защото просто цитираше от един роман на Шницлер със заглавие „Раздвоено сърце“. В този роман едно момиче бива „изхвърлено“ от сърцата на своите родители, понеже отказва да роди дете, заченото от „благороден, но слабохарактерен човек на изкуството“, струва ми се, театрален актьор. Майка ми цитираше буквално едно изречение от осма глава на романа: „Съвестта ми ме кара да те изхвърля от сърцето си“. Тя явно намираще, че този цитат е подходящ. Във всеки случай „ме изхвърли от сърцето си“. Сигурен съм, че тя го стори само защото това ѝ даваше възможност да си спести конфликти, както по отношение на своята съвест, така и по отношение на банковата си сметка. У дома очаквах, че аз ще започна някакъв героичен живот: да отида да работя в някоя фабрика или на някой строеж, за да мога да изхранвам любимата си. И всички бяха разочаровани, когато не го направих. Дори Лео и Ана явно проявиха своето разочарование. Те навярно си представяха вече как на разсъмване потеглям със сандвичи и съдинка, как изпращам на Мари от вратата на стаята въздушна целувка, а вечер ме виждаха да се прибирам у дома, „капнал от умора, но доволен“, и да чета вестник или да гледам как Мари плете. Аз обаче не правех ни най-малко усилие да превърна тези представи в действителност. Останах при Мари, а на Мари ѝ беше много приятно, когато стоях при нея. Чувствах се „артист“ (много повече, отколкото по-късно) и двамата превръщахме в действителност

детските си представи за бохемство: на масата — празни бутилки, по стените — зебла, на пода — разноцветни рогозки. И до днес се изчервявам от умиление, когато си припомня онази година. Когато в края на седмицата Мари отиваше при нашата хазяйка, за да измоли малка отсрочка на наема, хазяйката започваше всеки път да се кара с нея и я питаше защо не тръгне на работа. А Мари отговаряше с великолепия си патос: „Моят съпруг е артист, да, артист!“ Чух я веднъж като извика от мръсната стълба към отворената стая на хазяйката: „Да, артист!“ А хазяйката кресна с пресипналия си глас: „Какво, артист ли? А отгоре на това и ваш съпруг? Колко ли се е зарадвал служителят от гражданското!“ Най-много я ядосваше това, че ние почти винаги се излежавашме в леглата си до десет, та дори и до единнайсет часа. Тя нямаше и капка фантазия, за да пресметне, че по този начин за нас беше най-лесно да спестяваме от храната, от тока на електрическата печка, и не знаеше, че едва към дванайсет можех да отида да тренирам в малката зала край църквата, защото сутрин тази зала винаги беше заета: консултации за майки, занятия с конфирманти, курсове по готварство или съвещания на католическите жилищни кооперации. Живеехме близо до църквата, в която служеше капланът Хайнрих Белен, и тъкмо той ми бе дал тази възможност да тренирам в малката зала със сцена, а ни беше намерил и стаята в пансиона. По онова време много католици бяха изключително мили към нас. Госпожата, която водеше в залата до църквата курс по готварство, винаги ни даваше да изядем онова, което оставаше, най-често супа и крем, но понякога и месо, а когато Мари ѝ помагаше при почистването, на тръгване тя ѝ слагаше в джоба някое пакетче масло или пък пакет захар. От време на време оставаше след като аз започвах тренировките си, заливаше се от смях, като се хващаше за корема, а следобед ни вареше кафе. Остана мила към нас и след като разбра, че не сме женени. Бях с впечатлението, че тя изобщо не очакваше от артисти „да се женят наистина“. През студените дни отивахме там и малко по-рано. Тогава Мари вземаше участие в курса по готварство, а аз седях в гардеробната край малка електрическа печка и четях. През тънката стена чувах хихикането в залата, а после — сериозни лекции за калориите, витамините, калкулацията, но цялото това занимание ми се струваше доста забавно. Когато имаше консултации за майки, не ни позволяваха да припарваме там, докато не си отидеха всички. Младата

лекарка, която водеше консултациите, беше много коректна, държеше се приятелски, но по един определен начин и изпитваше страхотен ужас от праха, който аз вдигах, когато подскачах по сцената. По-късно тя взе да твърди, че този прах оставал във въздуха едва ли не до следващия ден и че това било вредно за кърмачетата и заради нея ми забраниха да използвам сцената най-малко двайсет и четири часа преди всяка нейна консултация. На Хайнрих Белен дори му се накура пасторът, който изобщо не знаел, че аз тренирам там всеки ден. В резултат на всичко това пасторът препоръча на Хайнрих „да не отива толкова далеч в своята любов към ближния“. Понякога ходех заедно с Мари и на църква. Там бе толкова приятно затоплено, винаги седях до радиатора, а беше и съвсем тихо, уличният шум ми се струваше безкрайно далечен и самата църква ми действаше благотворно със своята пустота: имаше по седем-осем души, и на няколко пъти ми се стори, че и самият аз принадлежа към това мълчаливо, печално братство, с което разделям загубата на нещо свидно, прекрасно при своето изгасване. Освен Мари и мен там имаше само стари жени. А скромността, с която Хайнрих Белен прислужваше на свещеника, подхождаше много на тъмната, грозна църква. Веднъж дори и аз се втурнах да му помогна, когато в края на литургията клисарят се беше запилял някъде, а светото писание трябваше да се пренесе отдясно на ляво. Забелязах, че Хайнрих Белен се пообърка, изгуби ритъм и тогава бързо се втурнах, взех светото писание от дясно и когато стигнах до средата на олтара, коленичих, а после го отнесох в лявата половина. Щях да се чувствам неблагодарен, ако не се бях притекъл на помощ на Хайнрих. Мари силно се изчерви, а Хайнрих се усмихна. Двамата с него се познавахме отдавна, в интерната той бе капитан на футболния отбор, беше по-голям от мен. Обикновено след литургията чакахме Хайнрих до олтара, той ни канеше на закуска, вземаше на кредит от едно магазинче яйца, шунка, кафе и цигари и винаги се радваше като момче, когато икономката му бе болна.

Мислех за всички тези хора, които ни бяха помагали, докато моите мили родители си бяха седели върху своите купища мръсни милиони, бяха ме изхвърлили от сърцето си и се наслаждаваха на моралната си правота.

Баща ми продължаваше да снове зад своето кресло и мърдаше устни, пресмятайки нещо. Вече се канех да му кажа, че се отказвам от

неговите пари, но все пак ми се струваше, че имам известно право да получа нещо от него, а и съвсем не ми се искаше да разигравам ролята на герой с една марка в джоба — за такава постъпка по-късно сигурно бих съжалявал. Действително се нуждаех от пари, час по-скоро, а той не ми беше дал нито стотинка, откакто бях напуснал нашия дом. Лео ни даваше всичките си джобни пари, Ана понякога ни изпращаше опечено от нея домашно хлебче, а по-късно дори и дядо ни беше изпращал от време на време пари, безкасови чекове за петнайсет, двайсет марки, а веднъж по някакви причини, които никога не ми станаха известни — чек за двадесет и две марки. Всеки път тия чекове се превръщаха за нас в страхотен театър: нашата хазяйка нямаше банкова сметка, Хайнрих също нямаше, и той като нас нямаше никаква представа за осребряването на тези чекове. Първия чек внесе в банката по текущата сметка на благотворителния фонд на своята енория, в спестовната каса му обясниха какво представляват тези безкасови чекове, тогава той отиде при своя свещеник и го помоли да му даде обикновен чек за петнайсет марки, но свещеникът едва не се пръсна от ярост. Той обясни на Хайнрих, че не може да му даде обикновен чек, защото трябва да отчете за какво са изразходвани тези пари и че благотворителният фонд изобщо е опасна работа, че го контролират и ако напише: „Изплатен чек на каплан Белен въз основа на безкасов чек“, ще си има ужасни неприятности, защото в края на краищата една енорийска сметка не е банкерска каса за размяна на чекове с „тъмен произход“. Свещеникът можел да декларира въпросния чек само като дар за определена цел, за непосредствена помощ от Шнир за Шнир и да ми изплати въпросната сума като дар от благотворителния фонд. Така можело, но не било съвсем редно. И това продължи цели десет дни, докато най-сетне си получихме нашите петнайсет марки, защото Хайнрих, разбира се, имаше да върши и хиляди други неща, той не можеше да се занимава само с получаването на сумите от моите безкасови чекове. Оттогава, щом получех подобен чек от дядо ми, аз направо се ужасявах. Дяволска работа — това хем бяха пари, хем не бяха, и никога не бяха онова, което действително ни беше необходимо: пари в брой. Накрая Хайнрих си отвори собствена банкова сметка, за да може да превръща нашите безкасови чекове в обикновени, но той често отсъстваше по три-четири дни, веднъж замина в отпуск за три седмици и точно тогава пристигна чек за двайсет и две марки, и накрая

се принудих да потърся в Кьолн единствения си приятел от детските години Едгар Винекен, който беше на някаква служба — струва ми се референт по културните въпроси в ГСДП. Успях да намеря адреса му в телефонния указател, но нямах дори и два пфенига, за да му се обадя по телефона, та ходих пеша от Кьолн-Еренфелд до Кьолн-Калк, не го намерих в къщи и стоях до осем часа вечерта пред вратата на къщата, защото неговата хазйяка не ми позволи да го чакам в стаята му. Той живееше близо до една много голяма и много мрачна църква на Енгелсщрасе (и до днес още не знам, дали се чувстваше задължен да живее на Енгелсщрасе, понеже членуваше в ГСДП). Бях напълно съсипан, смъртно уморен, гладен, нямах дори цигари и знаех, че Мари си беше в къщи и се безпокоеше. А Кьолн-Калк, Енгелсщрасе, близката химическа фабрика — всичко това съвсем не е утешителна гледка за един меланхолик. Накрая отидох в една хлебарница и помолих жената зад тезгяха да ми подари едно хлебче. Тя беше млада, но изглеждаше зле. Изчаках, докато магазинът се поизпразни, влязох вътре и без да поздравя с добър вечер, казах:

— Подарете ми едно хлебче!

Страх ме беше, че някой може да влезе. Тя ме погледна, тънките ѝ скръбни устни се стиснаха още повече, но след това се закръглиха, станаха някак по-плътни и без да произнесе нито дума, пхна в едно пликче три малки хлебчета и парче кейк и ми ги подаде. Струва ми се, че дори не казах благодаря, когато поех пликчето, и бързо излязох. Седнах на стъпалата пред входа на къщата, където живееше Едгар, започнах да ям хлебчетата и от време на време опипвах джоба си, за да се уверя, че чекът за двайсет и две марки е още там. Двайсет и две беше чудновата цифра, размишлявах за това от какво ли бе произлязла, може би беше остатъкът от някаква сметка или пък виц, а може би беше чиста случайност. Странното беше обаче, че там стоеше не само цифрата 22, а бе написано и словом „двайсет и две“ и дядо положително беше мислил за нещо, когато го беше писал. Тъй и не можах да го проумея. По-късно разбрах, че всъщност съм чакал Едгар на Енгелсщрасе в Калк само час и половина: тогава времето ми се стори цяла вечност, пълна с унии — тъмни фасади и изпарения от химическата фабрика. Едгар се зарадва, че ме вижда отново. Той направо сияеше, потупваше ме по рамото, заведе ме в неговата стая, където на една от стените висеше голяма снимка на Брехт, под нея —

китара и множество книги джобен формат, поставени върху лично от него направена лавица. Чух, че въвн той се скара на хазяйката си, че не ме бе пуснала вътре, после се върна с ракия, разказа ми все още сияещ, че току-що спечелил цяло сражение в театралния съюз срещу тия „нехранимайковци“ от ХДС, а после ме покани да му разкажа всичко, което бях преживял, откакто не се бяхме виждали. Още като деца ние в продължение на дълги години бяхме играли заедно. Неговият баща беше учител по плуване, а след това беше пазач на игрището близо до нашата къща. Помолих го да ми спести приказките, обясних му накратко положението, в което се намирах, и после го помолих да ми осребри чека. Той се показва изключително мил, разбра всичко, даде ми веднага трийсет марки, изобщо не искаше да вземе чека, аз обаче го умолявах да го приеме. Струва ми се, че едва не се разплаках, докато настоявах да го вземе. Той го прибра, пообиди се, а аз го поканих да ни дойде на гости и да види моите тренировки. После ме изпрати до трамвайната спирка при пощата в Калк, но щом видях на другия край на площада свободно такси, изтичах до там, влязох в таксито и само зърнах отдалеч обърканото, обидено, бледо, едро лице на Едгар. За пръв път в живота си си позволявах да взема такси и ако изобщо някой човек е заслужавал някога такси, то това бях аз през онази вечер. Просто нямаше да издържа да прекося целия Кьолн с безкрайно бавния трамвай и да чакам още цял час, докато видя Мари. Таксито излезе близо осем марки, дадох на шофьора още петдесет пфенига бакшиш и побягнах нагоре по стълбището на нашия пансион. Мари се хвърли разплакана на врата ми, а и аз се разплаках. И двамата бяхме изпитали толкова страх, струваше ни се, че сме били разделени цяла вечност и сега бяхме прекалено отчаяни, за да се целуваме, само непрекъснато си шепнехме, че вече никога, никога няма да се разделяме, „докато смъртта ни раздели“ — прошепна Мари. После тя „се приготви“, както го наричаше — напудри се, начерви си устните и отидохме в една от кръчмичките на Венлоер щрасе, изядохме по две порции гулаш, купихме си една бутилка червено вино и се прибрахме в къщи.

Едгар никога не ми прости това пътуване с такси, После го виждахме често и ни помогна дори още веднъж с пари, когато Мари направи спонтанния аборт. Той никога не заговори за пътуването ми с

такси, но в него остана малко недоверие, което и до днес не е изчезнало.

— Боже мой — каза баща ми високо и с нов тон в гласа, който ми бе чужд, — говори високо и ясно и си отвори очите. Вече няма да се хвана на този номер.

Аз отворих очи и го погледнах. Беше сърдит.

— Да не би да говоря? — попитах.

— Да — отговори той, — ти мърмориш под носа си, но единствените думи, които разбирам от време на време, са „мръсни милиони“.

— Та това е единственото, което можеш и трябва да разбереш.

— Разбрах и безкасов чек — каза още.

— Да, да — казах аз, — ела, седни пак и ми кажи какво си си представял под месечна подкрепа за една година.

Отидох при него, хванах го нежно за раменете и го притиснах в креслото. Той веднага стана отново и ние се оказахме съвсем близко един срещу друг.

— Аз пообмислих нещата — каза тихо, — ако не искаш да приемеш моето условие на солидно, контролирано обучение, а искаш да работиш тук... би трябвало всъщност — е, мисля, че двеста марки на месец би трябвало да ти стигнат.

Бях сигурен, че той искаше да каже двеста и петдесет или триста, но в последния момент каза двеста. Изглежда се беше изплашил от моето изражение и каза по-бързо, отколкото подходеше на вида му:

— Генехолм говореше за това, че аскетизмът е основа на пантомимата.

Все още не казвах нищо. Само го гледах с „празни очи“ като марионетка от куклен театър на Клайст. Дори не бях ядосан, само смаян по някакъв начин, който превръщаше онова, което бях научил с труд — да имам празни очи, в мой естествен израз. Той се нервира, на горната му устна се появиха капчици пот. Първият ми изблик все още не беше гняв или огорчение, нито дори омраза, празните ми очи бавно се изпълниха със съчувствие.

— Мили тате — казах тихо, — двеста марки съвсем не са малко, както изглежда мислиш ти. Това е една хубава сума, не искам да споря

с теб, но знаеш ли поне, че аскетизмът е скъпо удоволствие, във всеки случай онзи аскетизъм, за който говори Генехолм, защото той има предвид диета, а не аскетизъм, много постно месо и салати — най-евтината форма на аскетизма е глад, но гладен клоун — е, това е все пак по-добре от пиян клоун.

Отстъпих назад, беше ми толкова неудобно да стоя толкова близо до него и да го наблюдавам как капките пот по устните му наедриват.

— Виж какво — продължих, — да не говорим за пари, както подобава на джентълмени, а да говорим за нещо Друго.

— Но аз наистина искам да ти помогна — каза той отчаяно, — с удоволствие ще ти дам триста марки.

— Сега не искам да чувам нищо за пари — казах тогава, — исках само да ти обясня какво беше най-поразителното за мен в нашето детство.

— Какво? — попита той и ме погледна, сякаш очакваше смъртна присъда.

Той си мислеше, че ще започна да говоря за любовницата му, на която бе построил вила в Годесберг.

— Спокойно, спокойно — казах, — ще се учудиш. Най-поразителното в нашето детство беше познанието, че в къщи никога не получавахме достатъчно за ядене.

Той потръпна, когато казах ядене, преглътна, след това се засмя пресилено и попита:

— Искаш да кажеш, че никога не сте били истински сити?

— Точно това — отговорих спокойно, — ние никога не се насищаме истински, поне не в къщи. И до днес не знам, дали това бе от скъперничество или от принципност, бих предпочел да е било от скъперничество — но знаеш ли всъщност какво усеща едно дете, когато цял следобед е карало велосипед, играло е футбол или е плувало в Рейн?

— Предполагам апетит — каза той хладно.

— Не — казах аз, — глад. По дяволите, като деца знаехме само, че сме богати, много богати — но нищо не виждахме от тези пари — дори не се хранехме както трябва.

— Липсвало ли ви е някога нещо?

— Да — отговорих, — ще ти кажа: храна, а освен това и джобни пари. Знаеш ли какво ми се ядеше винаги като дете?

— Боже мой — промълви той боязливо, — какво?

— Картофи — отговорих. — Но мама тогава беше обзета от манията за отслабване — нали знаеш, тя винаги вървеше пред своето време — и у нас постоянно беше пълно с някакви глупави дърдорковци, от които всеки имаше своя теория за хранене, за съжаление в нито една от тях картофите нямаха положителна роля. Момичетата в кухнята понякога си варяха картофи, когато вас ви нямаше: варени необелени картофи с масло, сол и лук, понякога ни будеха и ние слизахме в кухнята по пижами и при условието, че ще мълчим, можехме да се наядем с картофи. Най-често в петък ходехме у семейство Винекен, там винаги имаше картофена салата и госпожа Винекен ни пълнеше чиниите. А у нас в панерчето винаги имаше много малко хляб, това бе срамна работа, нашето панерче, този проклет хрупкащ хляб като сухар, или няколко филийки, които „по здравословни причини“ бяха почти изсъхнали — когато отивахме у Винекенови и Едгар тъкмо беше купил хляб, майка му държеше хляба с лявата ръка на гърдите си, а с дясната режеше филии, които ние улавяхме и мажехме с мармалад от ябълки. Баща ми кимна вяло, поднесох му цигарите, той взе една, дадох му и огънче. Съчувствах му. Сигурно е ужасно за един баща да разговаря за първи път сериозно със сина си, чак когато е на двайсет и осем години.

— Мечтаех и за още хиляди други неща — продължих аз. — Например за бонбони, балони. Мама смяташе балоните за чисто разточителство. Вярно. Те са разточителство — но цялата ни мания по разточителство не би стигнала да изпрати като балон в небето всичките ви мръсни милиони. И тези евтини бонбони, за които мама имаше особено мъдри теории, с които доказваше, че са истинска, истинска отрова. Но в замяна на това тя не ни даваше по-хубави бонбони, които не бяха отровни, а не ни даваше никакви. В интерната всички се чудеха — казах тихо, — че единствено аз никога не се оплаквах от храната, изяждах си всичко и намирах яденето прекрасно.

— Ето, виждаш ли — каза той вяло, — значи в това все пак е имало нещо хубаво.

Думите му не прозвучаха много убедително, нито пък изразяваха задоволство.

— О — казах тогава, — напълно съм наясно с теоретичната педагогическа стойност на едно такова възпитание — но всичко това

бе теория, педагогика, психология, химия — но и смъртно озлобление. Семейство Винекен знаех кога имат пари — в петък, а у семейство Шнивинд и Холерат — на първия и петнайсетия ден от месеца. Тогава имаше нещо специално, за всеки по едно дебело парче салам или някакъв сладкиш, а госпожа Винекен всеки петък ходеше сутринта на фризьор, защото тогава в ранните часове на вечерта... е, както би казал ти, се посвещаваха на богинята Венера.

— Какво? — извика баща ми. — Да не би да искаш да кажеш...

Той се изчерви и ме погледна, като неодобрително клатеше глава.

— Да — рекох аз, — това искам да кажа. Петък следобед децата се изпращаха на кино. Преди това им разрешаваха да ядат сладолед, така че поне за три часа и половина ги нямаше в къщи, когато майката се връщаше от фризьор и бащата се прибираще с плика със заплатата. Ти знаеш, работническите жилища не са толкова големи.

— Искаш да кажеш — каза баща ми, — искаш да кажеш, че вие сте знаели защо изпращат децата на кино?

— Разбира се не съвсем точно — отговорих, — и по-голямата част разбрах по-късно, когато се замислих за това — а едва много по-късно разбрах защо госпожа Винекен така трогателно се изчервяваше, когато се връщахме от киното и ядяхме картофена салата. По-късно, когато господин Винекен стана пазач на игрището, нещата се промениха — тогава си беше повече в къщи. Като момче забелязвах само, че ѝ ставаше някак неудобно — и чак по-късно разбрах защо. Но в едно жилище, което се състоеше от една голяма стая и една кухня, и с три деца — те просто нямаша друга възможност.

Баща ми бе толкова потресен, че се уплаших, че ще му се стори неподходящо да заговорим пак за пари. Той приемаше нашата среща като трагична, но вече започна малко да се наслаждава на тази трагика на едно ниво на благородно страдание. А свикнеше ли с това, трудно щеше да се поднови разговорът за онези триста марки на месец, които ми бе предложил. С парите става като с „плътските желания“. Никой не говори откровено за тях, никой не мисли откровено за тях. Парите се смятат — както казваше Мари за „плътските желания“ на свещениците — или за „сублимирани“, или за вулгарни, но никога за такива, каквито са всъщност: храна или такси, кутия цигари или стая с баня.

Баща ми страдаше, това бе явно и потресаващо. Той се обърна към прозореца, извади носната си кърпа и изтри няколко сълзи. Още никога не бях виждал това: да плаче и наистина да използва носната си кърпа. Всяка сутрин той получаваше две чисти току-що изгладени носни кърпи, а вечер ги хвърляше малко поизмачкани, но съвсем чисти в коша в банята. На времето, понеже нямаше сапун за пране, майка ми бе водила поради пестеливостта си дълги дискусии с него не може ли да носи поне два или три дни носните си кърпи. „Само ги мъкнеш със себе си и те никога не са наистина изцапани — а нали трябва да съзнаваш отговорността си пред обществото, пред народа!“ Тя припомняше лозунга „Борба с разточителството“ и „Пазете всеки пфениг“. Но моят баща — един единствен път, доколкото мога да си спомня — енергично се възпротиви и настоя да получава и занаят пред всяка сутрин своите току-що изгладени носни кърпи. Никога не бях виждал по него някаква капчица или прашина, изобщо нещо, заради което трябваше да се употреби носна кърпа. Сега той стоеше до прозореца и изтриваше не само сълзи, а попиваше с кърпата си и нещо толкова вулгарно като потта от горната си устна. Бързо отидох в кухнята, понеже той продължаваше да плаче, чух го дори на няколко пъти да изхлипа. Прекалено малко са хората, които човек би искал да има пред себе си, когато плаче. И аз си помислих, че в случая собственият ти син, когото почти не познаваш, е най-неподходящият свидетел. Самият аз можех да плача само пред един човек, пред Мари, а не знаех дали любовницата на баща ми бе такава, че той да може да плаче пред нея. Виждал я бях само веднъж, бе ми се сторила мила и хубава, а също и приятно глупавичка, но доста много бях чувал за нея. Роднините ни я бяха описали като алчна за пари, но в нашия род за алчен се смяташе всеки, който бе толкова безсрамен да припомни това, че всеки човек от време на време си купува нещо за ядене, за пиене и обувки. Този, който смята цигарите, топлата вана, цветята, ракията за жизнено необходими, със сигурност ще попадне в хрониката като „луд разхитител“. Предполагам, че една любовница е скъпо удоволствие: тя трябва да си купува чорапи, рокли, трябва да плаща наем и винаги да е в добро настроение, което е възможно само при „напълно уредено финансово положение“, както би се изразил баща ми. Когато той отива при нея след смъртно скучните заседания на управителния съвет, тя би трябвало да е в добро настроение, да ухае хубаво, да е била на

фризьор. Не можех да си представя, че е алчна. Вероятно е била просто скъпа, а това в нашия род е равнозначно с алчна. Когато градинарят Хенкелс, който понякога помагаше на стария кочияш, с учудваща скромност изведнъж ни обърна внимание, че тарифата за помощни работници „всъщност от три години“ е по-висока от заплатата, която получаваше при нас, майка ми с пронизителен глас изнесе двучасова лекция за „алчността на някои хора“. Веднъж дала на раздавача двадесет и пет пфенига като новогодишен бакшиш и се бе възмутила, когато на следващия ден намери тези двадесет и пет пфенига в един плик в пощенската кутия с една бележка, на която раздавачът бе написал: „Не мога да понеса да ви ограбвам, уважаема госпожо.“ Естествено тя познаваше един държавен секретар в министерството на пощите, на когото веднага се оплака от „алчния и дързък човек“.

Бързо отидох в кухнята, заобиколих локвата от кафе, минах през антрето и влязох в банята, извадих запушалката на ваната и се сетих, че за първи път от години се бях къпал без да изпея поне лавретанската литания. Запах тихо Tantum Ergo, като същевременно с душа измивах остатъците от пяна по изпразващата се вана. Опитах и Лавретанската литания, винаги бях обичал онова еврейско момиче Мириям и понякога дори почти вярвах в него. Но и лавретанската литания не ми помогна, сигурно беше много католическа, а мен ме беше яд на католицизма и католиците. Реших да се обадя на Хайнрих Белен и Карл Емондс. С Карл Емондс не си говорихме от страхотния скандал преди две години — не си бяхме и писали. Той постъпи подло с мен, по един много глупав начин: бях разбил сурово яйце в млякото на неговия малък едногодишен син Грегор, когато трябваше да го гледам, за да могат Карл и Сабина да отидат на кино, а Мари — на вечерната си сбирка. Сабина ми бе поръчала в десет часа да позатопля млякото, да го наляя в шишето с биберона и да го дам на Грегор, но тъй като момченцето ми се виждаше бледо и слабичко (то дори не плачеше, а едва-едва мънкаше трогателно под носа си), помислих, че едно сурово яйце в млякото би му било от полза. Докато млякото се топлеше, аз носех детето на ръце из кухнята и му повтарях: „Яйчице, какво ще си хапне нашето момченце, какво ще му дадем сега — едно яйчице“ и продължавах така, после разбих яйцето, разбих го с миксера и го сложих в млякото на Грегор. Другите Деца на Карл спяха дълбоко, аз

бях необезпокояван с Грегор в кухнята и когато му дадох шишето, имах чувството, че яйцето в млякото му харесваше. Той се усмихваше, а след това веднага заспа без дълго да хленчи. Когато после Карл се върна от киното, видя в кухнята черупките от яйцето, дойде в хола, където аз седях със Сабина, и каза: „Добре си направил, че си си опържил едно яйце.“ Аз му казах, че не аз съм изял яйцето, а съм го дал на Грегор — и веднага избухна луда разправия и ругатни. Сабина изпадна в истерия и ме нарече „убиец“, Карл ми крещеше: „Кретен такъв, курвар!“, това така ме вбеси, че аз пък го нарекох „тъп даскал“, взех си палтото и си тръгнах, изпълнен с гняв. Той изкрещя след мен е коридора: „Безотговорен тип такъв!“, а аз му отговорих: „Истеричен еснаф, жалък задник.“ Аз наистина обичам деца, мога добре да се оправям с тях, особено с бебета, не мога да си представя обаче, че едно яйце ще навреди на едно едногодишно дете, но че Карл ме нарече курвар, ме обиди повече, отколкото че Сабина ме нарече „убиец“. От една ядосана майка в края на краищата можеше да се очаква много и да ѝ се прости, но Карл знаеше много добре, че не бях курвар. Нашите отношения бяха по един идиотски начин напрегнати, защото в дъното на душата си той намираще „свободния ми начин на живот“ за „прекрасен“, а мен в дъното на моята душа ме привличаше неговият еснафски начин на живот. Никога не можах да му обясня колко ужасно еднообразен бе моят живот, колко педантично протичаше с пътуване с влак, хотели, тренировки, представления, игра на „Не се сърди човече“ и пиене на бира — и колко ме привличаше животът, който той водеше точно поради неговата еснафщина. А той мислеше естествено като всички, че ние нарочно не искаме деца, спонтанните аборти на Мари му се виждаха „подозрителни“, не знаеше колко много искахме да имаме деца. Въпреки всичко това телеграфически го бях помолил да ми се обади по телефона, но нямах намерение да го доя. Междувременно имаше вече четири деца и беше зле с парите.

Измих ваната още веднъж, излязох тихо в антрето и погледнах през отворената врата на дневната. Баща ми отново стоеше с лице към масата и вече не плачеше. С червения си нос, с влажните, покрити с бръчки страни, той приличаше на старик, който зъзне, по един изненадващ начин празен и почти глупав. Налях му малко коняк и му занесох чашата. Той я взе и я изпи. Изненадващо глупавият израз на лицето му остана, в начина, по който изпразни чашата и ми я върна

безмълвно, с безпомощен умоляващ поглед, имаше нещо почти тъповато, което още никога не бях виждал у него. Изглеждаше като някой, който не се интересува от нищо, наистина от нищо, само от криминални романи, от определена марка вино и от тъпи вицове. Беше оставил на масата смачканата си и влажна носна кърпа и това изключително за него нарушение на добрия тон ми се стори проява на упорство — както става с някое невъзпитано дете, на което вече хиляди пъти е внушавано, че кърпи за нос не се слагат на масата. Налях на баща си още малко коняк, той го изпи и направи движение, което можеше да се изтълкува приблизително като „Моля те, донеси ми палтото“. Не реагирах. Трябваше по някакъв начин да го върна отново към парите. Не ми хрумна нищо по-добро от това да извадя моята една марка от джоба и да започна да жонглирам с нея — пусках я да се търкаля по протегнатата си дясна ръка, а после я връщах обратно. Интересът, с който проследи този трик, предизвика у него една доста измъчена усмивка. Подхвърлих монетата почти до тавана, хванах я, но той повтори отново своя ням жест: „Моля те, палтото ми.“ Подхвърлих марката още веднъж, хванах я с месестия палец на десния си крак и я повдигнах почти до носа му. Той направи обаче сърдито движение и изръмжа:

— Остави това.

Свих рамене и излязох в антрето, взех палтото и шапката му от гардероба. Вече стоеше до мен, помогнах му, вдигнах ръкавиците му, които бяха паднали от шапката, и му ги подадох. Той отново щеше да се разплаче, правеше някакви комични движения с носа и устните си и ми прошепна:

— Не можеш ли да ми кажеш и нещо мило?

— Мога — казах тихо, — беше мило от твоя страна, че сложи ръка на рамото ми, когато тези идиоти ме осъдиха — и беше особено мило, че спаси живота на госпожа Винекен, когато слабоумният майор искаше да я застреля.

— Ах! — каза той. — Почти бях забравил всичко това.

— Много мило — рекох, — че си го забравил, аз не съм го забравил.

Погледна ме и безмълвно ме умоляваше да не споменавам името на Хенриета, въпреки че аз имах намерението да го попитам, защо не е бил така мил да ѝ забрани да замине в противовъздушната защита.

Кимнах и той разбра: няма да заговоря за Хенриета. Сигурно на заседанията на управителния съвет седи и си рисува човечета на хартията, а понякога някое Х, още едно, понякога може би дори пълното ѝ име: Хенриета. Той не беше виновен, само бе по някакъв начин глуповат и не можеше да разбере дали трагедията е била последствие или причина. И аз не знаех. Той беше толкова фин, крехък и среброкос, изглеждаше толкова добър и нито веднъж не ми изпрати милостиня, когато бях с Мари в Кьолн. Какво правеше този мил човек, моят баща, толкова твърд и силен, защо говореше по телевизията за обществени задължения, за държавно съзнание, за Германия, дори за християнство, в което според самия него въобще не вярваше, и то говореше така, че човек се чувстваше принуден да му вярва? Това можеха да бъдат само парите, и то не конкретните, с които човек купува мляко и пътува с такси, издържа любовница и ходи на кино — а само абстрактните пари. Страхувах се от него, и той се страхуваше от мен: и двамата знаехме, че не бяхме реалисти, и двамата презирахме онези, които говореха за „реална политика“. Ставаше въпрос за много повече от онова, което онези глупаци можеха да разберат. Четях го в очите му — той не можеше да даде парите си на един клоун, който с тях щеше да прави само едно: да ги харчи, точно обратното на онова, което човек трябваше да прави с парите. И аз знаех, че дори и да ми беше дал един милион, аз пак щях да ги изхарча, а харченето на пари за него беше равнозначно на разточителство.

Докато чаках в кухнята и в банята, за да го оставя сам да се наплаче, се надявах, че ще бъде толкова потресен, че щеше да ми даде голяма сума без тъпите условия, но сега четях в очите му, че не можеше да направи това. Той не бе реалист, и аз не бях такъв, и двамата знаехме, че другите с цялата им тривиалност бяха само реалисти, глупави като всички марионетки, които хиляди пъти се хващат за яките и въпреки това не откриват конците, които ги движат.

Кимнах още веднъж, за да го успокоя съвсем — няма да говоря нито за пари, нито за Хенриета, но аз мислех за нея по един начин, който ми се струваше неподобаващ, представях си я как щеше да изглежда сега на тридесет и три години, вероятно вече разведена с някой индустриалец. Не можех да си представя, че би участвала в този кич с флиртове и партита и „да се държи здраво за християнството“, да виси по разни комитети и „да бъде особено мила с онези от ГСДП,

защото иначе ще получат още повече комплекси“. Можех да си я представя само отчаяна, да прави нещо, което реалистите щяха да смятат за снобско, защото им липсва фантазия. Например да излее коктейла в яката на някой носител на председателска титла или би се блъснала с колата си в мерцедеса на някой озъбен лицемер. Какво можеше да прави всъщност, след като не можеше да рисува или да върти грънци на грънчарско колело. Тя го усещаше, както го усещам аз, навсякъде, където се проявява живот, тази невидима стена, зад която парите преставаха да се харчат и съществуваха само като цифри в декоративна фасада. Освободих пътя на баща си. Той отново започна да се поти и ми дожаля за него. Върнах се бързо в хола, взех мръсната носна кърпа от масата и я пхнах в джоба на палтото му. Майка ми можеше да стане много неприятна, ако при ежемесечната проверка някоя кърпа липсваше, щеше да обвини момичетата в кражба или небрежност.

— Да ти поръчам ли такси? — попитах.

— Не — отвърна, — ще повървя малко пеша. Шофьорът ме чака близо до гарата.

Той мина покрай мен, аз отворих вратата, придружих го до асансьора и натиснах бутона. Извадих още веднъж марката от джоба си, сложих я на протегнатата си лява ръка и я погледнах. Баща ми извърна поглед с отвращение и поклати глава. Помислих се, че можеше поне да извади портфейла си и да ми даде петдесет, сто марки, но болката, благородството и осъзнаването на трагичното му положение го бяха издигнали до такава висота на облагородяването, че всяка мисъл за пари му се струваше отвратителна, моите опити да му припомня за тях, му се виждаха светотатство. Държах му вратата на асансьора отворена, той ме прегърна, изведнъж започна да ме души, захихика и ми каза:

— Ти наистина миришеш на кафе — жалко, с удоволствие щях да ти направя едно хубаво кафе — аз мога това.

Отдели се от мен, качи се в асансьора и преди той да потегли, го видях вътре как натиска бутона и се усмихва лукаво. Продължих да стоя и наблюдавах как цифрите просветваха: четири, три, две, едно — после червената лампичка изгасна.

Когато се върнах в апартамента и затворих вратата, се почувствах като глупак. Трябваше да приема предложението му да ми направи кафе и да го задържа още малко. В решителния момент, когато щеше да сервира кафето и щеше да го налее щастлив от постижението си, трябваше да кажа: „Хайде, давай парите“ или „Измъквай парата“. В решителния момент винаги се действа примитивно, варварски. Тогава човек казва: „Вие ще получите половин Полша, а ние половин Румъния — и моля, желаете ли от Силезия две трети или само половината? Вие ще получите четири министерски кресла, а ние ще получим концерна, който ще ни носи на гръб.“ Бях глупак, че се поддадох на моето и на неговото настроение и не посегнах направо на портфейла му. Трябваше просто да започна с парите, трябваше да говоря с него за тях, за мъртвите, абстрактните, включени в цялата верига пари, които за много хора са въпрос на живот и смърт. „Вечните пари“ — възкликваше с ужас майка ми при всяка възможност, дори когато я молехме да ни даде трийсет пфенига за тетрадка. Вечните пари. Вечната любов.

Отидох в кухнята, отрязах си една филия хляб, намазах я с масло, върнах се в хола и набрах телефонния номер на Бела Брозен. Надявах се, че в това състояние — треперещ и потресен, баща ми нямаше да си отиде в къщи, а ще отиде при любовницата си. Тя изглеждаше, сякаш щеше да го сложи в леглото, да му сложи грейка и да му даде горещо мляко с мед. Майка ми има отвратителния навик, когато човек се чувства зле, да му говори за мобилизиране и воля, а от известно време смята студената вода за „единствено лечебно средство“.

— Брозен на телефона — каза и на мен ми стана приятно, че тя не излъчваше никаква миризма. Имаше чудесен глас, алт, топъл и мил.

Аз казах:

— Шнир, Ханс, нали си спомняте?

— Да си спомням — каза сърдечно, — и още как, и как ви съчувствам само.

Не знаех за какво говори, разбрах чак, когато продължи.

— Помислете само — каза тя, — всички критици са глупави, суетни и егоистични.

Въздъгнах.

— Само да можех да повярвам това — казах, — щеше да ми стане по-добре.

— Просто го повярвайте — повтори тя, — просто повярвайте. Не можете да си представите колко помага желязната воля, човек просто да може да повярва.

— И когато някой после ме похвали, какво да правя тогава?

— О-о — тя се засмя и от това О-о направи хубава колоратура, — тогава просто ще повярвате, че този някой случайно е имал пристъп на честност и е забравил егоизма си.

Засмях се. Не знаех, дали да я наричам Бела или госпожа Брозен. Ние въобще не се познавахме и не съществува книга, в която човек да може да прочете как да се обръща към любовницата на баща си. Накрая казах „госпожа Бела“, въпреки че този актьорски псевдоним ми се струваше изключително тъп.

— Госпожа Бела — казах, — намирам се в голямо затруднение. Баща ми беше при мен, говорихме за най-различни неща и не успях да говоря с него за пари — при това — почувствах, че тя се изчерви, аз я смятах за много съвестна, вярвах, че връзката ѝ с баща ми имаше нещо общо с „истинска любов“ и паричните въпроси ѝ бяха неприятни.

— Изслушайте ме, моля — рекох, — забравете всичко, което се върти сега в главата ви, моля ви само, когато баща ми разговаря с вас за мен — искам да кажа, може би бихте могла да го наведете на мисълта, че спешно се нуждая от пари. Пари в брой. Веднага, останал съм без никакви пари. Чувате ли ме?

— Да — отвърна тя толкова тихо, че чак се изплаших. Тогава я чух да подсмърча.

— Сигурно ме смятате за лоша жена, Ханс — каза после, сега вече плачеше открито, — за продажно същество, каквито има много. *Непременно* ме смятате за такава. О-о!

— В никакъв случай! — казах високо. — Никога не съм ви смятал за такава, наистина.

Беше ме страх, че ще започне да говори за нейната душа и за душата на баща ми, съдейки по силното ѝ хълцане, тя бе доста сантиментална и съвсем не бе изключено, че можеше да заговори и за Мари.

— Действително — казах не съвсем убедително, защото това, че се опита да представи продажните същества толкова презрени, ми се стори подозрително, — действително — повторих, — винаги съм бил убеден във вашето благородство и никога не съм мислил лошо за вас. — И това беше вярно. — А освен това — с удоволствие бих използвал отново обръщението към нея, но просто не можах да отроня това отвратително Бела, — освен това съм почти на трийсет. Чувате ли ме още?

— Да — въздъхна тя и изхлипа там някъде в Годесберг, сякаш беше на изповед.

— Само се опитайте да му внушите, че ми трябва пари.

— Мисля — каза вяло, — че би било погрешно да се говори с него за това направо. Всичко, което засяга семейството му, вие разбирате, за нас е табу, но има и друг път.

Аз мълчах. Плачът ѝ се бе успокоил до обикновено подсмърчане.

— Той ми дава от време на време пари за нуждаещи се колеги — каза после, — дава ми пълна свобода, и не мислите ли, че би било неуместно, ако ви предоставя тази малка сума като на нуждаещ се в момента колега?

— Аз действително съм нуждаещ се колега, не само за момента, а за най-малко половин година. Но, моля ви, кажете ми какво имате предвид под малка сума?

Тя се изкашля, издаде още едно О-о, което обаче остана без колоратурни извивки, и каза:

— Това най-често са помощи в конкретни случаи, когато някой почине, когато някой се разболее, когато някоя жена роди дете — искам да кажа, не става дума за постоянни помощи, а за тъй наречените еднократни помощи.

— В какъв размер? — попитах.

Тя не отговори веднага и се опитах да си я представя. Бях я виждал веднъж преди пет години, когато Мари успя да ме заведе на една опера. Госпожа Брозен изпълни партията на едно прелъстено от един граф селско момиче и аз се бях чудил на вкуса на баща ми. Тя бе

личност със среден ръст, доста яка, явно руса и със задължително вълнуваща гръд, която стоеше до една селска къщурка, облежната на една каруца, накрая опряна на една вила, се стараеше с хубав, силен глас да даде израз на прости душевни вълнения.

— Ало? — извиках. — Ало?

— О — произнесе тя и този път отново успя да прибави, макар и с по-слаба колоратурност. — Въпросът ви е толкова директен.

— Това отговаря на моето положение — отвърнах аз.

Стана ми неудобно. Колкото по-дълго мълчеше, толкова по-малка щеше да е сумата, която щеше да назове.

— Е — каза накрая, — сумите се движат между десет и около трийсет марки.

— И ако си измислите някой колега, който е в особено тежко положение, да кажем, че е претърпял тежка катастрофа и за няколко месеца ще му дойдат добре по сто марки месечна помощ?

— Мили мой — каза тихо, — да не очаквате от мен да лъжа?

— Не — отговорих, — аз наистина имах катастрофа, и не сме ли в крайна сметка колеги? Хора на изкуството?

— Ще опитам — съгласи се, — но не знам, дали ще се хване.

— Какво? — извиках аз.

— Не знам, дали ще успея да представя нещата така, че да го убедят. Нямам много фантазия.

Това въобще не биваше да го казва, вече започвах да я смятам за най-глупавата жена, която съм срещал.

— А какво ще кажете — запитах аз, — ако се опитате да ми осигурите ангажимент, тук в театъра, второстепенни роли естествено, шаржове мога да играя добре.

— Не, не, мили мой Ханс — каза тя, — на мен и без това тази интригантска игра не ми харесва.

— Е, добре — съгласих се аз, — искам само още да ви кажа, че приемам и малки суми. Довиждане и много ви благодаря.

Затворих телефона, преди тя да може да допълни още нещо. Имах смътното усещане, че от този извор никога няма да потече. Тя беше много глупава. Тонът, с който каза „да се хване“, ме направи недоверчив. В края на краищата не беше невъзможно тези „помощи за нуждаещи се колеги“ просто да си ги пъкне в джоба. Беше ми жал за баща ми, бих му пожелал хубава и интелигентна любовница. Все още

ми беше жал, че не му дадох възможност да ми направи едно кафе. Тази глупава патка сигурно щеше да се смее, тайно да поклаща глава като недоволна учителка, ако той отидеше в кухнята, за да направи кафе, а после да засияе лицемерно, да хвали кафето, както хвалят куче, когато е донесло нарочно хвърлен за това камък. Бях бесен, когато от телефона отидох до прозореца, отворих го и погледнах на улицата. Беше ме страх, че някой ден ще се наложи да се върна към предложението на Зомервилд. Изведнъж взех моята марка от джоба, хвърлих я на улицата и в същия миг съжалих, погледнах към нея, но не я видях, стори ми се, че чух как падна на покрива на минаващия трамвай. Взех сандвича от масата и го изядох, докато все още гледах надолу към улицата. Беше почти осем часа, вече почти два часа бях в Бон, бях разговарял по телефона с шест така наречени приятели, с майка ми и с баща ми и не притежавах нито една марка в повече, а една по-малко, отколкото имах при пристигането си. С удоволствие бих слязъл, за да си взема марката от улицата, но вече ставаше осем и половина, Лео можеше всеки момент да се обади или да дойде.

Мари се чувстваше добре, сега беше в Рим, в лоното на своята църква, и обмисляше какво да облече за аудиенцията при папата. Цюпфнер щеше да ѝ набави една снимка на Жаклин Кенеди, трябваше да ѝ купи испанска мантилия и воал, тъй като, по-точно погледнато, Мари сега бе почти нещо като „първа дама“ на германския католицизъм. Реших да отида в Рим и също да помоля папата за аудиенция. И в него имаше нещо от мъдър, стар клоун, а в края на краищата образът на Арлекин бе създаден в Бергамо, това щеше да се потвърди от Генехолм, който знаеше всичко. Щях да обясня на папата, че бракът ми с Мари не успя в гражданското, и щях да го помоля да види в мен противоположност на Хенрих Осми: той е бил полигамен и вярващ, а аз съм моногамен и невярващ. Щях да му разкажа колко надути и подли са „водещите“ германски католици и да не се оставя да бъде заблуден. Щях да му изпълня няколко номера, хубави леки неща като „Отиване на училище и връщане от училище“, но не и номера „Кардинал“, това би го обидило, защото самият той е бил кардинал, а бе последният, на когото бих искал да причиня болка.

Непрекъснато ставам жертва на фантазията си, толкова точно си представях моята аудиенция при папата, виждах се да коленича и като

невярващ да го моля за благословията му, на вратата стоят швейцарските гвардейци и някакъв благосклонен, но все пак леко усмихнат монсеньор — едва ли не повярвах, че вече съм ходил при папата. Изпитвах дори изкушение да разкажа на Лео, че съм ходил при папата и съм бил приет дори на аудиенция. В този миг аз бях при папата, виждах неговата усмивка и чувах хубавия му селски глас, разправях му как местният шут от Бергамо станал Арлекин. По тези въпроси Лео е извънредно строг, постоянно ме нарича лъжец. Той винаги побеснява, когато го срещам и го питам „Спомняш ли си още как двамата с теб прерязахме онзи кол?“ Тогава той кресва: „Ние не сме прерязвали заедно никакъв кол!“ По един много дребнав, глупав начин е прав. Лео беше шест или седем годишен, аз осем или деветгодишен, когато той намери в конюшната някакъв кол, останал от ограда, там бе намерил и един ръждясал трион и ме помоли двамата с него да разрежем с триона този кол. Попитах го защо ще разрязваме това глупаво дръвче, той не можа да ми обясни, на него чисто и просто му се режеше с трион, аз намерих, че е съвсем безсмислено, а Лео рева близо половин час — и след много време, след цели десет години, когато имахме час по немска литература при отец Вунибалд и разисквахме нещо за Лесинг, неочаквано, посред самия урок и без каквато и да било връзка с него, ми хрумна какво бе искал тогава Лео — чисто и просто беше искал да реже с трион. И в онзи миг, когато беше изпитвал това желание, бе искал да реже заедно с мен. Разбрах го неочаквано, след цели десет години, и изпитвах толкова интензивно неговата радост, неговото напрежение, неговото вълнение, всичко, което го бе вълнувало, че посред часа започнах да правя движения, като че ли режа с трион. Съзирах пред себе си Лео с румено от радост хлапашко лице, тиках към него ръждясалия трион, той го буташе към мен — докато накрая отец Вунибалд изведнъж ми дръпна косата и „ме върна в съзнание“. Оттогава наистина смятам, че ние с Лео сме рязали онзи кол — той обаче просто не може да разбере това. Лео е реалист. Днес не може вече да разбере, че дори някои неща, които изглеждат явна глупост, трябва да се, извършват незабавно. Дори и майка ми понякога има желаниа, които би искала да извърши в същата минута — да поиграе на карти край горящата камина или да запари в кухнята собственоръчно ябълков чай. Тя положително понякога изпитва желание да седне до прекрасно полираната маса от махагон и там да

поиграе карти в щастлив семеен кръг. Но винаги, когато изпитваше такова желание, никой от нас не изпитваше подобно нещо, започваха сцени, суетене на „неразбрана майка“ и тя настояваше да изпълним нашия дълг на послушание, да изпълним четвъртата божа заповед, ала след това забелязваше, че подобно удоволствие ще бъде направо странно — да играе карти с деца, които участват в игра *само* от чувство на дълг — и се прибираше разплакана в своята стая. Понякога майка ми си служеше и с подкупи. Обещаваеше, че ще ни даде нещо „много вкусно“ за пиене или за ядене — и тогава вечерта пак завършваше с обилни сълзи, с които ни бе дарявала толкова пъти. Тя просто не можеше да разбере, защо се съпротивявахме така упорито срещу игрите на карти — а нали в колодата бе изгорена седмицата и затова всяка игра на карти ни напомняше за Хенриета, но никой не ѝ го казваше, а по-късно, когато си спомнях за нейните напразни опити да разиграва до запалената камина сцени на щастливо семейство, аз мислено играех с нея на карти, макар че игрите са твърде скучни, когато играят само двама. *Действително* играех с нея на „Шейсет и шест“ и на „Война“, пиех ябълков чай, дори подсладен с мед, а вдигнала полушеговито, полузаплашително показалец, тя ми подаваше дори и цигара, и при това някъде в другия край на стаята Лео свиреше своите етюди, докато всички ние, включително и прислужничките, знаехме, че татко беше при „оная жена“. По някакъв начин Мари бе открила тези „лъжи“, защото винаги ме поглеждаше със съмнение, когато ѝ разказвах нещо, а онова момче в Оснабрюк дори го бях видял наистина. Понякога с мен се случва и точно обратното: онова, което съм видял в *действителност*, ми се струва неистинско, непреживяно. Както случаят, когато преди години отидох от Кьолн в Бон при групата на Мари, за да изнеса пред момичетата лекция за Дева Мария. Онова, което други наричат истински факт, на мен ми се струва до голяма степен фикция.

Отдръпнах се от прозореца, простих се с надеждата за моята марка долу в мръсотията и отидох в кухнята да си направя още един сандвич. Не беше останало много за ядене — имаше още една консерва боб, една консерва сливи (аз не обичам сливи, но Моника не можеше да знае това), половин хляб, половин шише мляко, някъде около четвъртинка кафе, пет яйца, три резена сланина и една туба горчица. В кутията на масата в хола имаше още четири цигари. Чувствах се толкова ужасно, че изгубих всяка надежда някога да мога да тренирам. Коляното ми се бе подуло толкова, че панталонът започна да ми става тесен, главоболието ми бе станало толкова силно, че бе добило почти свръхестествени размери — постоянна пронизваща болка, в душата ми бе по-черно от когато и да било, после идваше „плътското желание“ — а Мари беше в Рим. Имах нужда от нея, от нейната кожа, от ръцете ѝ върху гърдите ми. Както веднъж се изрази Зомервилд, имах „будно и истинско отношение към физическата красота“ и обичам около мен да има хубави жени като моята съседка госпожа Гребсел, но аз не изпитвам „плътско желание“ към тези жени, а повечето от тях се обиждат от това, въпреки че, ако го бях изпитвал и се бях опитал да го задоволя, те сигурно биха извикали полицията. Това е сложна и жестока история, плътското желание за не моногамните мъже вероятно щеше да е постоянно мъчение, но за моногамните като мен е постоянно принуждение към латентна неучтивост и повечето жени са някак обидени, ако не почувстват това, което им е познато като Ерос. Дори и госпожа Блотерт, която е порядъчна и набожна, винаги малко се засягаше. Понякога дори разбирам злодеите, за които толкова пишат вестниците, и когато си представя, че съществува нещо като „съпружески дълг“, ми става зле. Сигурно в тези бракове е ужасно, щом жената се задължава от държавата и църквата с договор. Човек не може да нареди на хората да бъдат състрадателни. С папата исках да говоря и за това. Сигурно го информират погрешно. Направих си още един сандвич, отидох в

антрето и взех от джоба на палтото си вечерния вестник, който бях купил в Кьолн от влака. Понякога вечерният вестник помага — той ме прави така празен, както и телевизията. Прелистих го, прехвърлих заглавията и открих една бележка, която ме накара да се разсмея. Орден за заслуги за д-р Херберт Калик. Калик бе момчето, което ме предаде за поражение и което през цялото време на съдебния процес бе настоявало за строгост, безпощадна строгост. Тогава се бе породило гениалното му хрумване да бъдат мобилизирани за крайната победа и сирачетата от приюта. Знаех, че Калик е станал важна клечка. Във вечерния вестник пишеше, че е получил ордена на Федералната република за „заслуги за разпространение на демократичната идея сред младежта“.

Веднъж преди две години той ме бе поканил на гости, за да се сдобрим. Но трябваше ли да му простя и това, че сирачето Георг загина при упражнението с противотанковата ръчна граната или това, че ме бе предал мене, десетгодишното момче поради поражение и бе настоявал за строгост, за безпощадна строгост? Мари смяташе, че не би трябвало да отказвам една такава покана за сдобряване и ние купихме цветя и отидохме. Той имаше хубава вила почти в Айфел, красива жена и онова, което двамата гордо наричаха „единствено дете“. Жена му бе хубава по такъв начин, че човек не знае, дали е живо същество или само весела, добре изглеждаща кукла. През цялото време, докато седях до нея, се изкушавах да я хвана за ръцете или за раменете, или пък за краката, за да установя, дали все пак не бе кукла. Тя участваше в разговора само с два израза. „Ах, колко хубаво!“ и „Ах, колко ужасно!“. Отначало ми се видя скучна, но после бях омаян и ѝ разказвах всякакви неща така, както се хвърля монета в автомат — само за да разбере как ще реагира. Когато ѝ разказах, че баба ми е починала наскоро — което въобще не беше вярно, защото баба ми бе починала още преди дванайсет години, тя каза: „О, колко ужасно!“. Мисля, че когато някой почине, човек може да каже много глупости, но „О, колко ужасно!“, не. После ѝ разказах, че някой си Хумело (който въобще не съществуваше, и когото набързо измислих, само за да пусна нещо положително в автомата), получил титлата почетен доктор, тя каза: „О, колко хубаво!“. А когато после ѝ разказах, че брат ми Лео е преминал към католицизма, се поколеба за момент — и това колебание ми се видя почти като признак на живот, тя ме погледна с огромните си

очи, безжизнени като на кукла, за да прецени към коя категория спадаше за мен това събитие, и каза: „Ужасно, нали?“, все пак бях успял да измъкна от нея друг вариант на отговорите ѝ. Предложих ѝ просто да премахне двете О-та, да казва само хубаво и ужасно. Тя се изкиска, сипа ми още аспержи и каза сериозно: „О, колко хубаво!“. Накрая тази вечер се запознахме и с „единственото дете“, едно петгодишно хлапе, което така, както си беше, можеше да участва в реклама по телевизията. Всичко както трябва — миене на зъбите, лека ноц, тате, лека ноц, майче, реверанс пред Мари и пред мен. Чудно ми беше, че от телевизията още не го бяха открили. По-късно, когато пиехме кафе и коняк пред камината, Херберт заговори за великото време, в което живеем. После донесе и шампанско, и стана патетичен. Помоли ме за прошка, дори коленичи пред мен, за да ме помоли за „светско опрощение на греховете“, както го нарече той, а аз бях готов да го ритна по задника, но вместо това взех от масата един нож за сирене и тържествено го провъзгласих за демократ. Жена му извика: „Ах, колко хубаво!“, и когато Херберт трогнат седна отново, аз произнесох реч за еврейските янки. Казах, че известно време са смятали, че името Шнир, моето име, произлиза от schnorren, което означава прося, но е доказано, че произхожда от Шнайдер, Шнидер, което означава шивач, и аз не съм нито евреин, нито янки, и — и тогава съвсем неочаквано заших на Херберт един шамар, защото си спомних, че беше принудил нашия съученик Гьотц Бухел да доказва арийския си произход и Гьотц доста се бе затруднил, защото майка му бе италианка от едно село в Южна Италия, а да се открие нещо за нейната майка там, което поне приблизително да доказва арийско потекло, се оказа невъзможно, още повече че селото, в което бе родена майката на Гьотц, по това време бе окупирано от еврейските янки. Тези седмици бях тежки и опасни за живота на госпожа Бухел и Гьотц, докато на учителя на Гьотц хрумна идеята да се обърне към специалиста по расови въпроси в Бонския университет за мнение като вещо лице. Той установи, че Гьотц бил „чист, но абсолютно чист от западна раса“, тогава Херберт Калик измисли друга глупост, че всички италианци били предатели и до края на войната Гьотц нямаше нито минута спокойствие. Спомних си това, докато се опитвах да произнеса речта за еврейските янки — просто зашлевих един в лицето на Калик, хвърлих чашата с шампанското в огъня на камината, след нея и ножа за

сирене, издърпах Мари за ръката и излязохме. Там горе не можехме да хванем такси и трябваше да вървим доста пеша, докато стигнем спирката на автобуса. Мари плачеше и през цялото време повтаряше, че било нехристиянско и нечовешко от моя страна, но аз казах, че не съм християнин и още не съм отворил изповедалня. Тя ме попита и дали се съмнявам, че той, Херберт, е станал демократ, и аз казах:

— Не, не, въобще не се съмнявам в това, напротив, но просто не го понасям и никога няма да мога да го понасям.

Отворих телефонния указател и потърсих номера на Калик. Бях в подходящо настроение да си поговоря с него по телефона. Спомних си, че по-късно го бях срещнал на един журфикс у нас, той ме погледна умоляващо, поклащайки глава, докато в същото време разговаряше с един равин за „еврейската духовност“. Беше ми жал за равина. Беше много възрастен мъж с бяла брада, много добродушен и по такъв начин безобиден, че ме обезпокои. Естествено Херберт разказваше на всеки, с когото се запознаеше, че е бил нацист и антисемит, но че „историята му отворила очите“. При това още в деня преди американците да влязат в Бон, той се бе упражнявал с момчетата в нашия парк и им бе казал: „Щом видите първата еврейска свиня, веднага мятате върху нея това!“ На журфикса при майка ми най-много ме развълнува невинността на завърналите се емигранти. Те толкова се трогваха от цялото това разкаianie и гръмогласното признание в демокрация, че постоянно се стигаше до побратимявания и прегръдки. Не разбираха, че тайната на ужаса е в детайлите. Да съжаляваш за големи неща е съвсем лесно — политически грешки, прелюбодеяние, убийство, антисемитизъм — но кой прощава някому, кой разбира детайлите? Как Брюл и Херберт Калик погледнаха баща ми, когато сложи ръка на раменете ми, и как Херберт Калик, побеснял от гняв, удари с юмрук по масата, погледна ме с мъртвешките си очи и каза: „Строгост, безпощадна строгост“, или как хвана Гьотц Бухел за яката, изправи го пред класа, въпреки че учителят тихо протестираше, и каза: „Вижте го този — и ако той не е евреин!“ В главата си имах прекалено много моменти, прекалено много детайли, подробности, а очите на Херберт не се бяха променили. Стана ми страшно, когато го видях там при стария, малко глупав равин, който бе настроен така примирително, остави Херберт да му донесе един коктейл и да му наприказва за еврейската духовност. Емигрантите не знаят и това, че само малко

нацисти бяха изпращани на фронта, загиваха почти само другите, Хуберт Книпс, който живееше в къщата до семейство Винекен, и Понтер Кремер, сина на хлебаря, тях изпращаха на фронта, въпреки че бяха водачи в хитлеровата младеж, защото „не проявявали политическа бдителност“, не участваха в цялото отвратително политическо следене и шпиониране. Калик никога нямаше да изпратят на фронта, той доносничеше, както доносници и днес. Той е роден шпионин. Нещата съвсем не бяха такива, каквито вярваха емигрантите. Естествено те можеха да мислят само в категории като виновни и невинни — нацисти и ненацисти.

Окръжният ръководител на партията Киренхан идваше понякога в магазина при бащата на Мари, просто си взимаше пакет цигари от чекмеджето, без да оставя купони или пари, запалваше цигара, сядаше на тезгяха пред бащата на Мари и казваше:

— Е, Мартин, какво би било, ако те пъхнем в едно мило, мъничко, не толкова жестоко концлагерче?

Тогава бащата на Мари отговаряше:

— Свинята си остава свиня, а ти винаги си бил такъв.

Двамата се познаваха от шестгодишни. Киренхан се ядосваше и казваше:

— Мартин, не прекалявай, не отивай твърде далеч.

А бащата на Мари добавяше:

— Ще отида дори още по-далеч: изчезвай оттук.

Киренхан продължаваше:

— Ще се погрижа да отидеш не в някой мил, а в някой лош концлагер.

Така продължаваше до безкрайност и положително щяха да приберат бащата на Мари, ако гаулайтерът не бе сложил върху него „закрилящата си десница“ по причина, която никога не разбрахме. Естествено той не слагаше закрилящата си десница върху всички, не я сложи върху търговеца на кожи Маркс и върху комуниста Крупе. Те бяха убити. А гаулайтерът и днес е много добре, има си строителна фирма. Когато Мари един ден го срещна, той каза, че „не можел да се оплаче“. Бащата на Мари винаги ми доверяваше: „Колко ужасна беше тази история с нацизма, може да се измери само с факта, като си представиш, че дължа живота си на една свиня като гаулайтера и че трябва писмено да потвърдя, че му го дължа.“

Междувременно намерих номера на Калик, но още се колебаех да го набера. Сетих се, че утре е журфиксът на майка ми. Можех да отида, поне от парите на родителите ми да си напълня джобовете с цигари и солени бадеми, да си взема едно пликче за маслини, друго за соленки, после ще мина с шапката да посъбера пари за „един бедстващ член на семейството“. Веднъж направих това, когато бях на петнайсет години, събрах пари „за една особена цел“ и събрах почти сто марки. Дори нямах угризения на съвестта, когато използвах парите за себе си и когато утре щях да събирам за „един бедстващ член на семейството“, Дори нямаше да лъжа: аз бях бедстващ член на семейството, а покъсно можех да отида в кухнята, да поплача на гърдите на Ана и да взема някои остатъци от салам. Всички събрани при майка ми — идиоти щяха да възприемат проявата ми като прекрасен виц, майка ми щеше да бъде принудена да остави с кисела усмивка да се приеме като виц и никой нямаше да знае, че беше крайно сериозно. Тези хора не разбират нищо. Всъщност те всички знаят, че един клоун трябва да бъде меланхоличен, за да бъде добър клоун, но че за него меланхолията е убийствено сериозно нещо, никога няма да им хрумне. На журфикса на майка ми щях да видя всички: Зомервилд и Калик, либерали и социалдемократи, шест различни вида председатели, дори хора от противоатомни дружества (майка ми дори веднъж бе три дни боркиня срещу атомното оръжие, но беше тогава, когато някакъв председател на нещо си й беше изяснил, че една последователна антиатомна политика щяла да предизвика радикално спадане на акциите, и тя веднага — буквално веднага — беше изтичала до телефона, бе се обадила в комитета и се беше „дистанцирала“). Едва накрая, когато обиколя всички с шапката, щях публично да ударя един шамар на Калик, щях да нарека Зомервилд попски лицемер и щях да обвиня присъстващия представител на ръководния съюз на католическите лаици в подстрекателство към разврат и прелюбодеяние.

Махнах пръста си от шайбата на телефона и не се обадих на Калик. Исках само да го питам, дали междувременно е преодолял миналото си, дали отношението му към властта още е в ред и дали може да ме просвети в еврейската духовност. Веднъж по време на едно събрание на хитлеровата младеж Калик бе изнесъл лекция със заглавие „Макиавели или опитът за добиване на отношение към властта“. Не разбрах много от това, само че Калик „открито, ясно изразено се

обявяваше за властта“, но по израженията на другите присъстващи водачи на хитлеровата младеж можах да разбера, че тази реч надхвърляше дори и техните способности. Калик почти не говори за Макиавели, само за Калик, и израженията на другите водачи показваха, че смятат тази реч за публично безсрамие. Има едни типове, за които толкова много пишат във вестниците: безсрамници. Калик не беше нищо повече от един политически безсрамник, и където и да се появеше, оставяше посрамени след себе си.

Радвах се на предстоящия журфикс. Най-после щях да усетя нещо от парите на моите родители: маслини и солени бадеми, цигари, щях да си пъхна в джоба, дори цели кутии пури и да ги продавам като им подбия цената. Щях да откъсна на Калик ордена от гърдите и да му залепя една плесница. В сравнение с него дори майка ми ми се видя човечна. Когато го видях за последен път в гардеробната при моите родители, той ме бе погледнал тъжно и бе казал: „За всеки човек има шанс, християните го наричат милост.“ Аз не му отговорих. В края на краищата не бях християнин. Бях се сетил, че в доклада си тогава бе говорил и за „Ерос на жестокостта“ и за макиавелизма на сексуалността. Като си помислех за неговия сексуален макиавелизъм, ми ставаше жал за курвите, при които ходеше, както и изпитвах съчувствие към съпругите, които бяха задължени с договор към някой мръсник. Мислех си за безбройните хубави млади момичета, чиято съдба бе да правят онази работа без желание или за пари с типове като Калик или без заплащане със съпрузите си.

Вместо номера на Калик, избрах номера на онова нещо, в което живее Лео. Все някога трябваше да свършат да се хранят и да изгълтат салатите, потискащи сексуалността. Зарадвах се, когато се обади отново същият глас като преди. Сега пушеше пура и миризмата на зеле се усещаше по-слабо.

— Шнир — казах аз, — спомняте ли си? Той се засмя.

— Естествено — отвърна, — надявам се, че не сте ме разбрал буквално и не сте изгорили действително вашия Августин.

— Напротив — казах аз, — направих го. Разкъсах го и кола по кола го хвърлих в печката.

Той замълча за миг.

— Шегувате се — каза с дрезгав глас.

— Не — отвърнах, — в такива неща съм последователен.

— Боже мой — възкликна той, — не ви ли стана ясна диалектиката в моето изказване?

— Не — отвърнах, — аз съм един пряк, честен и несложен човек. Какво става с брат ми — продължих, — кога господата ще благоволят да приключат с яденето?

— Току-що им сервираха десерта — отвърна той, — скоро ще свършат.

— И какво има? — попитах.

— За десерт ли?

— Да.

— Всъщност не бива да казвам, но на вас ще кажа. Компот от сливи със сметана отгоре. Много добре изглежда. Обичате ли сливи?

— Не — отговорих аз. — Имам някакво и необяснимо, и непреодолимо отвращение към сливите.

— Трябва да прочетете опита на Хоберер за идиосинкразията. Всичко е свързано с много, много ранни преживявания — най-често още преди раждането. Интересно е. Хоберер е изследвал осемстотин случая. Вие меланхолик ли сте?

— Откъде знаете това?

— Познавам по гласа ви. Трябва да се помолите и да си вземете една вана.

— Вече се изкъпах, а да се моля не мога — отговорих.

— Съжалявам — каза той. — Ще ви подаря нов Августин. Или Киркегаард.

— Него го имам още — отговорих аз. — Кажете ми, можете ли да предадете нещо на брат ми?

— С удоволствие — прие той.

— Кажете му да ми донесе пари. Колкото може да намери.

Той измърмори нещо под носа си, а високо каза:

— Записвам си. Да донесе, колкото може повече пари. Впрочем наистина трябва да прочетете Бонаventura. Прекрасно, и не презирайте толкова деветнайсети век. Гласът ви звучи, сякаш презирате деветнайсети век.

— Вярно е — казах аз, — мразя го.

— Грешка! — отвърна. — Глупости. Дори и архитектурата не е била толкова лоша, колкото я представят. — Той се разсмя. — Изчакайте до края на двайсети век, преди да намразите деветнайсетия. Ще ви бъде ли неприятно, ако едновременно си изям десерта?

— Сливи ли?

— Не — отвърна и се засмя с тънък глас. — Изпаднах в немилост и не получавам от господарската храна, само храна за прислужници, днес за десерт имаме крем карамел. Впрочем — явно вече имаше в устата си една лъжичка крем, преглътна я и продължи да говори, като се кикотеше, — Впрочем аз си отмъщавам. С часове си говоря по телефона с един мой бивш колега от Мюнхен, който беше и ученик на Шелер. Понякога се обаждам в Хамбург, на информацията за кината, или в Берлин на метеорологичната служба, за отмъщение. При тази автоматична система на избиране, това въобще не се забелязва.

Той отново ядеше, кикотеше се, после прошепна:

— Църквата е богата, червива е с пари. Просто вони на пари — като трупът на някой богаташ. Труповете на бедните миришат хубаво, знаехте ли това?

— Не — отвърнах.

Усетих как главоболието ми намаля и започнах да заобикалям с червено телефонния номер на това чудо.

— Вие сте невярващ, нали? Не казвайте не, познавам по гласа ви, че сте невярващ. Вярно ли е?

— Да — отговорих.

— Това няма значение, никакво значение — каза той. — Има едно място в Исая, което се цитира дори от апостол Павел в посланието му към римляните. Слушайте хубаво: защото ще видят онова, за което не им се е говорило, и ще разберат това, което не са чули — отново се изкиска. — Разбрахте ли?

— Да — отговорих вяло.

Той каза високо:

— Добър вечер, господин директор, добър вечер — и затвори.

Накрая в гласа му прозвуча някакво злостно раболепие.

Отидох до прозореца и погледнах часовника във на ъгъла. Беше почти осем и половина. Струваше ми се, че се хранеха много дълго. С удоволствие бих си поговорил с Лео, но сега ме интересуваха почти само парите, които щеше да ми даде. Постепенно цялата сериозност на моето положение ми стана ясна. Понякога просто не зная, дали е истина онова, което преживявам вътрешно съвсем непосредствено и реалистично, или онова, което действително е станало с мене. Обърквам нещата. Има моменти, когато не бих могъл да се закълна, че наистина видях онова момче в Оснабрюк, но мога да се закълна, че заедно с Лео разрязах оня кол. Не мога да се закълна, дали съм ходил пеша при Едгар Винекен в Калк, за да осребря чека от дядо за двайсет и две марки. Никаква гаранция не е и това, че така добре си спомням всички подробности — зелената блуза на фурнаджийката, която ми подари хлебчетата или дупките на чорапите на младия работник, който мина покрай мен, когато седях на стъпалата и чаках Едгар. Бях абсолютно сигурен, че бях видял капчици пот върху горната устна на Лео, когато двамата разрязахме кола. Спомням си и всички подробности през онази нощ, когато Мари получи първия спонтанен аборт в Кьолн. Хайнрих Белен ми беше уредил няколко дребни представления пред младежи за двайсет марки на вечер. Мари обикновено идваше с мен, но онази вечер тя остана в къщи, защото ѝ беше лошо, и когато по-късно вечерта се върнах с деветнайсет марки чиста печалба в джоба, намерих стаята празна, видях разхвърляното

легло, чаршафа с кървавите петна и открих върху скрина една бележка: „Отивам в болницата. Нищо страшно. Хайнрих знае подробностите.“ Хукнах веднага, научих от мърморещата икономка на Хайнрих в коя болница се намира Мари, изтичах дотам, само че не ме пуснаха да вляза, трябваше първо да потърся Хайнрих в болницата, да се свържа с него по телефона и едва тогава монахинята на вратата ме пусна. Станало беше единайсет и половина през нощта, когато най-последно влязох в стаята на Мари. Всичко вече бе свършено, тя лежеше в леглото съвсем бледа, плачеше, а до нея седеше една монахиня, прехвърляше зърната на броеницата и се молеше. Монахинята спокойно продължи да се моли, докато аз държах нежно ръката на Мари, а Хайнрих тихо се опитваше да ѝ обясни какво ще стане с душата на съществото, което тя не бе могла да роди. Мари беше твърдо убедена, че детето — тъй го наричаше — никога няма да отиде на небето, защото не беше кръстено. Тя постоянно повтаряше, че ще остане в чистилището и през тази нощ аз за първи път узнах какви отвратителни неща учат католиците в часовете по религия. Хайнрих бе съвсем безпомощен пред страховете на Мари, но тъкмо защото бе така безпомощен, на мен ми се струваше, че дава утеха. Той говореше за божиято милосърдие, което „сигурно е много по-голямо, отколкото юридическият начин на мислене на теолозите“. През цялото време монахинята се молеше и прехвърляше зърната на броеницата си. Мари — по религиозните въпроси може да бъде извънредно упорита — постоянно питаше къде точно е прекаран диагоналят между закона и милосърдието. Запомних думата „диагонал“. В края на краищата излязох, струваше ми се, че съм изпъден и съвсем излишен. Застанах до прозореца в коридора, запуших, вперих поглед в автомобилното гробище, което се виждаше зад каменния зид. По оградата бяха залепени предизборни плакати. Дайте доверието си на ГСДП. Гласувайте за ХДС. Те явно желяеха чрез безкрайната си тъпота да влошат положението на ония болни, които биха погледнали от прозорците на своите стаи и биха видели този зид. Дайте доверието си на ГСДП — това беше просто гениално, едва ли не литературен шедьовър в сравнение с тъпотата на онези, които даваха да се отпечата на плаката само ГЛАСУВАЙТЕ ЗА ХДС. Беше станало почти два часа през нощта и по-късно аз поспорих с Мари, дали онова, което тогава бях видял, наистина се бе случило или не. Отляво дойде някакво

бездомно куче, подуши един от уличните фенери, после плаката на ГСДП, плаката на ХДС, изпика се срещу плаката на ХДС, отмина и бавно влезе в уличката вдясно, където нямаше никакви лампи. Когато по-късно приказвахме с Мари за тази безутешна нощ, тя винаги спореше с мен и твърдеше, че не е имало никакво куче, а ако се съгласеше с мен, че „наистина“ е имало куче, не се съгласяваше, че то е пикало срещу плаката на ХДС. Твърдеше, че дотолкова съм изпаднал под влиянието на баща ѝ, че без да съзнавам кое е лъжа или измама, разправям за куче, което е извършило своята „мръсотия“ срещу плаката на ХДС, дори ако то всъщност я е направило срещу плаката на ГСДП. При това баща ѝ много повече презираше ГСДП, отколкото ХДС — а каквото бях видял, просто го бях видял.

Станало беше близо пет часа сутринта, когато изпратих Хайнрих до тях и през цялото време, докато пресичахме Еренфелд, той мърмореше, като сочеше различни врати: „Всички тия са мои овчици, мои овчици!“ После заядливата му икономка с восъчножълтите крака злобно избоботи: „Какво значи това?“ Прибрах се в къщи, изпрах тайно чаршафа със студена вода в банята.

Еренфелд, влакове с кафяви въглища, пране, проснато да съхне, забрана да се къпя и понякога падащи нощем покрай нашия прозорец пакети с боклук, също като слепи снаряди, чието заплашително свистене стихваше след шумното удряне в земята или понякога, когато черупките от яйца продължаваха да подскочат по камъните, шумът не преставаше така бързо.

Заради нас Хайнрих отново се спречка със своя свещеник, понеже искаше пари от благотворителната каса. Тогава аз отидох за втори път при Едгар Винекен, а Лео ни изпрати джобния си часовник да го заложим. Едгар измоли нещичко за нас от работническата взаимоспомагателна каса и така успяхме да платим поне лекарствата, таксито и половината от разноските по лечението.

Мислех за Мари, за монахинята, която прехвърляше зърната на броеницата, за думата „диагонал“, за кучето, за предизборните плакати, за автомобилното гробище — и за ръцете си, измръзнали от прането на чаршафа, — но не можех да се закълна, че всичко това е станало. Не можех да се закълна дори, че онзи човек от семинарията, в която учеше Лео, ми е разказвал как прахосва парите на църквата като води телефонни разговори с метеорологичната служба в Берлин, а при

това бях чул тези неща с ушите си точно така, както мляскането и преглъщането му, докато лапаше своя крем карамел.

19

Без дълго да разсъждавам и без да зная какво щях да й кажа, избрах номера на Моника Силвс. Още не беше приключил първият звън, тя вдигна слушалката и каза:

— Ало?

Само от гласа й ми стана приятно. Той е разумен и силен. Аз казах:

— Обажда се Ханс, исках...

Но тя ме прекъсна:

— Ах, вие...

Не прозвуча обидно или неприятно, но ясно пролича, че не бе очаквала да се обадя аз, а някой друг. Може би бе очаквала да й се обади някоя приятелка или майка й — и все пак се почувствах обиден.

— Исках само да ви благодаря — казах аз. — Вие бяхте толкова мила.

Добре усещах аромата на парфюма й, Тайга, или как се наричаше там, бе прекалено тръпчив за нея.

— Толкова съжалявам — каза тя, — сигурно е тежко за вас.

Не знаех какво има предвид — критиката на Костерт, която явно бе чел цял Бон, или женитбата на Мари, или и двете.

— Мога ли да направя нещо за вас? — попита тя тихо.

— Да — отговорих, — бихте могла да дойдете тук и да облекчите душата ми, а и коляното ми, което доста се е подуло.

Тя мълчеше. Бях очаквал, че веднага ще каже да, беше ми страшно при мисълта, че действително можеше да дойде. Но тя каза само:

— Днес не мога, очаквам гости.

Трябваше да каже и кого очаква, поне да беше казала: една приятелка или един приятел. Думата гости ми подежда зле. Казах:

— Е, тогава утре, аз сигурно цяла седмица ще трябва да лежа.

— Мога ли нещо друго да направя за вас, искам да кажа, ако може да се уреди по телефона.

Каза го с глас, който ми вдъхна надежда, че все пак очакваше приятелка на гости.

— Да — отговорих, — можете да ми изсвирите мазурка в си бемол мажор опус 7 от Шопен.

Тя се засмя и каза:

— Какви идеи ви хрумват само.

Нейният глас за първи път ме накара да се поколебая в моногамията си.

— Не обичам много Шопен — добави после, — и го свиря лошо.

— Боже мой — казах аз, — няма значение. Имате ли нотите?

— Сигурно са тук някъде — отговори тя. — Един момент, моля.

Постави слушалката на масата и я чух как ходи из стаята. Минаха няколко минути, докато се върне, и аз си спомних, че Мари веднъж ми бе разказала, че дори някои светци имали приятелки. Естествено само духовно, но все пак духовното в цялата работа са им го дали тези жени. А аз нямах дори това.

Моника взе отново слушалката.

— Да — каза тя с въздишка, — ето ги мазурките.

— Моля ви — рекох аз, — изсвирете ми мазурката в си бемол мажор опус 7 номер 1.

— От години не съм свирила Шопен, трябва да се поупражня малко.

— Може би не искате вашият гост да чуе, че свирите Шопен.

— О — добави тя с усмивка, — нека спокойно да чуе.

— Зомервилд ли е? — попитах съвсем тихо, чух изненадания ѝ възглас и продължих: — Ако е наистина той, ударете го с капака на рояла по главата.

— Той не е заслужил това — отговори тя. — Той много ви обича.

— Зная — съгласих се, — дори го вярвам, но предпочитам да имах смелостта да го убия.

— Ще се поупражня малко и ще ви изсвиря мазурката — каза тя бързо. — Ще ви се обадя.

— Да — отвърнах, но и двамата не затваряхме телефона.

Чувах дишането ѝ, не знам колко дълго, но го чувах, после затвори. Аз бих държал още дълго слушалката в ръката си, за да чувам дишането ѝ. Господи, поне дишането на една жена.

Въпреки че още ми беше тежко от боба, който изядох и това засилваше меланхолията ми, отидох в кухнята, отворих и втората консерва боб, изсипах съдържанието в тенджерата, в която бях стоплил и първата порция, и запалих газта. Хвърлих хартиения филтър с утайката от кафето в кофата за боклук, взех един чист филтър, сложих в него четири лъжички кафе, поставих да заври вода и се опитах да въдворя ред в кухнята. Хвърлих парцала върху локвата от кафе, а празните консервни кутии и черупките от яйцата в кофата. Мразя неразтребени стаи, но аз самият не мога да разтребвам. Отидох в хола, взех мръсните чаши, сложих ги в мивката. В жилището вече нямаше нищо неподредено и въпреки това не изглеждаше разтребено. Мари умееше толкова сръчно и бързо да придаде прибран вид на стаята, въпреки че не вършеше нищо видимо и забележимо. Сигурно се дължи на ръцете ѝ. Мисълта за ръцете на Мари, само представата, че би могла да сложи ръцете си на раменете на Цюпфнер, увеличаваше меланхолията ми до отчаяние. Една жена може толкова много да изрази или да изиграе с ръцете си, че мъжките ръце ми изглеждат като залепени пънове. Мъжките ръце са за ръкостискане, за побоища, естествено за стреляне и за подписи. Стискане, биене, стреляне, подписване на безкасови чекове — това е всичко, което могат мъжките ръце, и естествено: да работят. Женските ръце почти вече не са ръце, все едно дали мажат масло на хляб или отместват коси от челото. Нито един теолог не е стигнал до тази идея — да произнесе проповед за женските ръце в евангелието: Вероника, Магдалена.

Мария и Марта — все женски ръце в евангелието които са проявявали нежност към Христос. Вместо това теолозите проповядват закони, разни принципи за ред, изкуство и държавна власт. А Христос, така да се каже, в личния си живот е бил заобиколен само от жени. Естествено се е нуждаел и от мъже, защото те като Калик имат отношение към властта, чувство за организация и всичките тези глупости. Той се е нуждаел от мъже така, както при пренасяне в ново жилище човек се нуждае от носачи за тежката работа, а Петър и Йоан са били толкова мили и любезни, че почти вече не са били мъже, докато Павел е бил толкова мъжествен, колкото е подобавало на един римлянин. У нас при всяка възможност ни четяха от библията, защото в нашия род бе пълно с пастори, но никой не бе говорил за жените в евангелието или за нещо толкова непонятно като неправедния мамон.

И при католиците никой не искаше да говори за несправедния мамон, Кинкел и Зомервилд само се усмихваха смутено, когато ги заговарях за него — сякаш бяха хванали Христос в някаква неудобна грешка, а Фредебойл говореше, че този израз бил изхабен от историята. Него го смущавало „ирационалното“ в това, както той каза. Сякаш парите са нещо рационално. В ръцете на Мари дори парите губеха своята проблематичност, тя умееше по някакъв чудесен начин да борави с тях небрежно и същевременно много грижливо. Тъй като аз по принцип отричам чекове и други „платежни средства“, получавах хонорара си винаги в брой на масата и така нямаше нужда да планираме никога за по-дълго от два, най-много три дни напред. Тя даваше пари почти на всеки, който ѝ поискаше, понякога дори и на такива, които въобще не ѝ искаха, но за които в процеса на разговора се разбираше, че имат нужда от пари. На един келнер в Гьотинген плати зимното палто за момченцето му, което ходеше на училище, постоянно даваше пари на безпомощни, във влаковете плащаше разликите в билетите на погрешка качили се в първа класа баби, които пътуваха за погребение. Има безброй баби, които пътуват във влаковете за погребения на деца, внуци, снахи и зетьове и — понякога естествено кокетираха с известна бабешка безпомощност — с мъка се предвижваха с куфари и пакети, пълни със салами, сланина и сладкиши и накрая ги пускаха изтощени в първокласните купета. Тогава Мари ме караше да кача горе тежките куфари и пакети, въпреки че всеки в купето знаеше, че бабичката имаше билет за втора класа. После тя излизаше в коридора и „оправяше“ работата с кондуктора преди да обърнат внимание на бабичката за грешката ѝ. Мари винаги питаше преди това докъде ще пътува и кой е починал, за да може да плати колкото трябва. Коментарите на бабичките най-често се състояха от любезните думи: „Младежта съвсем не е толкова лоша, колкото я представят“, а хонорарът ни беше огромни сандвичи с шунка. Особено между Дортмунд и Хановер — така ми се струваше винаги — всекидневно пътуваха безброй бабички за погребение. Мари винаги се срамуваше, че ние пътувахме първа класа и би ѝ било непоносимо, ако изхвърлят някого от нашето купе, само защото си беше купил билет за втора класа. Тя имаше неизчерпаемо търпение да изслушва подробните описания на роднинските отношения и да разглежда снимки на съвсем чужди хора. Веднъж седяхме цели два часа до една стара селянка от

Бюкебург, която имаше двацет и три внучета и носеше снимка на всяко, изслушахме двацет и три биографии, видяхме двацет и три снимки на млади мъже и жени, и всички бяха постигнали нещо — градски инспектор в Мюнстер или омъжена за началник на железопътна станция, ръководител на дъскорезница, а друг пък беше „на ръководна длъжност в онази партия, дето все я избираме — нали знаете“, а за трети, който бил в армията, тя твърдеше, че „бил винаги за сигурното“. Мари винаги потъваше изцяло в тези истории, намираще ги страшно интересни и говореше за „истинския живот“, а мен ме уморяваше елементът на повторението. Между Дортмунд и Хановер имаше толкова много баби, чиито внуци бяха помощник-началници на гари и чиито съпруги бяха починали преждевременно, защото „днешните жени не искат да раждат всички деца — това е то.“ Мари можеше да бъде много мила и любезна към стари и нуждаещи се от помощ хора, помагаше им при всяка възможност и когато трябваше да телефонира. Веднъж ѝ каза, че трябва да отиде в жп мисията за помощ, а тя каза малко обидено: „Защо не?“ Аз не го мислех за нещо лошо или пренебрежително. Сега тя беше в един вид жп мисия за помощ, мисля, че Цюпфнер се е оженил за нея, за да я „спаси“, а тя се бе омъжила за него, за да „спаси“ него, и аз не бях сигурен, дали той щеше да ѝ позволи да плаща от неговите пари разликите в билетите на разни бабички във влака. Сигурно не беше стиснат, но по един такъв пресилен начин непретенциозен като Лео. Не беше непретенциозен като Франциск Азиски, който е можел да си представя потребностите на другите хора, въпреки че той самият е нямал никакви потребности. Представата, че Мари сега носеше в чантата си парите на Цюпфнер, ми бе непоносима, както думите меден месец и идеята, че бих могъл да се боря за Мари. Боренето може да е само физическо. Дори като лошо трениран клоун, аз превъзхождах и Цюпфнер, и Зомервилд. Още преди да застанат в позиция, вече три пъти ще съм се преметнал, ще ги спипам отзад, ще ги просна по гръб и ще ги притисна здравата. Или те ще очакват да се бия с тях по всички правила? От тях можеха да се очакват такива перверзни варианти на сагата за нибелунгите. Или имаха предвид духовна битка? Не се страхувах от тях. Тогава защо не разрешавах на Мари да отговаря на писмата ми, които всъщност известявах един вид духовна битка? Те използваха думи като сватбено пътешествие и меден месец и искаха да ме нарекат циничен, тези

лицемери. Те трябваше само да чуят какво си разказват келнерите и камериерките за медените месеци и сватбените пътешествия. За това си приказват всички нещастници във влака, в хотела, където и да се повят, зад гърба им се шушука „меден месец“, и всяко дете знае, че постоянно вършат оная работа. Кой сваля чаршафите от леглото и ги пере? Когато Мари слага ръце на раменете на Цюпфнер, трябва да си спомни как бях топлил леденостудените ѝ ръце под мишниците си.

Нейните ръце, с които отваря външната врата, които оправят горе одеялото на малката Мари, включват долу в кухнята тостера, слагат вода на печката, изваждат цигара от пакета. Бележката на момичето този път няма да я намери на кухненската маса, а върху хладилника. „На кино съм. В десет ще се върна.“ В хола на телевизора — бележка от Цюпфнер. „Трябваше спешно да отида при.... Целувки, Хериберт.“ Хладилник вместо кухненска маса, целувки вместо целувка. В кухнята, докато мажеш дебело масло и лебервурст на препечените филийки вместо да сложиш две-три лъжички шоколадов прах в чашата, ти разбираш за пръв път колко противно е да пазиш линия, спомняш си как изписка пред теб госпожа Блотерт, когато си взе второ парче сладкиш: „Но това са повече от хиляда и петстотин калории, можете ли да си го позволите?“ Погледа на месар върху талията, поглед, който съдържа неизречената констатация: „Не, не можете да си го позволите.“ О, пресвети Ка-ка-ка, ти -нцлер и -толон! „Да, да, ти започваш да напълняваш.“ В града се шушука, е шушукация град! Защо това безпокойство, това желание да бъдеш сама в тъмнината, в кина и църкви, в тъмни стаи сега с шоколад и препечени филийки. Какво отговори на танцовата забава на онова хлапе, което направо попита: „Кажете ми какво обичате, уважаема госпожо, бързо!“ Сигурно си му казала истината:

— Деца, изповедални, кина, грегориански хорал и клоуни.

— А мъже не обичате ли, уважаема госпожо?

— Да, един — си казала сигурно. — Но не мъжете изобщо, те са толкова глупави.

— Мога ли да публикувам това?

— Не, не, за бога не!

Ако е казала един, защо тогава не е казала: моя? Когато човек обича един мъж, словом един, може да има предвид само собствения,

благоверния. О, забравено, преглътнато малко „моя“.

Момичето се прибира в къщи. Пъха ключа в ключалката, отваря вратата, затваря я, пъха ключа в ключалката. Пали лампата в антрето, изгасва я, запалва в кухнята, отваря хладилника, затваря го, изгасва осветлението в кухнята. В антрето леко почуква на вратата.

— Лека нощ, госпожо директор.

— Лека нощ. Мари беше ли послушна?

— Да, много.

Изгасва осветлението в антрето, стъпки нагоре по стълбите. („Значи тя седеше съвсем сама в тъмната стая и слушаше църковна музика.“)

Всичко докосваш с тези ръце, които изпраха чаршафите, които бях стоплил под мишниците си — грамофона, плочата, мембраната, копчето, чашата, хляба, детската косичка, детското одеялце, ракетата за тенис. „Защо всъщност не ходиш вече на тенис?“ Повдигане на рамене. Нямах желание, просто нямаш желание. Тенисът е толкова полезен за жени на политици и ръководни католици. Не, не, понятията още не са толкова идентични. Прави фигурата стройна, еластична и привлекателна. „А Ф. толкова обича да играе с теб тенис. Не го ли харесваш?“ Напротив. Той е толкова сърдечен. Да, да, казват, че станал министър с „лакти и зъби“. Смятат го за мошеник, интригант и въпреки това неговата симпатия към Хериберт е искрена: корумпираните и бруталните понякога харесват съвестни и неподкупни. Колко трогателно коректно бе построена къщата на Хериберт: без извънредни кредити, без „помощи“ от опитни в строителството партийни и църковни приятели. Само, тъй като бе поискал „високо място“, трябваше да доплати известна сума, което той „само по себе си“ смяташе за корупция. Но точно това високо място сега се оказва неподходящо.

Който строи на склон, може да направи градината си в долната или в горната част на двора. Хериберт е избрал долната част — а това ще бъде неприятно, когато малката Мари започне да играе с топка. Топките постоянно ще се търкулват до съседския жив плет, понякога ще прелитат в съседния двор, ще прекършват клонки, цветя, ще мачкат нежни скъпоценни мъхове и после ще се налагат пресилени извинения. „Как може човек да се сърди на такова прелестно малко момиченце?“ Не може. В звънките гласове звучи престорена веселост,

изкривените от диети за отслабване уста, изпънатите вратове с напрегнати мускули излъчват любезност, когато всъщност само страшна караница с най-остри ругатни би донесла облекчение. Но всичко се преглъща, заглажда се с фалшива добросъседска приветливост, докато веднъж през тиха лятна вечер зад заключени врати и спуснати пердета започнат да хвърлят чинии от най-скъпите сервиси по призраците на неродени деца: „Аз исках да си имаме — ти, ти не искаше.“ Изящните сервиси не звънтят благородно, когато биват запратени в стената на кухнята. Нагоре по склона вече вие сирената на „Бърза помощ“. Пречупени минзухари, смачкани мъхове, детски ръчички търкалят към каменното възвишение мъничка топчица, виеща сирена възвестява необявена война. Ах, да бяхме засадили градината в горния край на двора.

Телефонният звън ме стресна. Вдигнах слушалката, изчервих се, бях забравил Моника Силвс. Тя каза:

— Ало, Ханс?

Аз казах:

— Да — но още не знаех защо се обажда.

Едва когато добави:

— Сигурно ще се разочаровате — си спомних за мазурката.

Сега нямаше връщане, не можех да кажа „отказвам се“, трябваше да изтърпя тази ужасна мазурка. Чух как Моника слага слушалката на рояла, как започна да свири, свиреше прекрасно, звукът бе изключителен, но докато тя свиреше, аз заплаках от мъка. Не биваше да се опитвам да повтарям този миг: когато се върнах от Мари и Лео свиреше тази мазурка. Миговете не могат да се повтарят, не могат да се споделят. Както и онази есенна вечер в нашия парк, когато Едгар Винекен пробяга 100 метра за 10 секунди и една десета. Със собствените си ръце бях засякъл хронометъра, със собствените си ръце бях измерил и разстоянието, и онази вечер той го взе за 10 секунди и една десета. Едгар бе в отлична форма и с отличен дух, но, разбира се, никой не ни повярва. Наша грешка бе, че изобщо заговорихме за това и искахме да удължим този миг. Трябваше да бъдем доволни, че си знаем, че наистина бяхме постигнали 10 секунди и една десета. След това той, разбира се, продължи да тича и все за 10 секунди и 9 десети и 11 секунди, и никой не ни повярва, всички се смееха. За подобни

мигове не бива дори да се говори, а да искаш да се повтарят, е просто самоубийство. Нещо като самоубийство бе и това, че сега по телефона слушах Моника, която свиреше тази мазурка. Съществуват известни обредни мигове, които сами по себе си изискват повторение, както когато госпожа Винекен режеше хляба, но аз бях поискал да повтора и този миг с Мари, като веднъж я помолих да нареже хляба така, както го режеше госпожа Винекен. Кухнята на едно работническо жилище не е хотелска стая, а Мари не беше госпожа Винекен — ножът се изплъзна, тя си поряза лявата ръка над лакътя и това преживяване ни струваше три седмици лечение. Толкова отвратителна може да бъде сантименталността. Човек трябва да преживява мигове, но никога не бива да ги повтаря.

От мъка дори не можех вече да плача, когато Моника свърши с мазурката. Тя като че ли бе доловила това. Щом застана до телефона, само тихичко промълви:

— Е, видяхте ли.

Отговорих:

— Грешката беше моя, не ваша, извинете ме.

Чувствах се, сякаш вече се валях в канавката мъртво пиян и вонящ, цял залян с бълвоч, устата ми пълна с отвратителни ругатни, а на всичкото отгоре съм накарал някого да ме фотографира и да занесе снимката ми на Моника.

— Мога ли пак да ви се обадя? — попитах тихо. — След няколко дни може би. Имам само едно обяснение за отвратителното си поведение, толкова ми е зле, че не мога да го опиша.

Не чувах нищо, само дишането ѝ за няколко секунди, после тя каза:

— Аз заминавам за четиринайсет дни.

— Къде?

— На семинарни занимания — отговори, — и малко ще рисувам.

— Кога ще дойдете при мен — попитах, — и ще ми направите омлет с гъби и една от вашите хубави салати?

— Не мога да дойда — каза, — сега не мога.

— А по-късно? — попитах.

— Ще дойда — отговори тя. Чух още, че плачеше, после затвори телефона.

Мислех, че трябва да се изкъпя, толкова мръсен се чувствах, и си мислех, че сигурно смърдя, както е смърдял Лазар — но аз бях съвсем чист и не миришех. Допълзах в кухнята, изгасих газта под боба, под водата, върнах се в хола, вдигнах бутилката с коняк до устата си — нищо не помагаше. Дори телефонният звън не ме извади от апатията ми. Вдигнах слушалката:

— Да?

А Сабина Емондс каза:

— Ханс, какви ги вършиш?

Аз мълчах, а тя продължи:

— Изпращаш телеграми. Толкова си драматичен. Наистина ли е толкова лошо?

— Достатъчно лошо — отвърнах вяло.

— Бях на разходка с децата — каза тя, — а Карл замина за една седмица, отиде на екскурзия с учениците от неговия клас и трябваше да извикам някой да стои при децата, за да мога да ти се обадя.

Гласът ѝ звучеше възбудено, и малко раздразнено, както звучи винаги. Не намерих сили да я помоля за пари. Откакто се ожени, Карл се бореше за своя екзистенц минимум, имаше три деца, когато се скарахме, а четвъртото тогава бе на път, но аз нямах смелостта да попитам Сабина, дали междувременно се е родило. В тяхното жилище постоянно съществуваше тази потисната раздразнителност, навсякъде се търкаляха проклетите му тефтерчета, в които правеше сметките си как да се оправи със своята заплата, а когато бях сам с него, Карл ставаше по един отвратителен начин „прям“ и започваше своите разговори между мъже, за раждане на деца, започваше да упреква църквата (точно пред мен) и винаги се стигаше до такъв момент, когато ме поглеждаше като виещо куче, и точно тогава винаги влизаше Сабина, поглеждаше го огорчена, защото пак беше бременна. За мен едва ли имаше нещо по-неприятно от това, когато една жена поглежда мъжа си огорчено, защото е бременна. Накрая и двамата седяха и

плачеха, защото наистина се обичаха. Някъде в дъното децата вдигаха шум, преобръщаха гърнета, хвърляха мокри парцали върху съвсем новите тапети, докато Карл винаги говори за „дисциплина, дисциплина“ и за „абсолютно, безусловно послушание“, и на мен не ми оставаше нищо друго, освен да отида в детската стая и да направя на децата няколко смешки, за да ги успокоя, но това никога не ги успокояваше, те крещяха от удоволствие, искаха да ми подражават, накрая всеки от нас сядаше, взел по едно дете на коляното, и на децата се позволяваше да си пийнат от виното в нашите чаши. Карл и Сабина започваха да говорят за книги и календари, в които можело да се види кога жените забременяват. А при това те непрекъснато раждаха нови деца и никога не им идваше наум, че тези приказки много измъчваха Мари и най-вече мене, защото ние нямахме деца. После, когато се понапиеше, Карл започваше да ругае Рим, да праща непочтителни благопожелания на главите на кардиналите и на душите на папите, а гротескното бе, че точно аз започвах да защитавам папата. Мари разбираше тези неща много по-добре и разясняваше на Карл и Сабина, че тези в Рим не можели да подходят към въпроса по друг начин. Накрая двамата се развеселяваха и се поглеждаха, сякаш искаха да кажат: Ах, вие — вие правите сигурно нещо много рафинирано, че нямате деца, и всичко приключваше с това, че едно от преуморените деца взимаше чашата от ръката на Мари, мен, Карл или Сабина и изливаше виното върху тетрадките с класните работи, които винаги бяха натрупани на бюрото на Карл. Това, разбира се, бе неприятно за Карл, който постоянно говореше на децата за дисциплина и ред, а после трябваше да им върне тетрадките с петна от вино. Стигаше се до бой, плач и като ни хвърлеше един поглед, който казваше „Ах, вие, мъже!“, Сабина отиваше с Мари в кухнята, за да направи кафе, и сигурно там си провеждаха женски разговор — нещо, което е толкова мъчително за Мари, колкото за мен разговора между мъже. Останех ли насаме с Карл, той отново започваше да говори за пари, с някакъв упрек, сякаш искаше да каже: говоря с теб за това, защото си симпатичен тип, но нищо не „разбираш“.

Въздъгнах и казах:

— Сабина, аз съм напълно съсипан, професионално, душевно, физически, финансово... аз съм...

— Ако наистина си гладен — каза тя, — знаеш къде на печката винаги има за теб тенджерка със супа.

Мълчах, бях трогнат, звучеше толкова искрено и същевременно сухо.

— Чуваш ли ме? — попита тя.

— Чувам те — отговорих, — и най-късно утре на обяд ще дойда и ще изям моята тенджерка със супа. И ако пак ви трябва някой да пази децата, аз, аз... — запънах се.

Не можех това, което винаги съм правил безплатно, сега да им го предлага срещу пари, а си спомних и идиотската история с яйцето, което дадох на Грегор. Сабина се засмя и каза:

— Е, кажи го де.

Казах:

— Искам да кажа, ако бихте могли да ме препоръчате на познати, имам телефон, и ще го правя толкова евтино, колкото и всеки друг.

Тя замълча и много добре разбрах, че беше потресена.

— Знаеш ли — добави после, — не мога да говоря повече, но ми кажи какво се е случило.

Явно бе единствената в Бон, която не беше чела критиката на Костерт, а и се сетих, че въобще не можеше да знае какво се беше случило между Мари и мен. Не познаваше никого от тази среда.

— Сабина — казах аз, — Мари ме напусна и се омъжи за някой си Цюпфнер.

— Боже господи — извика тя, — не може да бъде.

— Може — отговорих й.

Тя замълча и аз чух как на вратата на телефонната кабина се затропа. Сигурно някой идиот, който искаше да съобщи на своя партньор по скат как може да спечели сам купа без три.

— Трябваше да се ожениш за нея — рече тихо Сабина тихо. — Искам да кажа... ах, ти знаеш какво искам да кажа.

— Знам — отговорих, — аз исках, но тогава се оказа, че трябва онзи проклет документ от гражданското и че трябва да подпиша, разбираш ли, трябваше да подпиша, че ще възпитавам децата в католическа вяра.

— Но женитбата не е пропаднала само затова? — попита тя.

Чукането по вратата на телефонната кабина стана по-силно.

— Не знам — отговорих. — Това беше поводът, но имаше и много други неща, което не разбирам. Затвори сега, Сабинче, иначе онзи побеснял германец на вратата ще те убие. В тази страна гъмжи от злодеи.

— Трябва да ми обещаеш, че ще дойдеш — каза тя, — и не забравяй, че твоята супичка ще те чака цял ден на печката.

Чух, че гласът ѝ заглъхна и тя зашепна:

— Колко подло, колко подло — но в объркването си явно бе забравила да сложи слушалката на вилката, а я бе оставила на поличката, на която е телефонният указател. Чух онзи тип да казва:

— Най-последно.

Но Сабина изглежда си бе тръгнала. Изкрещях в телефонната слушалка:

— Помощ, помощ!

Изкрещях го с толкова остър, висок глас, че онзи тип се хвана, взе слушалката и каза:

— Мога ли да направя нещо за вас?

Гласът му звучеше сериозно, невъзмутимо, много мъжествено и аз можах да помириша, че беше ял нещо кисело, маринована херинга или нещо подобно.

— Ало, ало — каза той. А аз се обадох:

— Вие германец ли сте, по принцип говоря само с германци.

— Това е добър принцип — отговори той. — Какво ви е?

— Безпокоя се за ХДС — отговорих му. — И вие ли ще гласувате за ХДС?

— Естествено — отговори той обиден.

А аз казах:

— Тогава съм спокоен — и затворих телефона.

Трябваше истински да обидя този тип, да го попитам, дали е изнасилил собствената си жена, дали е спечелил на скат и дали в службата е провел задължителния двучасов разговор за войната. Той имаше глас на истински съпруг и на откровен германски човек, а неговото „Е, най-последно“ прозвуча като „Прицелете се!“. Гласът на Сабина Емондс малко ме поутеши, бе прозвучал малко раздражен, дори изнервен, но аз знаех, че тя намираще постъпката на Мари наистина подла и тенджерката със супа щеше винаги да стои за мен на печката. Тя готвеше много хубаво и когато не беше бременна и не хвърляше постоянно своите погледи „ах, вие, мъже“, бе много весела и по един много по-симпатичен начин католичка, отколкото Карл, който бе запазил странните си възгледи на семинарист за „шестата божя заповед“. Изпълнените с упрек погледи на Сабина се отнасяха действително за целия пол, само когато погледнеше Карл, виновника за нейното състояние, те добиваха особено мрачни, почти буреносни отсенки. Най-често аз се опитвах да отклоня Сабина, като изпълнявах някои от моите номера, тя се размиваше, смееше се дълго и сърдечно, докато започнеше да се смее със сълзи, после оставаше най-често така със сълзите и усмивката ѝ изчезваше... Мари трябваше да я изведе, докато Карл оставаше при мен с мрачно, виновно изражение и накрая започваше от отчаяние да преглежда тетрадките. Понякога му помагах като отбелязвах с червено грешките, но той никога не ми се доверяваше, преглеждаше всичко още веднъж и всеки път се ядосваше, когато не бях пропуснал нищо и бях ги отбелязал точно. Той въобще не можеше да си представи, че аз щях да свърша такава работа съвсем почтено и като него. Проблемът на Карл е само паричен. Ако Карл Емондс имаше апартамент със седем стаи, лесно щеше да избягва раздражителността и нервността. Веднъж бях спорил с Кинкел за неговото понятие „екзистенц минимум“. Кинкел минаваше за един от гениалните специалисти по такива теми и той бе, мисля, оня, който беше изчислил екзистенц минимума на сам човек в голям град, без да

се смята наемът, на осемдесет и четири, по-късно на осемдесет и шест марки. Аз изобщо не използвах срещу него довода, че самият той, ако се съдеше по отвратителния анекдот, който ни беше разказал, явно смяташе, че *неговият* екзистенц минимум трябва да е трийсет и пет пъти по-висок. Подобни доводи минават за прекалено лични и безвкусни, но безвкусното всъщност се състои в това, че такъв един като него пресмята чуждите екзистенц минимума. В тази сума от осемдесет и шест марки влиза дори и сметката за културни потребности: по всяка вероятност кино или вестници. И когато запитах Кинкел, дали те очакват, че въпросните лица ще видят за тези пари някой наистина хубав филм, нещо облагородяващо, той побесня. А когато го попитах какво се разбира под точката „Подновяване на бельото“, дали министерството няма допълнително да наеме някой добродушен старик, който да търчи непрекъснато из цял Бон, за да установява колко време е необходимо за износването на неговите долни гащи, тогава съпругата на Кинкел заяви, че съм заразен от опасен субективизъм, а аз ѝ казах, че все още мога да си представя нещо, когато комунистите започват да планират, с образцови обеда, време на износване на носните кърпи и тези глупости, в края на краищата комунистите не биха имали лицемерното алиби свръх-природа, но че християни като нейния мъж се съгласяват с такава самонадеяна лудост, намирах за невероятно — тогава тя каза, че съм бил пълен материалист и съм нямал разбиране за жертва, страдание, съдба, величие на бедността. При Карл Емондс никога не съм забелязвал жертвоготовност, страдание, съдба, величие на бедността. Той печели съвсем добре, и всичко, което се забелязваше от съдба и величие, бе една постоянна раздражителност, защото можеше да изчисли, че никога няма да може да плати едно подходящо за него жилище. Стана ли ми ясно, че точно Карл Емондс беше единственият, когото можех да помоля за пари, моето положение ми се изясни. Аз не притежавах вече нито пфениг.

Знаех също, че няма да направя всичко това: да отида в Рим и да говоря с папата или утре следобед на журфикса на майка ми да крада цигари и пури и да си напълня джобовете с лешници. Нямах вече дори силата да вярвам в това, както че с Лео бяхме прерязали онзи кол. Всеки опит да завържа отново конците на марионетката и да се изтегля за тях, бе обречен на неуспех. Все някога щях да стигна дотам да издоя Кинкел, а също и Зомервилд, и дори този садист Фредебойл, който сигурно щеше да размахне под носа ми една монета от пет марки и щеше да ме принуди да скоча, за да я взема. Щях да се радвам, ако Моника Силвс ме поканеше на кафе, не защото бе Моника Силвс, а заради безплатното кафе. Щях да се обадя още веднъж на тъпата Бела Брозен, щях да ѝ се подмажа и да ѝ кажа, че няма вече да питам за размера на сумата, че всяка, всяка сума ще е добре дошла за мен, един ден щях да отида при Зомервилд, да му покажа „убедително“, че се разкайвам, че съм разбрал всичко и съм узрял да приема тяхното вероизповедание, и тогава щеше да дойде най-лошото — инсценирано от Зомервилд одобряване с Мари и Цюпфнер, но ако приемех католицизма, баща ми сигурно вече нищо няма да направи за мен. За него този факт щеше да бъде най-ужасното нещо. Трябваше да обмисля нещата — за мен изборът не беше между червено и черно, а между тъмнокафяво и черно — кафявите въглища или църквата. Щях да стана това, което всички отдавна очакваха от мен — мъж, зрял, вече не субективен, а обективен и готов да изиграе един истински скат в мъжкия клуб. Имах още няколко възможности: Лео, Хайнрих Белен, дядо, Цонерер, който щеше да направи от мен сладникав китарист и щях да пея: „Когато вятърът играе с косите ти, знам, че си моя ти.“ Бях пял това веднъж на Мари и тя си запуши ушите и ми каза, че го намира отвратително. Накрая щях да направя и последното — да отида при комунистите и да им представя всичките си номера, които те щяха така хубаво да окачествят като антикапиталистически.

Веднъж действително отидох и се срещнах с някакъв културен деец в Ерфурт. Посрещнаха ме на гарата с блясък, огромни букети цветя, а след това в хотела имаше пъстърва, черен хайвер и огромни количества полузамръзнало шампанско. После ни попитаха какво искаме да видим в Ерфурт. Аз казах, че искам да видя мястото, където Лутер е държал докторския си диспут, а Мари каза, че била чула, че в Ерфурт имало католически-теологичен факултет, тя се интересува от религиозния живот. Те направиха кисели физиономии, но не можеха да променят нищо и стана много неудобно — за културните деятели, за теолозите и за нас. Теолозите сигурно мислеха, че имаме нещо общо с тези идиоти и никой не говори открито с Мари, дори и когато тя разговаря по въпросите за вярата с един професор. Той някак разбра, че Мари не е истински омъжена за мен. Попита я пред функционерите: „Но вие наистина ли сте католичка?“ и тя се изчерви и каза: „Да, дори и като живея в грях, си оставам католичка.“ Стана отвратително, когато забелязахме, че и на функционерите не им хареса нашия съвместен живот без брак и щом после се върнахме в хотела да пием кафе, един от функционерите започна да говори, че имало определени форми на дребнобуржоазна анархия, които той въобще не одобрявал. Тогава ме попитаха какво ще им представя, в Лайпциг, в Росток, дали не съм можел да им представя „Кардинал“, „Пристигане в Бон“ и „Съвещание на управителния съвет“. (Откъде знаеха за „Кардинал“, никога не разбрахме, защото този номер бях изработил само за мен, бях го показвал само на Мари, а тя ме бе помолила да не го показвам пред публика, кардиналите носели червено, символизиращо мъченичество). Аз казах не, трябва да понауча малко условията на живот тук, тъй като смисълът на комизма е в това да се покажат на човека ситуации в абстрактна форма, които са взети от неговата действителност, не от чуждата, а в тяхната страна няма нито Бон, нито управителни съвети, нито кардинали. Те станаха неспокойни, един дори пребледня и каза, че си представяли това по друг начин, а аз казах, че и аз. Беше отвратително. Казах, че мога малко да се поупражнявам и да им покажа един номер като „Заседание на окръжния комитет“ или „Съветът по културата се събира“ или „Партийният конгрес избира президиум“ — или „Ерфурт, градът на цветята“. Около гарата на Ерфурт мястото изглеждаше на всичко друго, но не и на цветя — но тогава се изправи главният организатор и заяви, че не можели да

търпят пропаганда срещу работническата класа. Той вече не беше блед, а истински бял — няколко от другите поне имаха смелостта да се ухият. Отговорих му, че не виждам пропаганда срещу работническата класа в това да им представя един леко заучен номер като „Партийният конгрес избира президиум“ и направих глупавата грешка да го произнеса като бардиен конгрес и бледият фанатик побесня, удари по масата толкова силно, че сметаната ми падна от сладкиша и каза: „Излъгали сме се във вас, излъгали сме се“, а аз казах, че в такъв случай мога да си замина, а той отвърна: „Да, можете — моля, със следващия влак.“ Казах още, че е възможно номера „Заседание на управителния съвет“ да преименувам в „Заседание на окръжния комитет“, защото и там се решават само неща, които предварително са решени. Тогава станаха неучтиви, напуснаха салончето, дори не ни платиха кафето. Мари се разплака, а аз бях близо до състоянието да зашлевя на някого един шамар, и когато после отидохме на гарата, за да си заминем със следващия влак, не можахме да намерим никакъв носач и трябваше сами да си носим багажа, нещо, което мразя. За късмет на площада пред гарата срещнахме един от младите теолози, с който Мари бе разговаряла сутринта. Той се изчерви, когато ни видя, но взе тежкия куфар от плачещата Мари и през цялото време тя му шепнеше да не би да си създаде проблеми.

Беше отвратително. В Ерфурт бяхме общо само шест или седем часа, но с всички развалихме отношения: и с теолозите и с функционерите.

Когато слязохме в Бебра и отидохме в един хотел Мари плака цялата нощ, сутринта написа дълго писмо на теолога, но ние никога не разбрахме, дали го бе получил.

Вярвах, че последното нещо щеше да бъде да се сдобря с Мари и Цюпфнер, но да се оставя на бледия фанатик и да му представя „Кардинал“, щеше да е краят. Имах още Лео, Хайнрих, Белен, Моника Силвс, Цонерер, дядо и тенджерката със супа при Сабина Емондс, а можех и да спечеля малко пари като наглеждам деца. Щях писмено да се задължа да не давам яйца на децата. Явно за една немска майка това бе непоносимо. Какво наричат другите обективна важност на изкуството, ми е все едно, но да се подиграваш с управителните съвети там, където няма такива, е направо подло.

Веднъж бях разучил един доста дълъг номер, „Генералът“, бях работил дълго върху него, и когато го представих, се превърна в нещо, което в нашите среди наричаме успех: тоест тези, което трябваше да се смеят, се смееха, а тези, които трябваше да се ядосват, се ядосаха. Когато след представлението с изпъчени от гордост гърди отидох в гримьорната, там ме чакаше една стара, много дребна жена. След представление винаги съм раздразнен, понасям около себе си само Мари, но Мари бе пуснала старата жена в моята гримьорна. Преди още да бях затворил вратата тя започна да говори и ми обясни, че мъжът ѝ също бил генерал, бил загинал и преди това ѝ написал едно писмо, в което я молил да не приема пенсия. „Вие сте много млад“, каза тя, „но достатъчно възрастен, за да разберете“ — и излезе. Оттогава не можех да изпълнявам номера „Генерал“. Пресата, която се нарича лява, Лиса след това, че явно съм се изплашил от реакцията, а пресата, която се нарича дясна, писа, че съм осъзнал, че подавам ръка на Изтока, а независимата преса писа, че явно съм се отказал от всякакъв радикализъм и ангажираност. Всичко бе пълна глупост. Аз не можех да изпълнявам този номер, защото винаги се сещах за старата жена, която вероятно мизерстваше, осмяна и подиграна от всички. Когато нещо вече не ми доставя удоволствие, аз преставам да го върша — да се обясни това на журналист, вероятно е много сложно. Те винаги трябва да „душат“ нещо и да „си врат носа“, а съществува и много разпространения коварен тип журналисти, който никога не може да се примири с факта, че самият той не е човек на изкуството и дори не му достига онова нещичко, което да го направи поне привърженик на изкуството. Такива не могат дори да надушат сензацията, но те се перчат пред хубави млади момичета, които са още достатъчно наивни да боготворят всеки мърльо само защото намира своя „форум“ в някой вестник и има „влияние“. Има странни, непризнати форми на проституция, в сравнение с които обикновената проституция е почтен занаят — там поне се предлага нещо за пари.

Дори този път, който можеше да ме избави от милосърдието на продажната любов, ми бе затворен: аз нямах пари. В същото време Мари пробва испанската си мантиля в нейния римски хотел, за да се представи както подобава като първа дама на германския католицизъм. Като се върне в Бон, при всяка възможност ще пие чай, ще се усмихва, ще членува в комитети, ще открива изложби на „религиозно изкуство“

и ще „си потърси подобаваща шивачка“. Всички жени, които се омъжват за високопоставени служители в Бон, „си търсят подобаващи шивачки“.

Мари като първа дама на германския католицизъм с чаша чай или с чаша коктейл в ръка: „Видяхте ли вече сладкия дребен кардинал, който утре ще освети статуята на Дева Мария, изваяна от Крьогерт? Ах, в Италия явно и кардиналите са кавалери. Просто очарователно.“

Вече не можех и да куцам както трябва, само пълзях, изпълзях на балкона, за да вдишам малко роден въздух: Но и той не помогна. Прекалено дълго се задържах в Бон, почти два часа, а за този кратък срок бонският въздух като промяна на въздуха вече не бе благодатен.

Сетих се, че в същност трябваше на мен да благодарят, че Мари остана католичка. Тя имаше ужасни религиозни кризи, от разочарования от Кинкел, също и от Зомервилд, а тип като Блотерт сигурно би направил атеист и от свети Франциск. Известно време не ходеше и на църква, изобщо не мислеше да се женим църковно, бе изпълнена с някаква вътрешна съпротива и влезе в онзи кръг едва след третата година след като напуснахме Бон, макар че постоянно я канеха. Тогава ѝ бях казал, че разочарованието в хората още нищо не значи. Ако тя наистина вярва във всичко това, тогава и хиляди Фредебойловци не могат да разклатят нейната вяра и в края на краищата — така ѝ казах — нали съществува и Цюпфнер, който на мен ми се струва донякъде неестествен и съвсем не ми допада, но като католик напълно заслужава доверие. Положително имаше още много католици, на които човек можеше напълно да вярва, изредих ѝ множество пастори, проповедите на които бяхме слушали заедно, припомних ѝ за папата, за Гари Купер, Алек Гинес — тя се вкопчи в папа Йоан и в Цюпфнер и успя да се свърже. Странно, но по това време Хайнрих Белен вече не влизаше в сметката, напротив, каза, че го намирала мазен, винаги се смущаваше, когато споменавах за него, и аз започнах да подозирам, че той се е опитал да стане „по-интимен“ с нея. Никога не я попитах за това, но подозрението ми бе голямо, а когато си представех само икономката на Хайнрих, можех да разбера, че той би трябвало да потърси „близост“ с други жени. На мен дори самата мисъл за такова нещо ми бе отвратителна, но можех да го разбера, както разбирах редица отвратителни неща, които се вършеха в интерната.

Едва сега се сетих, че аз бях този, който ѝ предложи папа Йоан и Цюпфнер като утеха, когато изпадаше а религиозни колебания. Бях се държал абсолютно почтено към католицизма и точно това бе моята грешка, но в моите очи Мари беше по толкова естествен начин католичка, че се стараех да запазя в нея тази естественост. Събуждах я, когато се успиваше сутрин, за да отиде навреме на църква. Често ѝ бях викал такси, за да стигне навреме, водил бях многобройни телефонни разговори, за да открия за нея — когато бяхме в протестантски градове — католическа църква и тя винаги беше казвала, че смята това „особено“ мило, после обаче поиска от мен да подпиша онова проклето парче хартия, да се задължа *писмено*, че съм съгласен децата ни да бъдат възпитавани католически. Често бяхме говорили за нашите деца. С голяма радост очаквах нашите деца, мислено разговарях с тях, носех ги на ръце, разбивах им яйца в млякото, тревожеше ме единствено фактът, че ние трябваше да живеем в хотели, а в хотелите се отнасят добре само към децата на милионери и крале. На некралските и немиллионерски деца, особено на момченцата, най-напред крясват: „Ти да не си у дома си!“ и смисълът в тези думи е троен, тъй като се предполага — първо, че у дома си ти се държиш като свиня, второ, че се чувстваш щастлив само когато се държиш като свиня и трето, че детето просто няма защо да се чувства щастливо. За момиченцата винаги има възможност да бъдат наречени „миличка“ и да срещнат ласкаво отношение, но на момченцата винаги се карат, щом родителите не са наблизо. Нали за германците всяко момче е невъзпитано дете и това прилагателно вече дотолкова се е сляло с думата „момче“, че направо не е необходимо да се изговаря. Ако на някого хрумне да провери речника, който ползват голяма част от родителите при своите разговори с децата, ще се окаже, че в сравнение с него всяко илюстрирано вестниче от рода на комиксите би изглеждало почти толкова богато, колкото речникът на Братя Грим. Няма да мине много и мнозина от германските родители ще разговарят с децата си на езика на госпожа Калик: „Ах, колко хубаво!“ или „Ах, колко ужасно!“ и от време на време ще си позволяват по-оригинални изрази като: „Я не противоречи!“ или „Ти не разбираш нищо от тези работи!“. С Мари бях говорил вече и за това как ще обличаме децата си, тя беше за „елегантни светли шлиферчета“, а аз за анораци, защото си представях, че едно дете с елегантно светло шлиферче не може да

играе в някаква локва, докато един анорак би бил подходящ за игра в локвите. Нашата малка — винаги си представях, че ще имаме най-напред момиченце — трябваше да бъде топло облечена и все пак краката ѝ да са свободни, и ако започнеше да хвърля камъни в локвата, пръските в повечето случаи нямаше да цапат шлифера ѝ, а само крачката, и ако изгребваше локвата с някоя консервна кутия и без да иска изливаше мръсната вода върху себе си, то калта не винаги щеше да попада на анорака, а по-скоро щеше да цапа само крачетата. Мари смяташе, че в светло шлиферче момиченцето само щеше да внимава повече, а въпросът дали на нашите деца изобщо ще им бъде позволено да цапат из локвите, ние така и не можахме да изясним. Мари винаги се усмихваше, прекратяваше тези разговори и казваше: „Да почакаме!“

Ако имаше деца от Цюпфнер, тя нямаше да може да им облича нито анораци, нито елегантни светли шлиферчета, тя щеше да пуска децата си без палта, защото ние с нея бяхме обсъждали най-подробно всички видове детски палта. Говорили бяхме и за дълги и къси долни гащички, за бельото, чорапките, обувките — тя трябваше да пусне децата ѝ да ходят голи из Бон, ако не искаше да се чувства като курва или предателка. Аз не знаех и с какво щеше да ги храни — ние бяхме обсъждали всички видове храни, всички методи на хранене, бяхме единомислени, че никога нямаше да си тъпчем децата, както другите постоянно ги тъпчат с каши или им наливат мляко. Не исках децата ми да бъдат принуждавани да ядат, прилошаваше ми, когато Сабина Емондс тъпчеше пред мен две от по-големите си деца, особено най-голямото момиченце — кой знае защо Карл го беше кръстил Еделтруд. За онова нещастно яйце в млякото бях поспорил дори с Мари, тя беше против яйцата, и когато се запрепиряхме, каза, че това е храна за богатите, и тутакси се изчерви, така че аз трябваше да я успокоявам. Свикнал бях да гледат на мен по-иначе, отколкото на другите, да се отнасят към мен по-иначе, само защото произхождам от семейството на въглищния магнат Шнир, но Мари само два пъти каза някаква глупост по този повод: първия ден, когато слязох при нея в кухнята, и после, когато говорихме за яйцето в млякото. Отвратително е да имаш богати родители и, разбира се, още по-отвратително, когато никога нищо не си получил от цялото богатство. У дома ние рядко ядяхме яйца, майка ми ги смяташе за „изключително вредни“. При Едгар Винекен също имаше такива неприятности, но точно в обратния

смисъл — него навсякъде го представяха като син на работник, а някои пастори стигаха дотам, че когато го запознаваха с някого, казваха: „Истинско чедо на работническата класа“. И това звучеше така, сякаш казваха: „Вижте го, няма никакви рога, изглежда напълно интелигентен!“ Това е един расов проблем, с него би трябвало да се заеме управителният съвет на майка ми. Единствените хора, които се отнасяха към мен по този въпрос естествено, бяха семейство Винекен и бащата на Мари. Те не ме упрекваха, че съм член от Шнировата династия, но не ме окичваха и с лаври по същата причина.

Осъзнах, че все още стоях на балкона и гледах към Бон. Държах се здраво за парапета, коляното силно ме болеше, но марката, която бях хвърлил долу, не ми даваше мира. С удоволствие бих си я взел обратно, но сега не можех да отида на улицата, Лео щеше да дойде всеки момент. Все някога трябваше да приключат с техните сливи, разбитата сметана и с молитвата след вечеря. Не можех да откроя марката долу на улицата. Бях много високо, а само в приказките монетите блестят толкова ясно, че да бъдат намерени. За първи път съжалявах за нещо, свързано с пари — тази хвърлена марка се равняваше на дванайсет цигари, два билета за трамвай, един кренвирш с хлебче. Без да съжалявам, но с известна тъга си мислех за многобройните доплатени билети в бързите влакове и прехвърлянията в първокласни купета, които бяхме платили за долносаксонските бабички, спомнях си го с тъга, както някой си спомня за целувките с някое момиче, което после се е омъжило за друг. Човек не бива да възлага големи надежди на Лео, той има странни представи за парите, подобни на представите на монахините за „брачната любов“.

Нищо не блестеше долу на улицата, въпреки че всичко бе силно осветено, не се виждаше никакъв звезден талер, само коли, трамвай, автобус и бонски граждани. Надявах се, че марката е паднала на покрива на трамвая и ще я намери някой в депо.

Естествено можех да се хвърля на гърдите на евангелистката църква. Само че като си помислих за гърди, ме побиха тръпки. Можех да се хвърля на гърдите на Лутер, но на „гърдите на евангелистката църква“ — не. Щом като лицемерех, поне да го правех с успех, да се забавлявах добре. Щях да се забавлявам, ако се правех на католик, половин година щях да се „въздържам“, после щях да започна да посещавам вечерните проповеди на Зомервилд, докато започнех целият да гъмжа от католони като гнояща от бацили рана. Но с това щях да си проиграя последния шанс да заслужи благосклонността на баща си и да подписвам безкасови чекове в някой офис за кафяви

въглища. Може би майка ми щеше да ме приюти в нейния централен комитет и да ми даде възможност да защитавам моите расови теории. Щях да замина за Америка и да изнасям лекции пред женски клубове като жив пример на разкаяната немска младеж. Само че аз няхах за какво да се разкайвам, съвсем нищо и значи трябваше да се правя, че се разкайвам. Можех също да им разкажа как на игрището за тенис бях хвърлил пепелта в лицето на Херберт Калик, как ме бяха заключили в бараката за мишените, а после ме изправиха на съд пред Калик, Брюл, Льовених. Но ако го разкажех, това вече щеше да е лицемерие. Не можех да опиша тези моменти и да си ги окача като ордени на шията. Всеки носи на шията и на гърдите си ордена на геройските си моменти. Да се вкопчваш в миналото е лицемерие, защото никой човек не познава моментите — как Хенриета със синята си шапка беше седнала в трамвая и бе заминала, за да защитава свещената германска земя при Леверкузен от еврейските янки.

Не, най-сигурното лицемерие, което би ми доставило най-голямо удоволствие, беше „да заложа на католическата църква“. Тогава всеки би печелил.

Хвърлих още един поглед на покривите на университета, към дърветата в дворцовата градина: там някъде на склоновете между Бон и Годесберг щеше да живее Мари. Добре. Беше по-добре да съм близо до нея. Щеше да е прекалено лесно за нея, ако си мислеше, че съм постоянно на път. Тя трябваше винаги да знае, че може да ме срещне и всеки път ще се изчервява от срам, когато се сети с колко разврат и прелюбодеяние е изпълнен животът ѝ, и ако я срещнех с децата ѝ и те бяха облечени в шлиферчета, анораци или лодени, децата ѝ изведнъж щяха да ѝ се сторят голи.

В града се шушука, уважаема госпожо, че пускате децата си да ходят голи. Това е прекалено. И сте забравили едно малко „моя“, уважаема госпожо, на решаващо място. Когато казвате, че обичате само един мъж — трябваше да кажете: моя. Шушука се, че се надсмивате над сподавената злоба, която всеки тай към онзи, когото вие наричате стария. Вие намирате, че по някакъв странен начин всички приличат на него. В края на краищата — намирате вие — всички се смятат за толкова незаменими, колкото се смята и той, в края на краищата всички четат криминални романи. Естествено обложките

на криминалните романи не подхождат на подредените с вкус жилища. Датчаните са забравили да пренесат стила си и върху обложките на криминалните романи, финландците са по-хитри — техните обложки хармонират със столовете, креслата, чашите и саксиите. Дори и у Блотерт се въргалят криминални романи, те не бяха срамежливо скрити през онази вечер, когато посетихме дома му.

Винаги на тъмно, уважаема госпожо, в кина и църкви, в тъмни стаи на църковна музика, избягвайки светлината на тенис-кортовете. Много шушукане. По трийсет, четирийсет минути се изповядвате в катедралата. С мъка прикривано възмущение в погледа на чакащите. Боже мой, какво толкова има тази да се изповядва: има най-хубавия, най-милият, най-почтения мъж. Действително почтен. Прекрасна малка дъщеричка, две коли.

Раздразнителност и нетърпение там зад решетката, безкрайното шепнене ту от едната страна, ту от другата за любов, брак, дълг, любов и накрая въпросът: „Вие дори нямате колебание във вярата си — какво ви е, дъще?“ Ти не можеш да го изговориш, не смееш дори да си помислиш това, което аз знам. На теб ти липсва един клоун, официално определение на професията: комик, незадължен към нито една църква.

Закуцуках от балкона към банята, за да се гримирам. Беше грешка да застана и да седя срещу баща си негримиран, но аз въобще не можех да очаквам, че ще дойде. Лео винаги много искаше да чуе истинското ми мнение, да види истинското ми лице, истинското ми аз. Нека го види. Винаги се страхуваше от моите „маски“, от моите изпълнения, от това, което той наричаше „несериозно“, когато съм без грим. Куфарчето с гримове ми още пътуваше някъде между Бохум и Бон. Когато в банята отворих бялото шкафче на стената, беше късно. Трябваше да помисля за това каква смъртоносна сантименталност се крие в предметите. Тубите, бурканчетата, шишенцата и моливите на Мари — нямаше ги вече в шкафчето и това, че от тях нямаше абсолютно *нищо*, беше толкова лошо, както и ако бях намерил някоя нейна туба или бурканче. Нищо не бе останало. Може би Моника Силвс бе така състрадателна да събере всичко и да го махне. Погледнах се в огледалото: очите ми бяха напълно празни, за първи път не беше нужно да ги изпразвам, като се гледах половин час и

правех гимнастика на лицето си. Това бе лице на самоубиец, а когато започнах да се гримирам, лицето ми стана лице на мъртвец. Мажех си вазелин по лицето и разкъсах една полуизсъхнала туба с белило, изстисках от нея каквото бе останало и си сложих само белило — нито чертичка черно, нито точица червено, всичко само бяло, също и веждите, косата ми отгоре изглеждаше като перука, негримираната ми уста беше тъмна, почти синя, очите, светлосини като небето, толкова празни като на кардинал, който не си признава, че отдавна е изгубил вярата си. Дори не ме беше страх от мен. С това лице можех да направя кариера, дори можех и да лицемеря, което при цялата ми безпомощност и наивност ми даваше възможност да се преструвам, че вярвам в онова, което все пак ми беше сравнително по-симпатично от останалото: онова, в което вярваше Едгар Винекен. Това поне нямаше вкус, в неговата безвкусица то беше най-честното сред нечестните работи, най-малката от малките злини. Значи освен черно, тъмнокафяво и синьо, имаше още една алтернатива, която да се нарече червено би било прекалено ефемистично и оптимистично, то беше сиво с нежен отблясък на утринна зора. Тъжен цвят за тъжно дело, в което може би дори имаше място за един клоун, който бе извършил най-тежкия от всички клоунски грехове — да събужда съжаление. Най-лошото беше само, че най-малко можех да лъжа Едгар, пред него най-малко можех да лицемеря. Аз бях единственият свидетел за това, че той пробяга стоте метра наистина за 10,1 секунди, а той бе един от малкото, които винаги ме бяха приемали такъв, какъвто бях, на които винаги бях изглеждал такъв, какъвто бях. И той вярваше единствено в определени хора — другите вярваха в нещо повече от хората: в бог, в абстрактни пари, в нещо като държава и Германия. А Едгар не. За него бе достатъчно тежко, когато тогава взех такси. Беше ми жал, трябваше да му обясня, на никой друг не дължах обяснение. Отдръпнах се от огледалото, толкова много ми хареса онова, което видях там, нито за миг не помислих, че виждах самия себе си. Това вече не беше клоун, а мъртвец, който играеше мъртвец.

Изкуцуках до нашата спалня, в която още не бях влизал от страх пред дрехите на Мари. Повечето рокли й бях купил аз, дори бях обсъждал поправките им с шивачките. Тя може да носи почти всички цветове освен червено и черно, може да носи дори сиво без да изглежда сучна. Розовото й стои много добре и зеленото. Аз вероятно

можех да печеля добри пари в дамската мода, но за някой, който е моногамен и не е педераст, това щеше да е ужасно мъчение. Повечето мъже дават на жените си просто безкасови чекове и им препоръчват да се подчинят на „повелята на модата“. Когато е модерен виолетовият цвят, всички жени, които получават безкасови чекове, носят виолетови дрехи и когато после на някое парти всички жени, които „малко държат на себе си“, се разхождат във виолетово, всичко това изглежда като общо събрание на възкресени с мъка женски епископи. Има малко жени, на които виолетовият цвят отива. Мари можеше да носи виолетови дрехи. Когато си бях още в къщи, изведнъж се появи модата на робсака и всички тези квачки, на които мъжете им заповядват да се обличат „представително“, се разхождаха на нашия журфикс в робсакове. Толкова ми беше жал за някои жени — особено за онази високата пълна жена на някой от безбройните председатели, че ми се искаше да отида при нея и от истинско състрадание да я наметна с някоя покривка за маса или с някое перде. Мъжът ѝ, този пълен глупак, не забелязваше нищо, не виждаше нищо, не чуваше нищо, сигурно би изпратил жена си в розова нощница на пазара, ако някой педераст би въвел такава мода. На следващия ден пред сто и петдесет евангелистки пастора той изнесе лекция за думата „разбиране“ в брака. Вероятно дори не знаеше, че жена му има много ръбести колене, за да носи къси рокли.

Отворих бързо вратата на гардероба, за да избегна огледалото — в него вече нямаше нищо от Мари, нищо, нито дори някой калъп за обувки или колан, както жените понякога си ги закачват. Почти не се долавяше и парфюмът ѝ, тя трябваше да бъде по-състрадателна, да вземе и моите дрехи, да ги раздаде или да ги изгори, но моите неща висяха още тук — един зелен памучен панталон, който никога не бях носил, черното сако от туид, няколко вратовръзки и три чифта обувки долу на лавицата за обувки, в малките чекмеджета щях да намеря всичко, всичко: копчета за ръкавели и белите подложки за яки на ризи, чорапи и носни кърпи. Можех да си го помисля — когато става дума за собственост, християните стават непоколебимо справедливи. Нямаше нужда въобще да отварям чекмеджетата — което беше мое, щеше да е тук, което беше нейно, нямаше да е тук. Какво милосърдие щеше да бъде, ако бе взела и моите дрехи, но тук в нашия гардероб цареше справедливост, смъртоносна коректност. Мари сигурно бе изпитала

съчувствие, когато бе взела всичко, което можеше да ми напомня на нея, и сигурно бе плакала, онези сълзи, които жените ронят във филмите за разводи, когато казват: „Никога няма да забравя времето, прекарано с теб.“

Разтребеният, чист гардероб (някой го бе дори избърсал с кърпа за прах) беше най-страшното, което можеше да ми остави, прибрано, разделено, нейните неща разведени от моите. В гардероба изглеждаше като след успешна операция. Вече нямаше нищо от нея, нито дори откъснато копче от блуза. Оставих вратата отворена, за да избегна огледалото, изкуцуках обратно в кухнята, пъхнах бутилката с коняк в джоба на самото си, отидох в хола, легнах на кушетката и си вдигнах крачола. Коляното ми беше много подуто, но болката намаляваше, когато лежах. В кутията имаше още четири цигари, запалих си едната от тях.

Разсъждавах какво можеше да бъде по-лошо — ако Мари си бе оставила дрехите тук или така, както бе взела всичко, бе изчистила и дори не ми бе оставила една бележка някъде: „Никога няма да забравя времето, прекарано с теб.“ Може би така беше по-добре, и все пак можеше да остави поне някое копче или някой колан или да вземе целия гардероб и да го изгори.

Когато пристигна вестта за смъртта на Хенриета, у нас тъкмо слагаха масата, Ана бе оставила на бюфета салфетката на Хенриета в жълтата халка, защото ѝ се струваше, че още не е за пране, и ние всички погледнахме салфетката, по нея имаше малко мармалад и малко кафяво петънце от супа или сос. За първи път почувствах колко ужасни са предметите, които някой оставя, когато замине или почине. Майка ми направи опит да яде, това сигурно трябваше да означава, че животът продължава или нещо подобно, но аз знаех точно — това не беше вярно, не животът продължава, а смъртта. Избих ѝ лъжицата от ръката, избягах в градината, върнах се обратно в къщата, където кръсците и писъците бяха в пълен ход. Майка ми си бе изгорила лицето с горещата супа. Изтичах в стаята на Хенриета, отворих прозореца и изхвърлих в градината всичко, което ми попадна в ръцете: кутийки и рокли, кукли, шапки, обувки, барети и когато отварях чекмеджетата, намерих бельото ѝ, а между него странни малки неща, които сигурно са ѝ били скъпи — изсушени класове, камъни, цветя,

парчета хартия и цяла връзка писма, завързани с розова панделка. Обувки за тенис, ракети, трофеи, каквото хванех, го изхвърлях навън в градината. По-късно Лео ми каза, че съм изглеждал като „луд“ и всичко ставало толкова бързо, ужасно бързо, че никой не можел да направи нищо. Цели чекмеджета просто ги изсипвах през прозореца, изтичах в гаража и изнесох в градината тежката резервна туба, пълна с бензин, излях от нея върху нещата и ги запалих — което лежеше встрани, го избутвах с крак в пламъците, търсех всички парцали и предмети, изсушени цветя, класове и връзката писма и ги хвърлих в огъня. Изтичах в столовата, взех салфетката с халката от бюфета и нея хвърлих в огъня. По-късно Лео каза, че всичко е траяло не повече от пет минути, и преди някой да осъзнае какво става, огънят гореше с буйни пламъци и аз бях хвърлил всичко вътре. Дори се появи един американски офицер, който каза, че съм изгарял тайни материали, папки с документи на великогерманския верволф, но когато той дойде, всичко беше вече обгоряло, черно, грозно и вонящо и когато той посегна към една връзка с писма, аз го ударих по ръката и изсипах в огъня останалия в тубата бензин. По-късно се появи дори пожарната със смешно големи маркучи, а някъде в дъното някой крещеше със смешно висок глас най-смешната команда, която някога съм чувал: „Вода, марш!“ и те не се срамуваха да обливат с маркучите тази злощастна купчина пепел, а тъй като рамката на един прозорец бе леко обгоряла, някой от пожарникарите насочи към прозореца струята вода и всичко в стаята плувна, а после паркетът се изду и майка ми плака заради повредения под и започна да звъни по телефона на различни застрахователни дружества, за да изясни на какво се дължаха повредите — на пожара, на наводнението или чисто и просто въпросът засягаше отдела застраховки на имуществото.

Отпих една глътка от бутилката, пяхнах я отново в джоба на сакото и си опипах коляното. Когато лежах, ме болеше по-малко. Ако бях разумен и се концентрирах, отокът и болката щяха да намалее. Можех да си намеря една празна щайга от портокали, да седна пред гарата, да свиря на китара и да пея Лавретанската литания. Щях да сложа — уж случайно — шапката си до мен на стъпалото и ако на някого му хрумне да хвърли там нещо, щяха и другите да намерят смелост. Трябваша ми пари, защото вече почти няхах цигари. Най-добре ще е да сложа един грош или няколко монети от по пет пфенига

в шапката. Лео сигурно щеше да ми донесе поне толкова. Вече се виждах седнал там: с бяло лице пред тъмната фасада на гарата, в синьо трико, с черното ми яке от туид и зеления памучен панталон, и „ще започна“ сред уличния шум да пея: *Rosa mystica — ora pro nobis — turris Davidica — ora pro nobis — virgo fidelis — ora pro nobis*^[1] — щях да седя там и да чакам да пристигат влаковете от Рим и моята *coniux infidelis*^[2] с нейния католически мъж. Венчавката им сигурно е предизвикала неудобни разсъждения — Мари не беше вдовица, не беше разведена, тя не беше — и това случайно знаех точно — не беше вече девствена. Зомервилд сигурно си е скубал косите, венчавка без воал му е развалила цялата естетическа концепция. А може би имаха особени литургийни наредби за паднали момичета и бивши метреси на клоуни? Какво ли си е помислил епископът, който е извършил венчавката? Защото те не биха го направили с някой по-ниско от епископ. Мари ме беше завлякла веднъж на една епископска служба и цялата тази церемония ми направи силно впечатление: сваляне на владишката корона, поставяне на короната, запасване на бял пояс, сваляне на белия пояс, владишкият жезъл тук, владишкият жезъл там, после се запасва червен пояс, смъква се белият пояс — на моята изтънчена артистична природа силно допадаше естетиката на повторенията.

Помислих си за моята пантомима с ключовете. Можех да си набавя пластелин, да направя отпечатък на ключа, да наля вода във формата и да си направя в камерата на хладилника няколко ключа, сигурно беше възможно да намеря малка преносима хладилна камера, в която всяка вечер преди представлението щях да си правя ключове, които по време на изпълнението на номера щяха да се стопяват. Може би от това хрумване ставаше нещо, но в момента го изоставих, беше много сложно, ставах зависим от много реквизити и от технически случайности и ако някой сценичен работник по време на войната е бил измамен от някой рейнландец, ще отвори хладилната камера и ще ми провали шоуто. Другото беше по-добро — с истинското ми лице, цялото в белило, седнал на стълбите на бонската гара, да пея Лавретанската литания и да удриям по няколко акорда на китарата. До мен шапката, която по-рано носех при имитациите на Чаплин, липсваха ми само примадващите монети — един грош би било добре, един грош и една монета от пет пфенига, по-добре, а най-добре ще е

три монети — един грош, една от пет пфенига и една от два пфенига. Хората трябваше да виждат, че не съм религиозен фанатик, който се гнуса от дребно подаяние, те трябваше да видят, че всяко подаяние, дори и пфенигът, ще ми бъдат добре дошли. А после ще сложа и сребърна пара, за разяснение: нека видят, че аз не само не се гнуся от едро подаяние, но го и получавам. Ще сложа в шапката и цигара, на повечето от хората е по-лесно да отворят табакерата, отколкото кесията си. Разбира се, след това ще изникне някой пазител на моралните устои, ще ми поиска разрешителното за пеене по улиците или ще пристигне някой от централния комитет за борба с богохулството и ще се усъмни в моята религиозна интерпретация. За случаите, когато от мен ще искат документи, аз ще си имам приготвена рекламна брикета, надписа „Стопли се с Шнир“ познаваше всяко дете, щях да подчертая черния надпис Шнир с червен тебешир, а може и отпред да изрисувам едно Х. Това щеше да е една непрактична, но недвусмислена визитна картичка: Позволете, Шнир. А едно нещо можеше баща ми да направи за мен, дори нямаше да му струва нищо. Можеше да ми издейства разрешително за пеене по улиците. Трябваше само да се обади на кмета или да поговори с него, когато играят скат в мъжкия клуб. Той трябваше да направи това за мен. Тогава можех да седя на стълбите на гарата и да чакам влака от Рим. Ако на Мари сърцето ѝ дадеше да мине покрай мен без да ме прегърне, ми оставаше само самоубийството. По-късно. Не се решавах да мисля за самоубийство, по една причина, която може да изглежда високомерна: исках си Мари, Възможно бе да се раздели с Цюпфнер, тогава щяхме да сме в идеалното положение на Безевиц, тя можеше да си остане моя метреса, защото църковно никога не можеше да се разведе с Цюпфнер. Тогава трябваше само телевизията да ме открие, да си спечеля нова слава и църквата щеше да си затвори очите. Аз не исках да се венчая църковно с Мари, а те нямаше нужда да стрелят по мен с изтърганото оръдие на Хенрих Осми.

Чувствах се по-добре. Отокът на коляното ми спадеше, болката намаляваше, главоболието и меланхолията оставаха, но те са ми така близки, както и мисълта за смъртта. Артистът носи винаги смъртта в себе си, както един добър свещеник молитвеника си. Дори знам точно какво ще стане след моята смърт — няма да ми бъде спестена

фамилната гробница. Майка ми ще плаче и ще твърди, че е била единствената, която ме е разбирала. След смъртта ми ще разказва на всеки „какъв беше в действителност нашият Ханс“. До ден днешен и вероятно во веки веков тя е твърдо убедена, че аз съм „материален“ и „алчен“. Тя ще каже: „Да, нашият Ханс, той бе надарен, само че за съжаление много материален и алчен — за съжаление съвсем недисциплиниран — но толкова надарен, толкова надарен.“ Зомервилд ще каже: „Добрият наш Шнир, прекрасен, прекрасен — за съжаление имаше неизкореними антиклерикални чувства и никакво чувство за метафизика.“ Блотерт ще съжالياва, че не е прокарал навреме закона за смъртната присъда, за да бъде публично екзекутиран. За Фредебойл ще бъде „незаменим тип“, „без всякаква социологична последователност“. Кинкел ще плаче, искрено и горещо, той ще бъде дълбоко потресен, но късно. Моника Силвс ще хълца, сякаш е моята вдовица и ще съжالياва, че не е дошла веднага при мен и не ми е направила омлет. Мари просто няма да повярва, че съм мъртъв — ще напусне Цюпфнер, ще пътува от хотел на хотел и ще пита за мен, но напразно.

Баща ми напълно ще се наслаждава на трагиката, изпълнен с разкаяние за това, че не ми е оставил тайно няколко банкноти, когато си тръгваше. Карл и Сабина ще плачат неудържимо, по един начин, който ще се види неестетичен на всички присъстващи на погребението. Сабина тайно ще бръкне в джоба на палтото на Карл, защото пак си е забравила носната кърпа. Едгар ще се чувства задължен да потиска сълзите си, а може би след погребението ще измине още веднъж стоте метра в нашия парк, ще се върне сам на гробищата и ще сложи голям букет от рози на паметната плоча на Хенриета. Освен мен никой не знае, че той бе влюбен в нея, никой не знае, че връзката писма, които изгорих, бяха отзад с подател само Е.В. Ще отнеса в гроба си и още една тайна: че веднъж наблюдавах майка си как отиде тайно в мазето за продукти, отрязва си дебело парче шунка и го изяде долу, права, с пръсти, бързо, дори не изглеждаше отвратително, беше само изненадващо и аз бях повече трогнат, отколкото възмутен. Бях отишъл в мазето да потърся в помещението за куфари стари топки за тенис, това ни беше забранено, и когато чух стъпки, изгасих осветлението, видях я как взе от лавицата един буркан с домашен ябълков мармалад, после го остави на мястото му, видях как се движеше лакетът ѝ, тя режеше нещо, а после започна да пъха в

устата си парче шунка. Никога не съм го казвал и няма да го кажа. Под една мраморна плоча в семейната гробница ще почива моята тайна. Колкото и да е странно, обичам тези, от чийто вид съм и аз: хората.

И когато умира някой от моя вид, съм тъжен. Дори на гроба на майка си ще плача. На гроба на стария Деркум въобще не можах да се съвзема, хвърлях все повече и повече пръст върху дървото на ковчега и чувах зад мен да шепнат, че така не се правело — но аз продължавах, докато Мари ми взе лопатата от ръката. Не исках вече да видя магазина, къщата, не исках да имам и спомен от него. Нищо. Мари бе трезва, тя продаде магазина и прибра парите „за нашите деца“. Вече можах без да куцам да отида в антрето и да взема китарата. Откопчах калъфа, нагласих в хола две кресла едно срещу друго, издърпах телефона до себе си, легнах отново и настроих китарата. Тези няколко тона ми подействаха добре. Когато започнах да пея, се почувствах почти добре: *mater amabilis* — *mater admirabilis*^[3] — а за *ora pro nobis* взех акорд на китарата. Това ми хареса. С китара в ръце, с шапка до себе си, със своето истинско лице, аз щях да чакам влака от Рим. *Mater boni consilii*^[4]. Тогава, когато се бях върнал с парите от Едгар Винекен, Мари ми бе казала, че ние никога, никога вече не бива да се разделяме. „Едва когато смъртта ни раздели!“ А аз още не съм умрял. Госпожа Винекен някога казваше: „Който пее, той още живее!“ и „На който му е вкусно, той още не е изгубен!“. А аз пеех и бях гладен. Най-малко можех да си представя Мари на едно място — ние двамата пътувахме от град на град, от хотел на хотел, и ако останехме някъде няколко дни, тя винаги казваше: „Отворените куфари ме гледат като зейнали гърла, които искат да бъдат натъпкани“ и ние натъпквахме гърлата на куфарите, а когато трябваше да остана някъде няколко седмици, тя хукваше из града, сякаш ходеше из разкопки. Кина, църкви, несериозни вестници, „Не се сърди човече“. Действително ли искаше да участва в тържествената церемония, когато Цюпфнер ще бъде посветен в малтийски рицар, между канцлери и президенти, а после в къщи собственоръчно ще премахне с кутията петната от восьък от рицарския мундир? Въпрос на вкус, Мари, но не е твойт вкус. По-добре е да се довериш на един невярващ клоун, който се буди достатъчно рано, за да отидеш навреме на литургията, който при нужда ще те черпи едно такси. Никога няма да се наложи да переш синьото ми трико.

-
- [1] Мистична розо — моли се за нас — твърдина Давидова — моли се за нас — вярна дево — моли се за нас (лат). — Б.пр. ↑
- [2] Невярна съпруга (лат.). — Б.пр. ↑
- [3] Майка милостива — майка прекрасна (лат.). — Б.пр. ↑
- [4] Майка добра съветница (лат.). — Б.пр. ↑

Когато телефонът иззвъня, за няколко секунди бях объркан. Бях се изцяло концентрирал да не пропусна звънеца на вратата и да отворя на Лео. Оставих китарата, вторачих се в звънящия апарат, взех слушалката и казах:

— Ало?

— Ханс — каза Лео.

— Да — отвърнах аз, — хубаво е, че ще дойдеш.

Той замълча, изкашля се, не познах веднага гласа му. Той каза:

— Парите за теб са у мен.

Парите прозвуча странно. Изобщо Лео има странни представи за парите. Той е почти напълно без никакви потребности, не пуши, не пие, не чете вечерни вестници и ходи на кино само когато най-малко седем души, на които има пълно доверие, му препоръчат филма като достоен за гледане; това се случва веднъж на две, три години. Предпочита да ходи пеша, отколкото да пътува с трамвая. Когато каза парите, настроението ми веднага отново спадна. Ако беше казал *малко* пари, щях да знам, че са две до три марки. Сподавих уплахата си и попитах с прегракнал глас:

— Колко?

— О — каза той, — шест марки и седемдесет пфенига. За него те бяха много, мисля, че за това, което се нарича лични нужди, за него тези пари биха стигнали за две години — от време на време някой перонен билет, ролка ментови бонбони, един грош за някой просяк, на него не му трябваше дори кибрит и ако все пак си купеше една кутийка, за да има под ръка да обслужи с огънче на „началници“, щеше да му стигне за една година и дори ако го носеше една година в себе си, той щеше да изглежда като нов. Естествено от време на време трябваше да ходи на фризьор, но тези пари той взимаше сигурно от „сметката за следването“, която му бе открил баща ни. По-рано даваше понякога пари за билети за концерт, но най-често майка ни му даваше безплатни билети. Богатите хора получават много повече неща като

подарък, отколкото бедните, а което трябва да купят, го намират най-често по-евтино. Майка ми имаше цял каталог на ангростисти — можех да допусна, че дори и пощенските марки купуваше по-евтино. Шест марки и седемдесет пфенига — за Лео това бе внушителна сума. За мен също, в момента — но вероятно той още не знаеше, че аз — както го наричахме в къщи — „в момента бях без приходи“. Казах:

— Добре, Лео, много ти благодаря, донеси ми и една кутия цигари, когато дойдеш.

Чух го да кашля, не отговори и аз попитах:

— Чуваш ли ме? А?

Може би се беше обидил, че веднага го накарах да ми донесе цигари от неговите пари.

— Да, да — каза тогава, — само че... — той се запъна, заекна: — Трудно ми е да ти го кажа... не мога да дойда.

— Какво? — извиках аз. — Не можеш да дойдеш ли?

— Вече е девет без петнайсет — отвърна той, — а в девет трябва да съм се прибрал.

— А ако закъснееш? — попитах. — Ще те отлъчат от църквата ли?

— Ах, остави това — каза обиден.

— Не можеш ли да помолиш за отпуск или нещо такова?

— Не по това време — отговори той, — трябваше да го направя на обяд.

— А ако просто закъснееш?

— Ще ми наложат строга адхортация! — каза тихо.

— Звучи ми като градина — казах аз, — ако не съм забравил латински.

Той се позасмя.

— По-скоро на градинска ножица — обясни, — доста е неприятно.

— Е, добре — казах тогава. — Не искам да те принуждавам да понасяш такъв неприятен разпит, Лео, но имам нужда от някой.

— Много е сложно — отговори той, — трябва да ме разбереш. Една адхортация бих понесъл, но ако през тази седмица получа още една, ще бъде нанесено в документите ми и ще трябва да отговарям пред скрутиниума.

— Къде? — попитах. — Моля те, кажи го по-бавно.

Той въздъхна, промърмори нещо и каза съвсем бавно:

— Скрутиниум.

— По дяволите, Лео — рекох аз, — това звучи, сякаш разкъсваш насекоми. И „в документите“ — това е като П. П. 9. на Ана. Там също веднага вписваха всичко в документите, като при осъжданите.

— За бога, Ханс — възмути се той, — да не искаш през малкото минути, с които разполагаме, да се разправяме за нашата възпитателна система?

— Щом ти е толкова неприятно, няма. Но сигурно има пътища — искам да кажа заобиколни пътища, да прескочиш оградата или нещо подобно, както при П. П. 9. Искам да кажа, че и при най-строгите системи сигурно има вратички.

— Да — отвърна той, — има, както при военните, но аз ги ненавиждам. Искам да вървя по правия път.

— Не можеш ли заради мен да преодолееш ненавистта си и веднъж да прескочиш оградата?

Въздъхна и аз можех да си представя как си клати главата.

— Не можеш ли да почакаш до утре? Искам да кажа, че мога да избягам от лекция и да дойда към девет при теб. Толкова ли е належащо? Или веднага заминаваш пак?

— Не — отвърнах. — Ще остана известно време в Бон. Дай ми поне адреса на Хайнрих Белен, искам да му се обадя по телефона и може да дойде от Кьолн или където се намира сега. Защото аз съм наранен, е коляното, без пари съм, без ангажменти — и без Мари. Във всеки случай и утре все още ще съм ранен, без пари, без ангажменти и без Мари — значи не е належащо. Но може би Хайнрих междуременно е станал пастор и има мотопед. Чуваш ли ме още?

— Да — отговори той вяло.

— Моля те — продължих аз, — дай ми адреса му и телефонния му номер.

Той мълчеше. Въздишката му беше като на някой, който беше седял сто години в изповедалнята и бе въздишал заради греховете и глупостта на човечеството.

— Е, добре — каза накрая с явно усилие. — Значи не знаеш?

— Какво не знам? — извиках. — За бога, Лео, говори ясно.

— Хайнрих вече не е свещеник — каза той тихо.

— Аз мисля, че човек си остава свещеник, докато диша.

— Естествено — отвърна ми, — искам да кажа, че вече не е на служба. Махна се, от месеци изчезна безследно.

Той изцеди всичко това с мъка от себе си.

— Е — казах аз, — ще се появи отново. — После се сетих нещо и попитах: — Сам ли е?

— Не — отвърна Лео строго, — изчезна с едно момиче. — Това прозвуча, сякаш беше казал: „Заболя от чума!“

Стана ми жал за момичето. Тя сигурно е католичка и за нея сигурно е много неприятно да живее с бивш свещеник някъде в някоя колибка и да изтърпява детайлите на „плътските желания“, а наоколо бельо, гащи, тиранти, чинийки с фасове, употребени билети за кино и начало на недостиг на пари, а когато момичето слиза по стълбите надолу, за да купи хляб, цигари или бутилка вино, свадливата хазяйка отваря вратата и то дори не може да извика: „Мъжът ми е артист да артист!“ Беше ми жал и за двамата, за момичето повече, отколкото за Хайнрих. В такъв случай, когато става дума не само за някой незначителен, а дори за ненадежден капелан, църковните власти са сигурно много строги. За тип като Зомервилд сигурно щяха да си затворят очите. Той нямаше икономка с жълтеникава кожа на краката, а хубава, цъфтяща персона, която наричаше Мадалена, прекрасна готвачка, винаги поддържана и весела.

— Е, добре — примирих се, — тогава засега той отпада за мен.

— Боже мой — каза Лео, — колко си хладнокръвен, просто не мога да проумея.

— Нито съм епископ на Хайнрих, нито съм сериозно заинтересован от тази работа — отвърнах аз. — Само подробностите ме тревожат. Имаш ли поне адреса или телефонния номер на Едгар?

— Имаш предвид Винекен ли?

— Да — отговорих. — Спомняш си още Едгар, нали? В Кьолн се срещнахте у нас, а по-рано винаги играехме у семейство Винекен и ядохме картофена салата.

— Да, естествено — каза той, — естествено, спомням си, но Винекен не е в страната, доколкото знам. Някой ми разказа, че заминал с научна цел, с някаква комисия, в Индия или Тайланд, не знам точно.

— Сигурен ли си? — попитах.

— Доста сигурен — отговори той. — Да, сега си спомням, Хериберт ми го разказа.

— Кой? — изревах аз. — Кой ти го разказа?

Замълча, дори не го чувах вече да въздиша и сега знаех защо не искаше да дойде при мен.

— Кой? — изкрещях още веднъж, но той не ми отговори.

Отлично бе усвоил това покашляне като в изповедалня, което чувах понякога, когато чаках Мари в църквата.

— По-добре — казах тихо, — не идвай и утре. Жалко ще е да пропуснеш лекцията. Остава да ми кажеш, че си видял и Мари.

Явно се бе научил само на въздишки и покашляне. Сега отново въздъхна, дълбоко, нещастно, дълго.

— Няма нужда да ми отговаряш — казах аз, — само поздрави оня симпатяга, с който днес два пъти си говорих по телефона.

— Щрюдер ли? — попита тихо.

— Не знам как се казва, но беше толкова мил по телефона.

— Но него никой не го взима на сериозно — каза, — той е, той е така да се каже по милост тук. — Лео действително успя да изтръгне една усмивка: — Понякога се промъква до телефона и говори глупости.

Станах, погледнах през една от пролуките на пердето към часовника долу на площада. Беше девет без три минути.

— Сега трябва да вървиш — казах аз, — иначе ще ти пишат в документите. И утре не пропускай лекцията.

— Но, разбери ме! — помоли се той.

— По дяволите! — казах аз. — Разбирам те. Прекалено добре.

— Що за човек си ти всъщност? — попита той.

— Аз съм клоун — отговорих, — и събирам моменти. Чао.

Затворих телефона.

Бях забравил да го попитам за преживяванията му в армията, но може би някога ще ми се удаде такава възможност. Сигурно щеше да хвали „храната“ — така добре не се бе хранил никога в къщи, — трудностите щеше да сметне за „възпитателни и изключително ценни“, а докосването до човека от народа за „невероятно поучително“. Можех да си спестя да го питам за това. Тази нощ той нямаше да може да затвори очи в семинарското си легло, ще се хвърля от една страна на друга от угризения на съвестта и ще се пита, дали е било правилно да не дойде при мен. Толкова много неща исках да му кажа, че за него щеше да е по-добре да следва теология в Южна Америка или в Москва, в която и да е част на света, само не в Бон. Той трябваше да разбере, че за това, което наричаше негова вяра, тук нямаше място, между Зомервилд и Блотерт, в Бон, един сменил вероизповеданието си Шнир, който дори е станал свещеник, можеше само да закрепил курса на техните акции. Веднъж трябва да си поговоря с него за всичко, най-добре, когато в къщи имаше журфикс. Ние двамата блудни синове щяхме да седнем при Ана в кухнята, да прием кафе, да си припомним старите времена, когато в нашия парк все още се учеха да хвърлят противотанкови гранати и пред входа спираха автомобили на вермахта, когато настаняваха у нас офицери от вермахта. Един офицер — майор или нещо такова — с фелдфебели и войници, един автомобил, те всички мислеха само за яйца на очи, коняк, цигари и солени шегички с момичетата в кухнята. Понякога ставаха делови, тоест важни: тогава се строяваха пред нашата къща, офицерът започваше да се удря в гърдите, дори пъхаше едната си ръка под куртката като някой долнопробен актьор, който играе полковник, и започваше да крещи нещо за Украйна победа. Неловко, смешно, безсмислено. А когато се разбра, че госпожа Винекен се е промъкнала тайно през нощта заедно с други жени през гората между немските и американските позиции, за да си набави от другата страна от брат си, хлебар, малко хляб, служебният им жар стана опасен за живота. Офицерът искаше да

застреля госпожа Винекен и две други жени за шпионаж и саботаж (при едно от дознанията госпожа Винекен бе признала, че била говорила с американски войник). Но тогава баща ми прояви за втори път в живота си — доколкото си спомням — енергия, измъкна жените от импровизирания затвор — нашата пералня, и ги скри долу на брега в бараката за лодки. Той се държа като истински храбрец, кресна на офицера, а офицерът в отговор кресна на него. Най-смешното в този офицер бяха ордените му, които подскачаха на гърдите му от възмушение, а майка ми каза със своя мек глас: „Но, господа, господа, все пак всичко трябва да има граница...“ От цялата работа я разстройваха само взаимните крясъци на „господата“. Баща ми каза: „Преди на тези жени да се случи нещо лошо, трябва да разстреляте мен — моля“, и той наистина разкопча сакото си и предложи гърдите си на офицера, но войниците трябваше вече да отстъпват, защото американците бяха заели хълмовете над Рейн и жените можеха спокойно да излязат от бараката за лодки. Най-неприятното в този майор, или какъвто там беше, бяха ордените му. Без тях може би щеше да запази известно достойнство. Когато виждам жалките еснафи на мамините журфиксове с техните ордени, винаги си спомням за този офицер, дори орденът на Зомервилд тогава ми се вижда поносим: Pro Ecclesia и още нещо. Зомервилд все пак прави нещо трайно за църквата си. Той държи на своите „хора на изкуството“ и има достатъчно вкус да носи постоянно ордена на гърдите си. Носи го само на процесии, на тържествени литургии и телевизионни дискусии. Телевизията лишава и него от онези остатъци от срам, които трябва да му призна. Ако нашият век заслужава име, би трябвало да се казва век на проституцията. Хората свикват с курвенския речник. Веднъж срещнах Зомервилд след една такава дискусия („Може ли модерното изкуство да бъде религиозно?“) и той ме попита; „Добре ли бях? Харесах ли ви?“, буквално въпроси, каквито задават курвите на клиентите си. Трябваше само още да каже: „Препоръчайте ме на други.“ Тогава му казах: „Не ви харесах, значи и вчера не сте ми харесали.“ Бе тотално разбит, въпреки че доста скромно бях изразил впечатлението си от него. Беше противен, заради няколко евтини белези на своята ерудиция той „срази“ или „разби“ събеседника си, някакъв малко безпомощен социалист. Хитро питаше: „Значи вие намирате ранния Пикасо абстрактен?“, пред десет милиона зрители

унищожи стария, побелял човек, който мърмореше нещо за ангажираност, като каза: „Ах, вие говорите за социалистическо изкуство — или дори за социалистически реализъм?“

Когато на другата сутрин го срещнах на улицата и му казах, че не съм го харесал, той беше като смазан. Това, че един от десет милиона не го беше харесал, засегна тежко суетността му, но бе обезщетен с една „истинска вълна от похвали“ във всички католически вестници. Те писаха, че е постигнал победа за „доброто дело“.

Запалих една от последните три цигари, взех отново китарата и задрънках малко. Разсъждавах за това, какво исках да разкажа на Лео, какао исках да го питам. Винаги, когато трябваше да говоря с него сериозно, той или имаше матура, или се страхуваше от скрутиниума. Размишлявах и за това, дали действително трябваше да пея Лавретанската литания, по-добре не — на някого можеше да хрумне идеята да ме сметне за католик, щяха да ме обявят за „един от нашите“ и от всичко можеше да се получи хубава пропаганда за тях, те всичко „използваха“ и цялото ми пеене щеше да излезе едно недоразумение и объркване, тъй като аз съвсем не съм католик, а чисто и просто обичам Лавретанската литания и изпитвам нежност към обикновеното еврейско момиче, на което тя е посветена; но между другото никой не би разбрал и това, чрез разни увъртания биха открили в мен милиони от тези католони и биха ме закарали насила в телевизията — и курсът на акциите щеше още повече да се качи. Трябваше да си намеря друг текст, жалко, най-много ми се искаше да пея именно тази литания, но да се пее тя по стъпалата на бонската гара, щеше да бъде грешка. Жалко. Така добре се бях упражнявал и можех толкова добре да акомпанирам с китарата на *Ora pro nobis*.

Станах, за да се приготвя за изпълнението. Сигурно моят импресарио Цонерер щеше да ме „изостави“, ако започна да пея и да свиря с китарата на улицата. Ако наистина пеех литании, *Tantum ergo* и всички тези текстове, които толкова обичах да пея и упражнявах години наред във ваната, то може би той щеше да „участва“, това щеше да е добра работа, горе долу нещо като рисуването на мадони. Дори му вярвах, че наистина ме харесва — децата на този свят са по-сърдечни от децата на светлината — но „в работата“ за него бях ликвидиран, ако седнех на стъпалата на бонската гара.

Вече можех да ходя без да куцам много забележимо. Това направи излишна щайгата от портокалите, трябваше само да пъхна под лявата мишница една възглавница от канапето, под дясната китарата и да отивам на работа. Имах само още две цигари, едната щях да изпуша, а последната щеше да изглежда много примамливо в черната шапка; поне една монета до нея щеше да изглежда добре. Потърсих в джобовете на панталона си, обърнах ги навън — няколко билета от кино, една червена пионка от „Не се сърди човече“, една замърсена хартиена носна кърпа, но никакви пари. В антрето извадих чекмеджето на гардероба — четка за дрехи, квитанция от бонския църковен вестник, бележка за бутилка от бира, никакви пари. Проверих в кухнята всички чекмеджета, изтичах в спалнята, търсих между копчета за яки, банели за ризи, копчета за ръкавели, между чорапи и носни кърпи, в джобовете на зеления памучен панталон — нищо. Събух тъмния си панталон, оставих го на пода като свалена кожа, хвърлих бялата риза до него и облякох светлосиньото трико през главата — тревисто зелено и светлосиньо, отворих вратата с огледалото — прекрасно, толкова добре не бях изглеждал никога. Бях нанесъл грима си много дебело, той бе стоял години наред и бе изсъхнал, и сега видях в огледалото, че гримът бе започнал да се напуква, имаше бразди като на изровена при разкопки статуя. Тъмните ми коси отгоре стояха като перука. Мънках под носа си някакъв текст, който тъкмо ми хрумна: „Бедният папа Йоан, не слуша ХДС, той не е магарето на мелничаря, той не иска кравата на мелничаря“. Ставаше за начало, а централният комитет за борба с богохулството няма да има никакви възражения срещу този текст. Щях да съчиня още много куплети и щях да го изпълня като балада. С удоволствие бих заплакал, спираше ме гримът, той седеше така добре, с пукнатините, с местата, където започваше да се отделя, сълзите биха разрушили всичко това. По-късно можех да плача, след работа, ако още ми се плаче. Професионалното поведение е най-добрата опора, само светците и аматьорите могат да залагат на живот и смърт. Отдръпнах се от огледалото, навлязох по-надълбоко в себе си и същевременно се отдалечих повече. Ако Мари ме видеше така и после намереше сили да премахва с ютията восьъчните петна от малтийския му рицарски мундир, значи тя наистина е умряла и ние сме разделени завинаги. Тогава можех да започна да скърбя над гроба ѝ. Надявах се, че всички ще имат достатъчно дребни пари, когато

минават покрай мен: Лео малко повече от един грош, Едгар Винекен, когато се върнеше от Тайланд, може би някоя стара златна монета, и дядо, когато се върне от Иския — той щеше поне да ми напише един безкасов чек. Междувременно се бях научил да ги осребрявам, майка ми вероятно щеше да сметне за подходящо да даде два до пет пфенига, Моника Силвс сигурно щеше да се наведе към мен и да ме целуне, докато Зомервилд, Кинкел и Фредебойл нямаше да хвърлят в шапката ми дори цигара, възмутени от моята безвкусица. В това време, когато часове наред не се очакваха влакове от юг, щях да прескоча с велосипеда до Сабина Емондс и да си хапна супичката. Може би Зомервилд щеше да се обади по телефона на Цюпфнер в Рим и да го посъветва да слезе от влака още в Годесберг. Тогава ще отида с велосипеда дотам, ще седна пред вилата в градината на склона и ще изпея там моята песничка: тя трябваше само да дойде, да ме види и да бъде или мъртва или жива. Единственият, за когото ми беше жал, бе баща ми. Беше много мило от негова страна, че спаси жените от разстрел, беше мило и това, че сложи ръка на рамото ми, и — сега виждах в огледалото — така както бях гримирай, не само приличах на него, аз бях смайващо същият като него, и сега разбрах защо толкова силно осъждаше преминаването на Лео към католицизма. Към Лео не изпитвах съчувствие, той имаше своята вяра.

Още нямаше девет и половина, когато слязох долу с асансьора. Спомних си за големия християнин господин Костерт, който още ми дължеше бутилката с ракия и разликата в билетите до първа класа. Бих му изпратил една пощенска картичка без марка и така да бръкна в съвестта му. Той трябваше още да ми изпрати и квитанцията за багажа ми. Беше добре, че не срещнах моята съседка, хубавата госпожа Гребсел. Щеше да се наложи да ѝ обяснявам всичко. Ако ме видеше на стъпалата на гарата, нямаше да се наложи да обяснявам нищо. Липсваше ми само брикетата, моята визитна картичка.

Вън беше хладно, мартенска вечер, вдигнах си яката на самото, сложих си шапката, опипах последната си цигара в джоба. Сетих се за бутилката с коняк, тя щеше да действа много декоративно, но би възпрепятствала проявленията на милосърдие, беше скъпа марка, познаваше се по запушалката. Възглавницата под лявата мишница, китарата под дясната, тръгнах към гарата. Едва по пътя забелязах

следи от времето, което тук се нарича „лудешко“. Един маскиран като Фидел Кастро пиян младеж се опита да се заяде с мен, но аз се измъкнах. На стълбите на гарата една група матадори и испански донове чакаше такси. Бях забравил, че имаше карнавал. Това бе добре дошло. Професионалният артист най-добре се крие сред аматьори. Сложих възглавницата на третото стъпало отдолу нагоре, седнах, свалих си шапката и сложих в нея цигарата, не точно в средата, не в края, а така, сякаш бе хвърлена отгоре, и започнах да пея: „Бедният папа Йоан“, никой не ми обръщаше внимание, а и нямаше да бъде добре — след един час, след два, след три часа щяха да започнат да ми обръщат внимание. Прекъснах изпълнението си, когато чух гласа на говорителя. Той съобщаваше за някакъв влак от Хамбург — и аз продължих да пея. Изплаших се, когато в шапката ми падна първата монета — беше един грош, той улучи цигарата и я избута в края. Аз я поставих отново на място и продължих да пея.

Издание:

Хайнрих Бьол. Възгледите на един клоун

Художник: Росица Крамен

Издателство „Весела Люцканова“, София, 1997

ISBN 954-8453-17-7

Издаването на тази книга [на хартия] е подпомогнато със средства на ИНТЕР НАЦИОНЕС, Бон.

Kiepenheuer & Witsch Koln, 1992

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.